6η Συνεδρίαση

Προεδρείο:
Καμηλάκης Παναγιώτης, Κυροδήμος Ηρακλής

ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ - ΘΕΜΑΤΑ

Δελόπουλος Γιώργος
«Ζητούνι: η τεθλασμένη διαδρομή ενός τοπωνύμιου»

Οικονομόπουλος Χρήστος
«Οι αβδελλάδες της κοιλάδας του Σπερχειού από τα μυθολογικά χρόνια μέχρι προ ολίγων δεκαετιών»

Κουτουξιάδου Αικατερίνη
«Χαρακτηριστικά της πρακτικής του ευργετισμού στον τομέα της εκπαίδευσης κατά το 19ο αιώνα και αρχές του 20ού αιώνα Το παράδειγμα κληροδοτών της περιοχής της Φθιώτιδας»

Παντίδου Γεωργία
«Η χρησιμότητα των Μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων. Μία πρόταση δημιουργίας φύλλου εργασίας για μαθητές/τριες Γυμνασίου στα πλαίσια επίσκεψης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης»

Ζεκεντέ - Καρέ Μ.
«Ψηφιακή βιβλιοθήκη Λοκρών - Φθιωτών - Στερεοελλαδιτών πνευματικά υπεύθυνων, της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης »

Κυροδήμος Ηλίας
«Αξιολόγηση και πρόταση Αποκατάστασης, Προστασίας και Διαχείρισης του πρασίνου στο Κάστρο της Λαμίας»

Ερωτήσεις – απαντήσεις – απόψεις
επί των εισηγήσεων της 6ης Συνεδρίασης

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Δελόπουλος Γιώργος
γλωσσολόγος

ΘΕΜΑ
Ζητούνι: η τεθλασμένη διαδρομή ενός τοπωνύμιου

Ζητούνι ήταν το μεσαιωνικό και νεότερο όνομα της πόλης. Μόλις στις 20 Ιουνίου του 1836 της ξαναδόθηκε επίσημα το αρχαίο *Λαμία*. Φυσικό είναι λοιπόν στη μακραίωνη ύπαρξή του να έχει περάσει πολλά σαν όνομα, αντίστοιχα με τα όσα τράβηξε και ο τόπος όπου ανήκει. Και με τα βιώματά του να έχει κινήσει το ενδιαφέρον πολλών ανθρώπων των γραμμάτων, κεντρίζοντας την περιέργειά τους, καθώς οι περιπέτειές του έχουν διαμορφώσει μια πλούσια και ποικίλη πορεία.

Στο πιο πρόσφατο συνέδριο που οργανώθηκε στη Λαμία από την Ελληνική Ονοματολογική Εταιρεία[1] και σε ανακοίνωση ειδικά αφιερωμένη στο Ζητούνι ακούστηκε, για άλλη μια φορά, η φαιδρή εκδοχή ότι το όνομα *Ζητούνι* δόθηκε στη Λαμία επειδή την *ζητούνε* πολύ, είναι δηλαδή περιζήτητη, σαν πολύ ωραία πόλη! Αυτό το χωρίς καμιά σοβαρότητα πράγμα είχε γραφτεί και αρκετά παλιότερα[2]. Είναι ένα μάλλον ακραίο δείγμα για το μέχρι πού μπορεί να φτάσει η παρετυμολογία, η λεγόμενη και λαϊκή ετυμολογία. Ψάχνει κάποιος και βρίσκει μια λέξη, λίγο πολύ ομόηχη με την ετυμολογούμενη και προχωράει αδίστακτα, απερίσκεπτα (όσο και αντιεπιστημονικά, εννοείται) σε ετυμολόγηση συσχετίζοντας μεταξύ τους πράγματα τελείως άσχετα. Τα αποτελέσματα, σαν ετούτο, συνήθως... άκακα, είναι κάπως κωμικά και τα λέμε καμιά φορά σαν αστεία, σαν ανέκδοτα, έτσι, για να ευθυμήσουμε λίγο.

---

1. Ε' Ονοματολογικό Συνέδριο «Ονοματολογικά Φθιώτιδας», Λαμία 3-5 Οκτ. 2008.

2. Παλιός Λαμιώτης έχει διακηρύξει σε σχετικό βιβλίο του ότι το *Ζητούνι* είναι λέξη «ονοματοπεποιημένη», «εκ του, οι μεν *ζητούν* την Λαμίαν, οι δε *ζητούν* την Λαμίαν, διότι περιζήτητος ήτο η τοποθεσία της πάντοτε και ιδιαιτέρως κατά την Φραγκοκρατίαν, αλλά και ανεζητήτο να ανευρεθεί η πόλις, από θεαματικής απόψεως, συγκεντρωμένη εις την βαθείαν γραμμήν της μικράς στενωπού, εκ των περιβαλλόντων αυτήν υψωμάτων και ερείπια (sic) ως επί το πλείστον ευρισκομένη, υπό τα οποία οι κάτοικοί της καθ' ομάδας έζων» (Γαρδίκης 41). Αξιοπρόσεκτη η γραφικότητα και η συλλογιστική για τη στήριξη της θεωρίας. Επιπρόσθετα μάλιστα, με μια εντυπωσιακή δόση φαντασίας, παραθέτει και συγκεκριμένο …ιστορικό περιστατικό από την εποχή των σταυροφοριών! «Ότε δε ιππόται ενεφανίσθησαν αναζητούντες την Λαμίαν, να την παραλάβουν, οι κάτοικοι εξερχόμενοι των ερειπίων εξηγριωμένοι και απειλητικοί από όλας τας διευθύνσεις εκστομούντες, τι ζητούν; τι ζητούν! τους εξηνάγκασαν να απομακρυνθούν απογοητευμένοι και φεύγοντες να επαναλαμβάνουν το *ζητούν*, *ζητούν*!!» (Γαρδίκης 42).

Ταυτόχρονα όμως, η περίπτωση του *Ζητουνιού* προσφέρεται σαν ευκαιρία για να κοιτάξουμε και μια σοβαρή πλευρά του συγκεκριμένου θέματος. Από τον ένατο αιώνα που πρωτοεμφανίστηκε το *Ζητούνιον* είχε γραφτεί με ήτα και έτσι συνέχισε να γράφεται συστηματικά μέσα στους αιώνες. Έτσι το γράφουμε και σήμερα όλοι μας και όχι απλά με γιώτα, όπως θα ήταν το φυσικότερο. Τι άλλο σημαίνει όμως αυτό, αν το καλοσκεφτούμε, παρά ότι από την αρχή η λέξη είχε ήδη αυθόρμητα συνδεθεί, αόριστα βέβαια, με το ρήμα *ζητάω;* Δε μπορεί ασφαλώς να υπάρξει καμιά άλλη εξήγηση. Το φαινόμενο λοιπόν καταδείχνει και τη γενικότερη νομοτελειακή λειτουργία, σαν ακατάσχετη τάση, θα λέγαμε, της λαϊκής ετυμολογίας. Μπροστά σε μια άγνωστη λέξη που εντυπωσιάζει, ίσως και παραξενεύει, αυτόματα οι άνθρωποι τείνουν να τη συσχετίσουν με μια γνωστή που κατά κάποιον τρόπο της «μοιάζει». Δε θα διστάξουν και να τη στρεβλώσουν κάπως για να ταιριάξει με το ζητούμενο, να αποχτήσει κάποιο νόημα. Πολλές φορές μάλιστα κατασκευάζουν και ολόκληρες ιστορίες και παραμύθια πιεσμένοι από την έντονη, ως και ακατανίκητη εσωτερική ανάγκη να δικαιολογήσουν την ύπαρξη και τη μορφή του ονόματος, αλλά και απλά να το νοηματοδοτήσουν.

Είναι, λοιπόν, μια καλή αφορμή ετούτη, που μας καλεί να σκύψουμε λίγο περισσότερο και να κοιτάξουμε πιο σφαιρικά το θέμα και τα παράπλευρα φαινόμενα, όπου υπάρχουν κενά. Φαίνεται ότι έχει αρκετά και χρήσιμα να μας διδάξει μια διεξοδικότερη εξέταση του πράγματος, αφού η όλη ιστορία του ονόματος της πόλης μέσα στους αιώνες χαράχτηκε πολύπλοκη και συγκεχυμένη, με αρκετές «παράξενες» φάσεις και ισχυρές παρεμβάσεις της λαϊκής ετυμολογίας από διάφορες γλωσσικές προελεύσεις. Αφήνοντας αναπάντητα ορισμένα ερωτήματα και οδηγώντας σε κάποιες φανερά εσφαλμένες ερμηνείες που αδικαιολόγητα έρχονται και επανέρχονται, ξανά και ξανά.

Το βυζαντινό *Ζητούνιον*

Η πρώτη γραπτή αναφορά στο όνομα *Ζητούνιον* γίνεται στα πρακτικά της 8ης Οικουμενικής Σύνοδου του 869[3]: «Γεώργιος Επίσκοπος Ζητουνίου». Και, δέκα χρόνια αργότερα, στα πρακτικά της Συνόδου του 879, αναγράφεται: «Γρηγόριος ο Ζητουνίου». (Βορτσ. 248, Νάτσιος χρονολ. 9). Το όνομα αυτό διατήρησε η πόλη επίσημα για χίλια χρόνια περίπου, μέχρι και μετά το τέλος της Τουρκοκρατίας, ως το 1836. Στα βυζαντινά χρόνια η Λαμία είχε χάσει τη διοικητική σπουδαιότητά της και ήταν οπωσδήποτε κι αυτός ένας παράγοντας που συντέλεσε στο να πέσει σε αχρησία το αρχαίο όνομά της.

3. Επομένως ανακρίβεια (στον Συμεωνίδη) το ότι «μαρτυρείται στους ιστορικούς της άλωσης». Ασφαλώς εκεί πρόκειται για κάποιο άλλο Ζητούνι, όπως θα δούμε παρακάτω.

Για το θέμα της αλλαγής του ονόματος της Λαμίας σε *Ζητούνι* δεν έλειψε και η «αγνωστικιστική» στάση. Για παράδειγμα, ο Γ. Πλατής, το 1973, αφού εκθέτει τις απόψεις διαφόρων για την προέλευση του τοπωνύμιου, στέκεται στην εξής: «Ο Κ. Σάθας λέγει ότι το Ζητούνι είναι βυζαντινής καταγωγής (Χρονικόν Γαλαξειδίου, σελ. 191, παρ. 1), γνώμην την οποίαν ασπάζομαι» (Πλατής 54). Χωρίς άλλη διευκρίνιση. Και κάπου παρακάτω προσθέτει: «Προσωπικώς πιστεύω ότι την αλλαγήν του ονόματος έκαμε το Βυζαντινόν Κράτος, άγνωστο δια τίνα λόγον».

Πάντως, για να έχει τότε υιοθετηθεί επίσημα το «νεωτεριστικό» όνομα Ζητούνι από την πάντα συντηρητική Εκκλησία, στη χρονολογία αυτή, θα πρέπει να είχε ήδη πλατιά καθιερωθεί από τη χρήση αρκετά νωρίτερα και να ήταν τελείως εμπεδωμένο, ίσως και μερικές γενιές (δηλαδή τριακονταετίες) πιο πριν, σαν όνομα του οικισμού στα στόματα των ανθρώπων. Μ' αυτό βρέθηκε η πόλη όταν ανακτούσε τη λειτουργική της σπουδαιότητα, τη διοικητική της σημασία, αφού είχε γίνει και έδρα επισκοπής. Και όλα δείχνουν ότι από τότε, όποιες αλλαγές κι αν έκαναν, όποιες παραλλαγές κι αν διαμόρφωσαν οι κατά καιρούς αλλόγλωσσοι συγκάτοικοι σ' αυτόν τον τόπο αφήνοντας κάποιο φευγαλέο αποτύπωμά τους στο όνομα του οικισμού, οι ντόπιοι δεν έπαψαν ποτέ να χρησιμοποιούν το τοπωνύμιο με τη μορφή *Ζητούνι* σταθερά και απαράλλαχτα. Τόσο στη λόγια γλώσσα της διοίκησης όσο και στο λαϊκό τοπικό ιδίωμα[4]. Είναι γνωστό ότι έτσι εμφανίζεται και στα δημοτικά τραγούδια όλων των περιόδων[5]. Για παράδειγμα:

Η Ρήνη τ'ν πόρτα άνοιξε, η Τούρκοι την πατήσαν.
Την πήραν και την πάγησαν στου Ζητουνιού το κάστρο,
για να τηνε τουρκέψουνε, τουρκέσσα να την κάμουν. (Παπαν. τραγ. 58).

Και αλλού:

—Σ'κωθήτε, καβαλ'κέψετε, να πάμε στο Ζητούνι,
θάρθ' Αντρούτσος να σμίξουμε στη Λιβαδιά να πάμε. (Αναγνωστόπ. Β.).

---

4. Είναι ξεκάθαρο εξάλλου ότι η ελληνική δεν έπαψε ποτέ να μιλιέται κανονικά στην περιοχή. Ο Τούρκος περιηγητής Τσελεμπί, μιλώντας για τη Λαμία, βεβαιώνει σχετικά: «Επειδή βρισκόμαστε στην καρδιά της Ρούμελης, η γλώσσα των Ρωμιών μιλιέται το ίδιο καλά απ' όλους, όπως και η τουρκική.»

5. Ο στίχος του γνωστού δημοτικού «Λελούδι της Μονεμβασιάς (ή Μπουλουμπασιάς) και κάστρο της Λαμίας» ελέγχεται πολλαπλά για τη γνησιότητά του. Οι ειδικοί βεβαιώνουν κατηγορηματικά ότι το ορθό είναι «*Λαλούδι της Μονομπασιάς* και κάστρο της *Αθήνας*». Όπου λαλούδι σημαίνει "βράχος", Μονομπασιά "μία μόνο είσοδος" (μονή μπασιά) και το κάστρο της *Αθήνας* είναι για φανερούς λόγους το μάλλον αναμενόμενο (αντί για το μικρότερο, της Λαμίας, λιγότερο σημαντικό και μακρινό, βορειότερο). Έτσι ακριβώς έχει τραγουδηθεί λ.χ. σε αυθεντική εκτέλεση από την πιστή λαϊκή τραγουδίστρια Δόμνα Σαμίου. Να σημειωθεί ακόμα ότι ο επόμενος στίχος αναφέρεται και πάλι στην Πελοπόννησο: «και Παλαμήδι τ' Αναπλιού άνοιξε να 'μπω μέσα.»

Και άλλο Ζητούνι!

Μεγάλη όμως ήταν η έκπληξή μας όταν ήρθαν σε γνώση μας πηγές που αναφέρουν την ύπαρξη στον ελλαδικό χώρο και άλλου μεσαιωνικού οικισμού με το όνομα *Ζητούνι*. Αυτό κάπου στην περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας.

Ο Φάσμερ σημειώνει μια τέτοια βιβλιογραφική αναφορά αλλά φαίνεται να ταυτίζει το ένα *Ζητούνι* με το άλλο και να μην αντιλαμβάνεται ότι πρόκειται για δυο διαφορετικά τοπωνύμια που αντιπροσωπεύουν δυο διαφορετικούς οικισμούς. Αλλιώς, θα είχε καταχωρήσει ξεχωριστά αυτό το δεύτερο Ζητούνι στην οικεία θέση ανάμεσα στα τοπωνύμια της Μακεδονίας, πράγμα που δεν έχει κάνει (Vasmer Slav.). Αλλά, και γενικά, από όσο ξέρουμε, η ύπαρξη αυτού του Ζητουνιού δεν είναι ευρύτερα γνωστή, και βέβαια καθόλου μέσα από τις έρευνες σε σχέση με το Ζητούνι της Φθιώτιδας[6].

Ωστόσο το άλλο αυτό Ζητούνι μαρτυρείται επανειλημμένα και ξεκάθαρα σε μεσαιωνικά κείμενα (και από τον 11ο αι.) έτσι ώστε να μπορούμε να συγκεντρώσουμε αρκετά αποδεικτικά στοιχεία.

Για παράδειγμα, σε συγγραφή για τους βυζαντινοτουρκικούς πολέμους (Dukas[7]) διαβάζουμε: «Πέμψας δε στρατόν ουκ ολίγον εν Θετταλία επολιόρκει Θεσσαλονίκην και τα παρά τον Στρυμόνα χωρία πάντα παραλαβών πλην Ζητουνίου, αυτός προς Κωνσταντινούπολιν εχώρει και πάντα τα χωρία ευρών έρημα, ην γαρ μετοικίσας ο βασιλεύς Μανουήλ εντός της πόλεως...». Πρόκειται, λοιπόν, για ένα από «τα παρά τον Στρυμόνα χωρία». Επίσης: «...Έκλεισε Θεσσαλονίκην και τα πέριξ ελεηλάτει το Ζητούνιον και τα πέριξ εκούρσευε.» Επίσης: «...Πλην των κάστρων, ων ουκ ηδυνήθη λαβείν εν τη μάχη, οίον Μεσημβρίαν, Δέρκους και άλλα, και το Ζητούνιον συν ταις λοιπαίς χώραις του Στρυμόνος». Και αλλού το χαρακτηρίζει «πολίχνιον»: «...Τα πέριξ του Ζητουνίου και το πολίχνιον». Δηλαδή "τα γύρω από το Ζητούνι και (την ίδια) την κωμόπολη". Δε μπορεί να ήταν κάποιο ασήμαντο χωριουδάκι.

Το πράγμα ξεκαθαρίζεται απόλυτα, όταν σε κάποιους παλιούς ιστορικούς συναντάμε συγκεκριμένες διευκρινίσεις στα σημεία όπου μιλάνε για το άλλο Ζητούνι, «το εν Θερμοπύλαις» (δηλαδή τη Λαμία), ώστε να γίνεται με περισσότερη σαφήνεια ο προσδιορισμός του και να αποφεύγεται η

6. Δεν επισημαίνεται η ύπαρξή του μέχρι και σε πρόσφατες σχετικές δημοσιεύσεις (Malingoudis Studien, Μαλιγκούδης Θεσσαλονίκη 63-64, Συμεωνίδης). Με το θέμα καταπιάστηκε αναλυτικά ο ντόπιος φιλόλογος Μ. Ζαφειρίου σε εκτεταμένη και εμπεριστατωμένη εργασία του (το 2000, βλ. βιβλιογραφία).

7. Δούκας Μιχαήλ, Βυζαντινός ιστορικός του 15ου αι., που έγραψε για τους βυζαντινοτουρκικούς πολέμους της περίοδου 1391-1462 (μέχρι την κατάληψη και της Λέσβου από τους Τούρκους).

σύγχυση: «...Προέλαυνε δε ες το πρόσω, τό τε Ζητούνιν το εν Θερμοπύλαις και Πάτρας[8] τας εν τω πεδίω προς τη υπωρεία των Λοκρών όρους κατεστρέψατο.» (Chalkondyles[9] I 62).

Αλλά και σε άλλου τύπου κείμενα, παλιότερα ακόμα και τελείως τοπικής προέλευσης, οι αυθεντικές μαρτυρίες αφθονούν για το «παρά τον Στρυμόνα» Ζητούνι. Σε πρακτικό οριοθέτησης έκτασης που ανήκε στη Μονή Ιβήρων (έτη 1090-1094) περιγράφεται ένα όριο το οποίο «διέρχ(ε)ται τον κομέν(ον) πρίν(ον) (και) το παρ' ημ(ών) γεγονό(ς) εκεί χω(μ)ατ(ο)βούν(ιον) της ερχομέ(νης) από τ(ο) Ζητ(ού)ν(ιον) εις τ(ην) επισκοπ(ήν) Εζεβ(άς)...» (Iviron 163 στ. 33). Και στο ίδιο κείμενο: «...οδεύει κ(α)τ' ευθείαν δι' όλου το αναπότ(α)μ(ον) έχ(ων) δεξιά τα σύνορα του Ζιτουνίου (και) απέρχεται» (Iviron 163 στ. 38).

Τα ίδια εκείνα χρόνια σε συμβολαιογραφική πράξη της Μονής Ιβήρων του 1085 το χωριό αναφέρεται σαν *Ζητινόν:* «...τ(ην) οδόν τ(ην) απερχομένειν εις τ(ον) Ζητινόν, περνά το ποταμίτζιν του Προστιάτ(ο)υ...» (Iviron 147 στ. 30). Αλλού, σε δικαστική απόφαση του 1062, βρίσκουμε πιο συγκεκριμένη χωροθέτηση του χωριού: «...Μετόχιον η υπεραγία Θ(εοτό)κος υπό Εζεβ(άς) κειμ(έν)η πλησίον τ(ο)υ χω(ρίου) τ(ο)υ Ζιτην(ο)ύ, δ(ι)ά τ(ης) μο(νής) τ(ων) Ιβήρων, υπέρ χωρα(φίων) και αμπελώ(νων) και υδρομύλ(ων) συν τω τόπω του Αγίου Στεφά(νου)...» (Iviron 97 στ. 20). Αυτή η γραφή *Ζητιν-*, με [i] στη δεύτερη συλλαβή, δε φαίνεται ευεξήγητη, αλλά θα τη δούμε και παρακάτω.

Θελήσαμε να αναζητήσουμε τη γεωγραφική θέση αυτού του δεύτερου Ζητουνιού. Το βρήκαμε, κοντά στα Ίβηρα φυσικά, στο νοτιότερο τμήμα του νομού Σερρών, στα 15 χλμ. ΝΑ από τη Νιγρίτα. Έχουν ταυτίσει το *Ζητούνι* με το χωριό το ονομαζόμενο *Τζίντζος*, όπως πρωτοεμφανίζεται κατά την τουρκοκρατία σε οθωμανικά κατάστιχα κτηματολογικών απογραφών (Ζαφειρίου 16 κ.π.). Δε μπορούμε να πούμε πόσο βάσιμη είναι η ταύτιση από γεωγραφική άποψη. Αλλά η φωνητική συσχέτιση των δύο λέξεων, φαίνεται προβληματική σε αρκετά σημεία. Δυσκολευόμαστε να δούμε με ποιες διαδικασίες το όνομα *Τζίντζος* θα μπορούσε να έχει προέλθει από *Ζητούνι* ή από *Ζητινό*.

Ας σημειωθεί ότι, κατά τις συστηματικές μετονομασίες του 1928 από την αρμόδια επιτροπή του Υπουργείου Εσωτερικών, στο χωριό Τζίντζος (ο) δόθηκε επίσημα το τωρινό του όνομα Σιτοχώρι (Ζαφειρίου 9, 10). Φαίνεται ότι, με την υπόδειξη κάποιου που ήταν γνώστης της τοπικής ιστορίας, η διοίκηση έλαβε υπόψη της τη σημασία του παλιού σλαβικού

8. Πρόκειται για τας *Νέας Πάτρας*, την Υπάτη (για την ιστορία του ονόματος βλ. Δελόπ. Υπάτη).

9. Χαλκοκονδύλης (Χαλκονδύλης, Χαλκοκανδήλης) Λαόνικος, Βυζαντινός ιστορικός του 15ου αι., που καλύπτει την εποχή 1298-1463, με κεντρικό του θέμα τους βυζαντινοτουρκικούς πολέμους μέχρι την άλωση της Πόλης. Πλούσια και πολύτιμη πηγή πληροφοριών.

ονόματος που θα δούμε παρακάτω και κατά κάποιο τρόπο το μετάφρασε, όταν μετονομάστηκε το χωριό.

Σίνον *ποταμόν*

Όταν ο Βενιαμίν της Τουδέλας περιηγήθηκε τις χώρες της Ανατολής στα 1159-1173, τη Λαμία την ονομάζει *Σίνον ποταμόν* ή *Σινοπόταμον*.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι υπάρχει κάποιο μπέρδεμα και ότι ίσως να μην πρόκειται για τη Λαμία αλλά για το Σπερχειό. Αν έτσι συμβαίνει, πρέπει να θεωρήσουμε πως το όνομα προέρχεται από το επίθετο της σλαβικής κοινής **sinĭ*, πβ. σλαβωνικό **синь** "πελιδνός, μέλας" (Фасмер Этим.), σερβ. сињи "γκριζωπός, σταχτής, μολυβής", βουλγ, син "γαλάζιος" κλπ. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί παραλληλιζόμενο με το ελληνικό *Αγριομέλας* που είναι άλλο ένα όνομα του Σπερχειού, γνωστό από την περίοδο της Φραγκοκρατίας.

Πιθανό μας φαίνεται επίσης να πρόκειται στην πραγματικότητα για την ίδια τη λέξη *Ζητούνι*. Μπορεί, δηλαδή, να έχουμε κι εδώ μια λαθεμένη γραφή *Sinon* που δεν απέχει εξάλλου και πολύ από τις επανειλημμένα μαρτυρούμενες (αργότερα) άλλες παραπλήσιες μορφές Sidon, Ziton, Citon, Giton, Girona...

Ποικίλα «φράγκικα»

Από τον 13ο ως τον 16ο αι. ο συμφυρμός των διάφορων «φράγκικων» γλωσσών και της (λόγιας) νεολατινικής έδωσε αρκετά ποικίλη παραγωγή με βάση την ελληνική μορφή του τοπωνύμιου. Μερικές φορές πρόκειται και για «νόθα» προϊόντα «διασταυρώσεων» ξενόγλωσσων τύπων. Εύστοχα είχε παρατηρήσει σχετικά Γάλλος περιηγητής του 18ου αιώνα: «Αλλά οι Φράγκοι που δεν ξέρουν ελληνικά διαστρεβλώνουν τα περισσότερα ονόματα.»[10] Για πολλές περιπτώσεις δε χρειάζεται κανένας σχολιασμός.

Zitunion είναι το κανονικό λόγιο ελληνικό με λατινική γραφή (Markl 41).

Zetounion ελαφρά εκλατινισμένο (Markl 41).

Zitunium ελληνολατινική μορφή (Markl 41).

Zetunium τελείως εκλατινισμένο, φωνητικά και μορφολογικά (Markl 41).

*il**ziton*** βλέπουμε σε χάρτη του 1538 (*Τόπος* Α' 97), σε συνεκφορά με το ιταλικό άρθρο il. Για το [ο-] αντί [u] θα γίνει λόγος παρακάτω.

Zittoni (Markl 41).

Giton (Markl 41).

Gytona είναι επίσης μια φραγκική μορφή του ονόματος (Λιουκ 44, Βορτσ. 249).

La Gyrona (Markl 41). Το -r- αντί για -t- ασφαλώς από λάθος χειρό-

---

10. «Mais les Francs qui ne savent pas le grec, corrompent la plupart des noms.» (Pitton 96). —Από τα βυζαντινά χρόνια έχει επικρατήσει να λέμε *Φράγκους* τους δυτικοευρωπαϊκούς λαούς γενικότερα.

γραφου.

Gitane (Markl 41).

Gipton είναι άλλη μια μορφή του ονόματος, φραγκική (Λιουκ 44, Βορτσ. 248, Markl 41). Gyptona επίσης (Λιουκ 48).

Sidon (Markl 41).

Situn αναγράφεται σε λατινική επιστολή του Ινοκκέντιου Γ': «castrum de Situn super Ravennica», "κάστρο του Ζητουνιού πάνω από την Ραβένικα". (Λιουκ 44).

Citon, συνήθως με το άρθρο lu Citon, είναι μια ακόμα φραγκική μορφή. Και μέσα σε λατινικό κείμενο του 1366: «…in territorio lu citon» (Λιουκ 50) "στην περιφέρεια το Ζητούνι". —Castri Citonis είναι μια άλλη λατινική αναγραφή (Λιουκ 50). —"…In *Castro Citoni*» το 1366 (Λιουκ 51).

Cethon (Markl 41).

Chitonia (Markl 41).

Ει ***Cito***, είναι η καταλανική επίσημη μορφή με την οποία εμφανίζεται πάντα και αποκλειστικά το όνομα της πόλης στα έγγραφα της καταλανικής καγκελαρίας (Λιουκ 44). Συχνά *Castro dalcito*[11], Κάστρο του Ζητουνιού. Σε έγγραφο του Πέτρου του Γ' προς την Ελένη Καντακουζηνή το 1384 υπάρχει η ενδιαφέρουσα προσφώνηση «Κόμησα των Σαλώνων και του Ζητουνιού»: Eleni Assanina, Despina, Comitisse de la Sola e del Cito; (Λιουκ 51). Από την εποχή αυτή το όνομα του κάστρου και της βαρωνίας του Cito δεν αναφέρονται πια στα καταλανικά κείμενα.

Zaratoria «επονομάζουν» το Ζητούνι κάποιοι κατά τη Φραγκοκρατία, σύμφωνα με τον Πουκεβίλ (Πουκ. 74). Παράδοξη μορφή που βρίσκεται μόνο σ' αυτό το κείμενο και για την οποία δε βλέπουμε κάποια λογική εξήγηση. Μήπως το *-toria* θα μπορούσαμε να το θεωρήσουμε σαν ένα β' συνθετικό που να σχετίζεται με το torre "πύργος"; Πιθανότερο όμως να είναι μια γραφή της λέξης *Ζητούνι* αρκετά στρεβλωμένη, όπως εξάλλου και οι μορφές τόσων και τόσων τοπωνύμιων στα γραφτά του Πουκεβίλ (βλ. σχετ. Δελόπ. Νεχώρι· Βελέντζας 255-256).

Και ***Ζητούρνιον!***

Το *Ζητούρνιον* μαρτυρείται το 1371, δηλαδή στην εποχή της Καταλανοκρατίας στην περιοχή. Με επιστολή του ο Πατριάρχης Φιλόθεος προστάζει δεκαπέντε επισκοπές, ανάμεσα στις οποίες και η του «*Ζητουρνίου*», να είναι υποταγμένες στην Εκκλησία της Λάρισας (Βορτσ. 356).

Στη μορφή αυτή έχουμε την τελείως απροσδόκητη εμφάνιση ενός -ρ- μέσ' στη μέση της λέξης! Ο Φάσμερ βρίσκει ότι δυσκολεύει το ζήτημα αν

11. Σωστά το ξεχωρίζει ο Λιουκ (49-50) από το torre *Gittina ή Giffina*, που φαίνεται ότι ήταν πύργος της Τζεσφίνας, δηλ. Δεσφίνας (Παπαχρ. 72-73, 126-127). Έχει δημιουργηθεί σημαντική σύγχυση.

θελήσουμε να ξεκαθαρίσουμε την μεμονωμένη, πάντως, αυτή γραφή (Vasmer Slav. 105) και δεν έχει απάντηση. Γενική παραμένει η απορία: «Προβληματικός είναι ο μεμονωμένος τύπος *Ζητούρνιον*» (Συμεωνίδης). Στ' αλήθεια το πράγμα έχει κάτι το παράδοξο. Και δικαιολογημένα μπορεί κανένας να αναρωτηθεί αν είναι και αυτό κάποια παραφθορά ή ένα τυχαίο γεγονός ή μήπως οφείλεται σε κάποια ξένη επίδραση που μας διαφεύγει. Γιατί αν η μορφή αυτή είναι «άπαξ λεγόμενον», τότε είναι και αμφισβητήσιμη (μην ξεχνάμε και τη λαϊκή ρήση «ένα ίσον κανένα»...).

Βρίσκουμε όμως ότι και εδώ η μαρτυρία είναι σωστή. Το περίεργο φαινόμενο διαλευκαίνεται αν το εντάξουμε σε μια σειρά παραδειγμάτων όπου παρατηρούμε την ιδιωματική τάση στην περιοχή (τουλάχιστο στη Φθιώτιδα) να αναπτύσσεται αυτό το -ρ- μπροστά από ένα επίθημα -νι-. Κατά κανόνα χαρακτηρίζει επίθετα που δηλώνουν ύλη (Παπαν. τραγ. 307): *ατσαλέρνιος* (από *ατσαλένιος), ατσαλέρνια στήθια, γυαλέρνιος* "γυάλινος" (ό.π. 316), *μαλαματέρνιος, μαρμαρέρνια αλώνια* (ό.π. 341), *ξυλέρνιος, φιλντισέρνιος, χαλκωματέρνιος, χρυσαφέρνιος, χωματέρνιος* κλπ. Αφού το φωνητικό φαινόμενο μαρτυρείται έτσι, και άφθονα μάλιστα, πολύ φυσικό είναι να εμφανιστεί και σε άλλης κατηγορίας λέξεις[12]. Πάντα μπροστά από ένα *-νι-*, εννοείται, όπως ακριβώς και στο *Ζητούρνιον*.

Το *Ζεϊτούν*

Μια άλλη μορφή του ονόματος, που εμφανίστηκε κατά την Τουρκοκρατία, είναι το *Zeitun* (λ.χ. Βορτσέλας 248). Για την ετυμολόγηση διαβάζουμε: «Κατ' άλλην εκδοχήν η λέξις είναι τουρκική και σημαίνει ελαίαν "Ζεϊτούν".» (Γαρδίκης 40). Και πράγματι υπάρχει τουρκική λέξη *zeytin* "ελιά" (ο καρπός, πάντως, και όχι το λιόδεντρο που είναι *zeytin ağacı*)[13]. Το δε επίθετο "λαδής" (του χρώματος του λαδιού) είναι *zeytuni*. Επειδή αναμφίβολα η περιοχή είχε και τότε ελιές, η σύμπτωση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί... σατανική και η συσχέτιση ήταν μοιραία, τόσο για τους απλούς ανθρώπους όσο και για τους με οποιονδήποτε τρόπο ετυμολογούντες. Έτσι, και τελείως πρόσφατα έχει γραφτεί λ.χ.: «Μια δεύτερη ερμηνεία μπορεί να βασισθεί στο τουρκ. zeytün, zeytin "ελιά", καθώς κοντά στο σιτάρι και η ελιά ευδοκιμεί στην περιοχή.» (Συμεωνίδης).

Φυσικά στην παρετυμολογική αυτή παγίδα δεν έπεσαν εκείνοι που ήξεραν, και που έλαβαν υπόψη τους, ότι το *Ζητούνι* δε θα μπορούσε σε καμιά περίπτωση να είναι τουρκικό, αφού μαρτυρείται αρκετούς αιώνες πριν από την εμφάνιση των Τούρκων στην περιοχή! Είναι επομένως το *Zeitun* απλά μια όψιμη τουρκική παρετυμολογία του ονόματος *Ζητούνι*.

---

12. Ίσως λ.χ. και στην περίπτωση του *κου**ρνι**αχτός* από *κονιορτός* η μετάθεση του *-ρ-* να οφείλεται σ'αυτήν την τάση (του να βρεθεί το *-ρ-* μπροστά από το *-νι-*).

13. Η λέξη είναι αραβικής αρχής.

Αλλά και οι Άραβες, και αυτοί εμφανίστηκαν στον ελλαδικό χώρο μετά τη γένεση του τοπωνύμιου. Και, βέβαια, ποτέ δεν εγκαταστάθηκαν σε τούτα τα μέρη, στην κεντρική Ελλάδα. Ώστε οποιαδήποτε εκδοχή για αραβική δημιουργία του τοπωνύμιου δε συζητιέται.[14] Ωστόσο, μια σχετική «ετυμολόγηση» θα μπορούσε να αναφερθεί, και για τη γραφικότητά της αλλά και σαν ένα αλλιώτικο δείγμα λαϊκής ετυμολογίας, χαρακτηριστικό κι αυτό και όχι ασυνήθιστο, που επικαλείται την πραγματοποίηση κάποιας υποτιθέμενης μετοικεσίας: «Ο Κ. Μπίρης διετύπωσεν την περίεργον γνώμην ότι το όνομα Ζητούνι οφείλεται εις τους γύφτους που ήλθαν εις Λαμίαν εξ Αιγύπτου, όπου υπάρχει πλησίον του Καΐρου χωρίον με το όνομα Ζεϊτούν (Κ. Μπίρη, Ρωμ και γύφτοι, σελ. 15). Κατά τον Κ. Μπίρην οι διωκόμενοι υπό των Αράβων εξ Αιγύπτου κατά τα μέσα του 9ου αιώνος μ.Χ. χριστιανοί Αιγύπτιοι κατέφυγον εις την Ελλάδα. Μερικοί εξ αυτών ήλθον εις Λαμίαν και αυτοί έδωσαν το όνομα Ζητούνι εις την πόλιν. Δεν ευρίσκω ορθήν την γνώμην αυτήν… Αλλως τε δεν είναι δυνατόν μερικαί οικογένειαι αθλίων γύφτων να μεταβάλουν το ιστορικόν όνομα της πόλεως, και μάλιστα να υιοθετήσει τούτο και η Εκκλησία.» (Πλατής 54). Ουδέν σχόλιον.

Οι παραλλαγές αυτού του τύπου του τοπωνύμιου είναι εύλογες και δεν παρουσιάζουν εκπλήξεις:

Zeitun (Markl 41).

Zeitoun και *Zettuni*: Ιταλός ζωγράφος που περιηγήθηκε την περιοχή στις αρχές του 19ου αι. κάτω από μια χαλκογραφία της Λαμίας (1804-1806) γράφει το "Λαμία σήμερα Ζητούνι" στα ιταλικά *«Lamia oggi Zettuni»* και στα γαλλικά *«Lamie aujourd' hui Zeitoun»* (Pomardi II 23, Τόπος ΣΤ' 113).

Zeituni σε χάρτη του 18ου αι. (*Τόπος* Β' 125).

Zeitum σε χάρτη του 18ου αι. (*Τόπος* Β' 184). Το *-m* θα πρέπει να οφείλεται σε κακή αντιγραφή της κατάληξης *-ni*.

Zeiton σε χάρτη του 1572 (*Τόπος* Α' 123). *Zeiton* αναφέρει το Ζητούνι και ο Γάλλος περιηγητής Παύλος Λουκάς που πέρασε από την πόλη το 1706 (Πλατής 78).

Να σημειωθεί ότι όλες οι γραφές με *Zeit-* ή *Zeyt-* αποτελούν τουρκικές παραλλαγές του ονόματος και επομένως δε μπορεί να είναι προγενέστερες από την περίοδο της τουρκοκρατίας.

---

14. Το ίδιο ισχύει και για την πρόταση ετυμολόγησης από αλβανικό και σερβικό *zid* "τείχος", «επειδή συχνά σε μεσν. κείμενα αναφέρεται *το κάστρον Ζητούνιν, το κάστρον Ζητουνίου…»* (πβ. Συμεωνίδης). Ούτε τέτοια υπόθεση επιτρέπουν τα γλωσσικά δεδομένα αλλά και το γεγονός ότι αλβανική εγκατάσταση δεν υπήρξε στην περιοχή ούτε μετά την κάθοδο των Αλβανών κατά τον 14ο αι., πόσο μάλλον τον 9ο αιώνα που εμφανίζεται το τοπωνύμιο…

Το *Ιζντίν*

Ιζντίν, που έχει γραφτεί και *Ισντίν* (λ.χ. Πλατής 53), είναι το καθαυτό τουρκικό όνομα της Λαμίας. Αναφέρεται και από τον Πιρί Ρεΐς στο έργο του «Βιβλίο της Ναυσιπλοΐας» στα 1520-1526 (Συμεωνίδης). Ο Μαλιακός Κόλπος καταγράφεται κατά την τουρκοκρατία σαν *ο Κόλπος του Ιζντίν* και η Κοιλάδα του Σπερχειού (ο Κάμπος της Λαμίας) ονομάζεται *Πεδιάδα του Ιζντίν* (Τσελεμπί 136).

Ξενίζει πολύ σαν μορφή και δείχνει να μην έχει καμιά συγγένεια με το *Ζητούνι*. Σπάνια κάποιοι το συσχετίζουν και συνήθως το χαρακτηρίζουν σαν «παραφθορά». «Το δε τουρκικόν όνομα Ιζντίν, ή Εζντίν[15], όπως αναφέρεται εις συμβόλαια του δεκάτου ογδόου αιώνος, είναι παραφθορά του ονόματος της πόλεως Ζητούνι» (Αναγνώστου 20). Επίσης, ο Άγγλος περιηγητής Ληκ νομίζει ότι «παρεφθάρη το Zeitun εις Isdin.» (Πλατής 53).

Αλλά κάθε άλλο παρά για παραφθορά πρόκειται. Όσο παράξενο κι αν φανεί, το *Ιζντίν* είναι η γνήσια και φυσιολογική απόδοση του *Ζητούνι* στα τουρκικά. Το όνομα της πόλης, όπως το άκουγαν οι Τούρκοι επί τόπου ήταν προφανώς *Ζ'τούν'* [*Ztun'*], σύμφωνα με την ιδιωματική ρουμελιώτικη (και βορειοελλαδική γενικότερα εξάλλου) προφορά. Αλλά, στα τουρκικά, όταν στην αρχή μιας ξένης λέξης υπάρχει σύμπλεγμα συμφώνων, τότε αυτό δε μπορεί να προφερθεί (να αρθρωθεί) και πρέπει να μπεί μπροστά ο φθόγγος [i] (σε άλλες περιπτώσεις ο φθόγγος [u], ανάλογα με το φωνήεν της επόμενης συλλαβής) για να γίνει εφικτή η άρθρωσή του. Έτσι το ελλ. *Στην Πόλη* έγινε ***I**stanbul*, το *Σμύρνη* > ***I**zmir*, το *σπαθί* > ***i**spati*, ο *σταυρός* > ***i**stavros* κλπ. Στη συνέχεια έχουμε το [t] απ' το *Ζητούνι*, που έγινε [d]. Και πώς θα μπορούσε να γίνει αλλιώς μετά από ένα [z]. Εξάλλου τέτοιες ηχηροποιήσεις συνηθίζονται γενικότερα σε ελληνικές λέξεις που πέρασαν στα τουρκικά: η *Κύπρος* έγινε *Ki**b**ris*, η *Τραπεζούντα* > *Tra**b**ezon*, η *Πάτρα* > ***Bad**ra* (Δελόπ. Υπάτη 37). Στο *-ούνι* ο ελλ. φθόγγος [u] θα πρέπει να αποδόθηκε με το τουρκικό λαρυγγικό [y] που στο τουρκικό αλφάβητο το γράφουν -ı- (ένα λατινικό γιώτα αλλά χωρίς τη στιγμή από πάνω)[16]. Και, τέλος, χάθηκε φυσικά το άτονο τελικό -ι- που και στα ελληνικά (στα βόρεια ιδιώματα), σαν άτονο, δεν προφέρεται. Βλέπουμε δηλαδή ότι το Izdın είναι η πιστή (και... ανεπηρέαστη)

---

15. Το *Ε-* στο *Εζντίν* έχει κι αυτό την εξήγησή του. Πρόκειται για μια λεγόμενη «ψεύτικη αποκατάσταση»: Επειδή στη βορειοελλαδική προφορά το άτονο [e] προφέρεται συστηματικά [i], εδώ κάποιος γραφέας νόμισε ότι στο *Ιζντίν το Ι-* αποδίδει στην πραγματικότητα κάποιο άτονο *Ε-* και φρόντισε στην καταγραφή του να το… αποκαταστήσει. Χώρια που αυτή η υπερσωστή προφορά μπορεί και εμφανίζεται και στον προφορικό λόγο, πάντα από κάποια λόγια προδιάθεση.

16. Για παράδειγμα, από τη λέξη balık "ψάρι" (με αυτό το λαρυγγικό [i] που κλίνει προς το [u]) έχουμε το *Μπαλουκλί* "με πολύ ψάρι", τουρκικό όνομα της λίμνης Ξυνιάδας, όπου ο φθόγγος αποδίδεται στα ελλ. με *-ου-*, όπως και στο *Ζητούνι*.

απόδοση του *Ζητούνι [Ζ'τούν']* στα τουρκικά.[17]

Ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί, που επισκέφτηκε την περιοχή το 1667, γράφει πολλά για την πόλη. Όλο το έργο του αποπνέει μια έκδηλη θρησκομανία και μια έντονη ανατολίτικη μυθολογική διάθεση. Σ' αυτό το πνεύμα οφείλεται και ο μύθος του για την προέλευση του ονόματος *Ιζντίν*. Αφού προηγούμενα, μιλώντας για το Δομοκό, εξηγεί ότι «το φρούριο το ίδρυσε ο Δίμοκο-μπέν-Λουκά, αλλά – με τα χρόνια – τ' όνομά του παρεφθάρηκε στα χείλη του λαού. Τώρα λέγεται "Δομοκός"» (Τσελεμπί 130). Παρακάτω μιλάει για το *Ιζντίν Καλέ* (το Κάστρο της Λαμίας) και λέει: «Μια θυγατέρα του Λουκά – η Ζιντίνα – ίδρυσε το κάστρο που πήρε τ' όνομά της και λέγεται: Ιζντίν.» (ό.π. 131).

Μήπως από προσωπωνύμιο;

Υπήρξε και μια πρόταση για παραγωγή του τοπωνύμιου από σλαβικό προσωπωνύμιο: «Θα μπορούσε κανείς, επίσης, να προβάλει και μια άλλη σλαβική ετυμολογία» (Malingoudis 140). Πρόκειται για μια υπόθεση που, από αφορμή και στο πλαίσιο ενός φωνητικού προβληματισμού, καλείται να στηρίξει την εκδοχή ότι στην περίπτωση ετούτη το επίθημα δεν περιέχει *-y-* αλλά *-u-*. Με πρώτο συνθετικό το **жит-** από το παλαιοσλ. **житие** "ζωή" (υπήρχε και ρήμα παλαιοσλ. **жити** "γιατρεύομαι, αναρρώνω") (Фасмер Этим.) σε σχηματισμό προσωπωνύμιων. Αναφέρονται τέτοια σλαβικά ονόματα προσώπων μ' αυτό το 1ο συνθετικό, όπως τα *Žiti-goj, Žito-ljub, Žiti-ljub, Žito-mir, Žit-mir, Žiti-slav, Žiti-vit* κ.ά. (Svoboda 93). Είναι, ας πούμε απλουστεύοντας, κάτι σαν *Ζησο-γιάννης, Ζησο-κώστας* κλπ. Έτσι μπορεί να έχει παραχθεί ένα **Žitunjĭ* από **Žit-unĭ* (επίθημα *-unĭ*) με υποκορισμό.

Καταρχή αυτή η εκδοχή φαίνεται να παρέχει μια υπόθεση βάσιμη ως προς τη φωνητική πορεία της λέξης μέχρι τη ζητούμενη μορφή. Πρέπει, βέβαια, να συνοδευτεί από την παραδοχή ότι εκείνη την εποχή που καθιερώθηκε το τοπωνύμιο, γύρω στον 9ο αιώνα ίσως, θα υπήρχε εκεί κάτοικος, σημαντικό πρόσωπο, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε, ιδιοκτήτης ίσως μεγάλου κτήματος ή κατά κάποιον τρόπο επικεφαλής οικισμού κλπ. με το σλαβικό αυτό όνομα[18]. Και ότι δεν υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για κάτι διαφορετικό, σχετικό με τη φύση του οικισμού. Αλλά η προέλευση από προσωπωνύμιο εμφανίζεται, έτσι κι αλλιώς, λιγότερο πιθανή, αν λάβουμε υπόψη και τα άλλα δεδομένα που θα κοιτάξουμε παρακάτω.

Κάτι που δεν πρέπει να παραβλέψουμε επίσης είναι και το ότι σλαβικό προσωπωνύμιο με 1ο συνθετικό το Žito δεν εμφανίζεται κανένα στον

17. «Κατά ενδεχόμενης τουρκικής προέλευσης συνηγορεί ο τουρκ. τύπος İzdin = *Ζητούνι»*, λέει ο Συμεωνίδης, θεωρώντας προφανώς ότι οι δυο λέξεις είναι τελείως άσχετες μεταξύ τους. Βλέπουμε όμως ότι τα πράγματα έχουν αλλιώς και, κύρια, ότι το *İzdin* είναι το αυθεντικό και το *Zeitun* το άσχετο.

18. Δεν έχουμε τοπωνύμια μεγάλων οικισμών που να προέρχονται από σλαβικά προσωπωνύμια.

ελλαδικό χώρο, από ό,τι έχουμε υπόψη μας, ούτε μέσα σε τοπωνύμιο ούτε αλλιώς πώς. Τα παραδείγματα που έχουμε αναφέρει παραπάνω βρίσκονται πιο βόρεια και τα περισσότερα είναι σλοβενικά (Svoboda 93). Είναι κι αυτό κάτι που δεν ενθαρρύνει την εικασία ότι τέτοια ονόματα και αντίστοιχα παράγωγα τοπωνύμια συνηθίζονταν στη συγκεκριμένη νοτιότερη περιοχή των Βαλκανίων. Δε γνωρίζουμε κάποια τέτοια ένδειξη.

Έχουμε από την άλλη και ένα ελληνικό επώνυμο *Ζητούνης*[19] Αυτό όμως θα δημιουργήθηκε μεταγενέστερα σαν πατριδωνυμικό, ακριβώς παραγόμενο από το όνομα *Ζητούνι* της πόλης. Να σημειώσουμε ότι είναι αρκετά συχνό το φαινόμενο της δημιουργίας επώνυμου με χρήση αυτούσιου του ονόματος του τόπου καταγωγής, χωρίς την προσθήκη κάποιου επιθήματος, όπως λ.χ. ο *Γαρδίκης* από το *Γαρδίκι* (ενώ υπάρχει και το «φυσιολογικότερο» *Γαρδικ-ιώτης*) ή ο *Γρανίτσας* από τη *Γρανίτσα* (με κανονικότερο το *Γρανιτσιώτης*) κλπ. Έτσι εξηγείται και το αρκετά σπάνιο *Ζητούνης* από το *Ζητούνι* (ενώ υπάρχει και η μορφή με το συνηθισμένο επίθημα *Ζητουν-ιάτης* με 35 καταχωρήσεις στη Λιβαδειά λ.χ.).

Πρέπει να επισημάνουμε επιπρόσθετα, και για τις δυο περιπτώσεις, ότι το γένος είναι ουδέτερο σταθερά. Ενώ, αν πρόκειταν για προσωπωνύμιο, θα μπορούσε να αναμένεται και κάποιο σε αρσενικό κτητικό **Στου Ζητούνη* (όπως τα *Στου Μπογομίλου*, *Στου Αγά* κ.ά., τύπος που συνηθίζεται αρκετά στην πεδιάδα του Σπερχειού[20]). Εξ άλλου θα μπορούσε επίσης να έχει τραπεί σε θηλυκό **Στη Ζητούνη* ακολουθώντας το μεγάλο πλήθος των σλαβικών τοπωνύμιων σε *-νη*.

Όπως είδαμε παραπάνω, το άλλο Ζητούνι, το βορειοελλαδικό, παρουσιάζεται έχοντας (μεταξύ άλλων) την ίδια ακριβώς φωνητική μορφή με το Ζητούνι της Φθιώτιδας. Αυτό θα πρέπει να σημαίνει ή ότι συγγενεύει απευθείας μ' αυτό, ότι δηλαδή πρόκειται για την ίδια διαμόρφωση στα ελληνικά του ίδιου ονόματος (του βαφτιστικού ενός ίδιου προσώπου ή του επώνυμου μιας ίδιας οικογένειας) ή ότι και τα δυο προέρχονται από μια και την ίδια σλαβική μορφή *Житыни που φωνητικά ταυτίζεται με το ελληνικό αντίστοιχο. Αυτή η σκέψη κάνει τη δεύτερη εκδοχή ισχυρότερη και μάλλον πειστικότερη, δείχνει δηλαδή σαν πιθανότερο το να πρόκειται μάλλον και εκεί (όπως και στη Φθιώτιδα) για κάτι άλλο παρά για ακόμα ένα τοπωνύμιο από το ίδιο βαφτιστικό όνομα.

Από το άλλο μέρος, το βορειοελλαδικό Ζητούνι εμφανίζεται και με [i] στη δεύτερη συλλαβή (δυο φορές, *Ζητιν-* και *Ζιτην-*) σε κείμενα της Μονής Ιβήρων. Αυτή η γραφή, που παρουσιάζεται σαν εναλλακτική του *Ζιτουν-*, συνηγορεί ίσως για μια προέλευση από σλαβ. *-y-* (το **ы** της

19. Με 16 καταχωρήσεις στον «Ενοποιημένο Τηλ. Κατάλογο Αθηνών κλπ. 2008» και μόνο 3 καταχωρήσεις στον «Ενοποιημένο Τηλ. Κατάλογο Κεντρικής – Ανατολικής Στερεάς & Εύβοιας 2011».

20. Βλ. Δελόπ. Μπογομίλου 130.

κυριλλικής γραφής) που ήταν φυσικό να δίνει στα ελλ. πότε *-u-* και πότε *-i-*. Δε μπορεί να την προσπεράσουμε έτσι, αφού τη βρίσκουμε σε διαφορετικά επίσημα κείμενα που απέχουν μεταξύ τους κατά μια εικοσαετία και που έχουν συνταχθεί επιτόπου, από άριστους γνώστες της περιοχής, όπως ήταν οι άνθρωποι της Μονής Ιβήρων. Σ' αυτό το δεδομένο έρχονται να προστεθούν και άλλα στοιχεία για πιθανό παλαιοσλαβικό **-y-* στο επίθημα, όπως τα τοπωνύμια βουλγ. (Σκοπίων) *Житини*, σερβοκρ. *Житин*, τσεχ. *Žitin*, βουλγ. *Житинени*, *Житиница*, πολων. *Życiny* αλλά και στη Ρουμανία *Jitin* (Заимов 132, Συμεωνίδης), που πρέπει να συνυπολογιστούν, αφού φαίνονται κι αυτά να ανήκουν στην οικογένεια.

Άραγε οι σιτοκαλλιέργειες;

Ας έρθουμε τώρα στις ετυμολογήσεις που κινήθηκαν πιο κοντά στην πραγματικότητα και προσέγγισαν το θέμα με βάση μια ορισμένη επάρκεια γνώσεων, πείρας και διαίσθησης, σε κάθε περίπτωση με κάποιες αξιώσεις. Και ας τοποθετηθούμε επιπρόσθετα σε μια ανθρωπογεωγραφική σκοπιά.

Ο ιστορικός της Φθιώτιδας Βορτσέλας υιοθετεί την άποψη του καθηγητή Παύλου Καρολίδου πως το *Ζητούνι* είναι μεν σλαβικό αλλά συγγενικό με τη *Ζάτουνα* της Αρκαδίας και «σημαίνει την πέραν του ποταμού κειμένην πόλιν» (Βορτσ. 249). Εδώ, βέβαια, μάλλον λόγω των περιορισμένων γνώσεων του καιρού εκείνου, το εξαιρετικό συνήθως ένστικτο του Βορτσέλα δεν τον βοήθησε, όπως δείχνουν οι διαφορές των δυο λέξεων στα φωνήεντα και στον τονισμό αλλά και στη σημασία. Το *Ζάτουνα* είναι πράγματι σλαβικό αλλά άσχετο με το *Ζητούνι*, ενώ σχετίζεται με το σερβικό και κροατικό *záton* που σημαίνει «κόλπος, όρμος» (Vasmer Slav. 153). Και δεν υπάρχει σλαβική λέξη που να δικαιολογεί τέτοια μορφή και τέτοια σημασία ("πέραν του ποταμού πόλη").

Ανάμεσα στ' άλλα, ο Βορτσέλας παραθέτει και την άποψη για την προέλευση του τοπωνύμιου, που είχε εκφράσει ο σπουδαίος λόγιος και ιερωμένος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων (Οικονόμος μέρος Β΄ τόμος Β΄ 406). Στη διατύπωση ακολουθούμε το πρωτότυπο, γιατί ο Βορτσέλας χρειάζεται κάποιες μικροδιορθώσεις: «=(σιτόνιον), σιτάνιον (ως σιτοβόλιον ή σιτοφόρος χώρα).» Προηγούμενα λέει καθαρά ότι το Ζιτούνιον προέρχεται από τις μορφές жѝтный και житнѝй (να σημειώσουμε ότι είναι και τα δυο επίθετα της ρωσικής, παράγωγα του жито "σιτάρι"). Αξίζει να παραθέσουμε αυτούσιο απόσπασμα του πρωτότυπου:[21]

21. Δε χάνει την ευκαιρία να αναφέρει και σχετικό λογοπαίγνιο που φαίνεται ότι κυκλοφορούσε τα χρόνια εκείνα: «αυτός ειν' από το Ζητούνι, δεν ειν' από τα Φέρσαλα» (ας πούμε "όλο *ζητάει* και ποτέ δε *φέρνει*"). Απλά ευθυμογραφικό (και όχι… ετυμολογικό σαν αυτό που είδαμε στην αρχή), αλλά χαρακτηριστικό κι αυτό της ισχυρής μαγνητικής δύναμης που έλκει προς τη λαϊκή ετυμολογία.

Жи́то (σῖτος)· Жи́тный, -тной, ὅθεν τὸ Σ. Ζιτένιον (ἀρχ. Θῆβαι Θεσσαλικαὶ, καὶ, Φθιωτικαὶ) = (σιτόνιον), σιτάνιον (ὡς σιτοβόλιον· ἢ σιτοφόρος χώρα). διὰ δὲ τὴν παρήχησιν τῆς λέξεως πρὸς τὸ, ζητῶ, ἔπλασεν ἡ Σ. τὸ ἀςεῖον " αὐτὸς εἶν' ἀπὸ τὸ Ζητεῦνι (ζητῶ), δὲν εἶν' ἀπὸ τὰ Φέρσαλα (φέρω). ὡς καὶ " ἀπὸ τὴν Πάρον (πάρω, παίρω, ἐπαίρω), ὄχι ἀπὸ τὴν Δῆνον (δίνω), ἀντὶ Τῆνον (τὴν νῆσον), ἐπὶ τῶν ἀείποτε ζητεῖν καὶ λαμβάνειν, μηδέ ποτε δὲ φέρειν καὶ διδόναι βυλομένων, κατὰ τὸ τῦ Κωμικῦ „ τὼ μὲν χεῖρ ἐν Αἰτωλοῖς (αἰτέω), ὁ δὲ νῦς ἐν Κλοπιδῶν (κλέπτω).

Ο Βορτσέλας διαφωνεί: «Η παραγωγή αύτη φαίνεταί μοι λίαν εζητημένη» (Βορτσ. 249). Άστοχη όμως η διαφωνία του ως προς τη συσχέτιση με το σιτάρι, αλλά και ως προς το «χώρα» (αντί του «πόλιν» του Καρολίδου), όπως θα φανεί παρακάτω. Κάποιοι ακολούθησαν φυσικά τον Βορτσέλα: «Η επικρατέστερη ετυμολογία θεωρεί το όνομα σλαυϊκό = η πέραν του ποταμού (Σπερχειού) πόλη, και όχι τουρκικό = ελαιότοπος.» (Τσιτσάς 20).

Οι περισσότεροι σοβαροί συγγραφείς δέχονταν από παλιότερα μια σλαβική προέλευση της λέξης, αν και συχνά κάπως αόριστα. Πριν από έναν αιώνα είχε γραφτεί: «…Το όνομα Ζητούνι, σλαυικής ως φαίνεται καταγωγής» (Λιουκ 44). Μετά τα μέσα του περασμένου αιώνα: «Κατά τινα εκδοχήν η λέξις Ζητούνι είναι παρεφθαρμένη σλαυϊκή και σημαίνει σιτώνιον, σιτοβόλον χώραν» (Γαρδίκης 40· επαναλαμβάνει και το λαθεμένο *σιτοβόλον* του Βορτσέλα αντί για το πραγματικό *σιτοφόρον* του Οικονόμου).

Αργότερα: «Κατ' άλλους η λέξις σημαίνει σιταρότοπον ή *σιτοβολώνα*, όπως θέλει ο Κ. Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, όστις ετύγχανε βαθύς γνώστης των σλαυϊκών γλωσσών, προέρχεται δε από την σλαυϊκήν λέξιν ΖΙΤΟ η οποία σημαίνει σιτηρά. Η γνώμη αυτή μοι φαίνεται περισσότερον εύλογος, διότι η κοιλάς του Σπερχειού εφημίζετο από των ομηρικών ακόμη χρόνων δια την ευφορίαν της. Οι Σλαύοι λοιπόν εντυπωσιασθέντες από την πλουσίαν εις σιτηρά παραγωγήν της παρά τα κράσπεδα της πόλεως πεδιάδος ονόμασαν αυτήν Ζητούνι.» (Αναγνώστου 18).

Από το 1941 ο Φάσμερ είχε γράψει ότι θα έκλινε προς μια ερμηνεία του ονόματος από το παλαιοσλ. **Žityni* από το *žito* "σιτάρι" (Vasmer Slav.

105), εμπεδώνοντας ουσιαστικά ετούτη την ετυμολόγηση. Χωρίς όμως άλλη σημασιολογική διευκρίνιση.

Πιο πρόσφατα: «η σλαβική ονομασία της Λαμίας, πόλης που δεσπόζει στο σιτοβολώνα της Α. Στερεάς» (Μαλιγκούδης Θεσσαλονίκη 64).

Γενικότερα, συχνά πια αναφέρεται το τοπωνύμιο σαν πιθανά εξελληνισμένος τύπος σλαβικού ονόματος που υποδηλώνει «την περιοχή στην οποία παράγεται πολύ σιτάρι» (το έτος 2000, Ζαφειρίου 16, με τις αμφίβολης γραφής μορφές *Ziten* και *Zitun*).

Χρειάζεται λοιπόν να επανέλθουμε κριτικά στην άποψη που γενικά επικρατεί, σύμφωνα και με την επίσης πρόσφατη σχετική δημοσίευση (του 2010, Συμεωνίδης), ότι το τοπωνύμιο είναι «ίσως παλαιοσλαβικό *Žityni "τόπος σιτηρών"».

Από όσους υιοθέτησαν αυτήν την επίσημη πια για τους σοβαρούς ερευνητές εκδοχή, επαναλαμβάνεται κατά κόρο ότι πρόκειται για χαρακτηρισμό που ξεκίνησε από την πεδιάδα της Φθιώτιδας, όπου καλλιεργούνταν πολλά σιτηρά και κατέληξε να δοθεί σαν όνομα στην πόλη της Λαμίας. Θεωρείται πάντως ξεκάθαρα ότι δηλώνει καλλιεργούμενες εκτάσεις, τις καλλιέργειες, τα σπαρτά. Και κανένας από τους μελετητές αυτούς δεν έχει υπαινιχθεί το παραμικρό για μια αλλιώτικη σημασία του.

Ας πλησιάσουμε ωστόσο περισσότερο το συγκεκριμένο θέμα και ας κοιτάξουμε πιο προσεκτικά τα γλωσσικά δεδομένα, εντοπίζοντας όποια μπορεί να έχουν κάποια διαφωτιστικό νόημα.

Στη σημερινή ρωσσική γλώσσα το *жито* σημαίνει: «τα σιτηρά, τα γεννήματα/ η κριθή, το κριθάρι (*ячмень*)/ η βρίζα, η σίκαλη (*рожь*)/ ο σίτος, το σιτάρι (*пшеница*)» (Ιοαννιδις), με τη σημασία να κυμαίνεται κατά τόπους. Στη σερβική και στην κροατική σημαίνει «το σιτάρι» και «τα σιτηρά» (Dayre). Και παρόμοια στη βουλγαρική, σλοβενική, πολωνική, τσεχική κλπ.

Στην παλαιοσλαβική μαρτυρείται σε πέντε-έξι τουλάχιστον κείμενα. Και λεξικό της παλαιοσλαβικής (Sadnik) αποδίδει στα γερμανικά τη σημασία με το *Getreide*, δηλ. «σιτάρι, σιτηρά, δημητριακά» και με το *Feldfrucht* δηλ. «καρπός αγρού». Και τη σημασία του επίθετου **житьнъ** με τα «του σιταριού» και «του καρπού».

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ότι σε κλασικό παλαιοσλαβικό κείμενο, μετάφραση του Ευαγγέλιου (Ευαγγέλιο του Οστρομίρ, 1056-1057) ο πληθυντικός **жита** αποδίδει το ελλ. *γεννήματα* (Φασμερ *Этим.*).

Το επίσης παλαιοσλ. **Житомѣрьниѥ** σημαίνει *σιτομέτρηση*. Υπάρχει και σλαβωνικό **Житомѣрьникъ** που αποδίδει το ελλ. *σιτομέτρης*. Και παράγωγο ίσως προσωπωνύμιο παλαιορωσ. **Житомѣръ** (Φασμερ *Этим.*).

Σήμερα στα βουλγαρικά, σερβικά, ρωσικά το υποκοριστικό *житница*

βασικά σημαίνει "αμπάρι, χώρος αποθήκευσης σιτηρών".

Βλέπουμε λοιπόν τη χρήση της λέξης συστηματικά με τη σημασία του καρπού. Στις νεότερες σλαβικές γλώσσες τη βρίσκουμε βέβαια και με τη σημασία των φυτών αλλά κατά δεύτερο λόγο και περιορισμένα. Και πάντως αν εδώ πρόκειταν για τα φυτά, η αντιστοίχιση της παλαιοσλαβικής απόδοσης δε θα ήταν με τα "γεννήματα" αλλά θα ταίριαζε να είναι με τα "σπαρτά", πράγμα που δεν εμφανίζεται καθόλου.

Να σημειώσουμε παράλληλα ότι, αν το *Ζητούνι* ήταν φυτωνύμιο αυτού του είδους, η αναμενόμενη μορφή θα ήταν μάλλον *Žitovo* με το επίθημα σλαβ. *-ον-*, το πιο συνηθισμένο για τοπωνύμια αυτής της σημασίας: *Σμόκοβο* "τόπος με τις συκιές", *Λιάσκοβο* "τόπος με τις φουντουκιές", *Αράχοβα* "τόπος με τις καρυδιές", *Τύρναβος* "αγκαθότοπος", *Κούρσοβο* "θαμνότοπος" (στα Τρίκαλα) και άλλα πολλά. Και πράγματι υπάρχει τέτοιο ακριβώς τοπωνύμιο *Žitovo* (σλοβενικό, βλ. Συμεωνίδης) καθώς και άλλο *Žitava* (βλ. Vasmer Slav. 105· είναι η γερμανική πόλη *Zittau* κοντά στα γερμανοτσεχικά σύνορα). Άλλο ένα στοιχείο, λοιπόν, ενισχυτικό του ότι στην περίπτωσή μας δεν πρόκειται για "σπαρτά".

Το σλαβικό επίθημα που υποθέτει ο Φάσμερ είναι **-yni*, για τη σημασία του οποίου όμως δεν εκφράζεται. Διαπιστώνει πάντως ότι συναντιέται σε «όχι λίγα» τοπωνύμια (Vasmer Slav. 105). Η ακριβής μορφή του είναι ίσως κάπως αβέβαιη[22] (για την κατάληξη κρατάμε κάποια επιφύλαξη) και πάντως μάλλον πρόκειται για επίθημα με το οποίο σχηματίζονται και ονόματα περιεκτικά, ονόματα που δηλώνουν συγκέντρωση πολλών πραγμάτων μαζί. Όπως λ.χ. λόγου χάρη στα ελληνικά *το* παιδο-*μάνι*, ο στρατ-*ώνας,* το σκυλο-*λόι,* ο *πλαταν-ιάς*. Σε πρώτη προσέγγιση, λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με ένα σλαβικό ουσιαστικό που θα μπορούσε να σημαίνει κάτι σαν "πολλά σιτάρια μαζί" δηλαδή, ενδεχόμενα, "ο σιτοβολώνας" (όμως με την κύρια σημασία της λέξης, δηλαδή "το αμπάρι" και όχι "οι σιτοκαλλιέργειες") ή "η σιταποθήκη, οι σιταποθήκες" και απλά "τα σιτάρια, τα σιτηρά", δηλαδή «τα γεννήματα», κατά την πολύ χαρακτηριστική απόδοση του παλαιοσλαβικού ευαγγέλιου[23].

Ωστόσο, και αν ξεκινήσουμε από μορφή επιθήματος **-un-* (όπως

22. Η προέλευση ελλ. [u] (αντι για [i]) από σλαβ. [y] έχει αμφισβητηθεί βάσιμα για αρκετές περιπτώσεις (Malingoudis Studien 140).

23. Υποθέτοντας έναν σχηματισμό με παραπλήσιο επίθημα (διαφορετικής πάντως σημασίας) ο Μαλιγκούδης (Θεσσαλονίκη 62-65) ερμηνεύει το παλαιοσλαβικό όνομα *Solunŭ* της *Σαλονίκης* (Θεσσαλονίκης) θέτοντας σαν πρώτο συνθετικό το *solĭ* "αλάτι", λόγω της ύπαρξης αλυκών κοντά στην πόλη κατά τον 7ο αιώνα. Ενδιαφέρουσα εκδοχή που όμως φυσικότερο θα ήταν να αφορά όχι τις αλυκές (λόγω της εντυπωσιακής θέας τους) αλλά μάλλον τις αλαταποθήκες, κάποιο σημαδιακό πρατήριο αλατιού, πιθανότατα μονοπώλιο (συνηθισμένος ο μονοπωλιακός χαρακτήρας του θεσμού ακόμα και στη σύγχρονη Ελλάδα, ως το 1985), όπου πήγαινε ταχτικά όλος ο κόσμος για να προμηθευτεί το πολύτιμο αγαθό. Και που θα μπορούσε να νοηθεί σαν (ή να εξελίχθηκε σε) «αλαταγορά,

κάνουν άλλοι μελετητές) και πάλι οδηγούμαστε σε παραπλήσιο συμπέρασμα αναφορικά με τη σημασία. Για παράδειγμα, στις νεότερες σερβική και κροατική γλώσσες η κατάληξη *-un* εμφανίζεται σαν επίθημα επιτατικό, δηλωτικό μιας γνωστής «σίγουρης ιδιότητας»: *bogàtun* "πλούσιος άνθρωπος", *slàdun* "γλυκό ρόδι", *krèzun* "κουτσοδόντης, φαφούτης". Αλλά και με σημασία καθαρά εμφαντική, μεγεθυντική: *kòšun* "καλαθούνα, καλάθα" από το *košˇ* "καλάθι" (Ντουμπρόβνικ), *lozun* "αγριόκλημα (*Vitis silvestris*)" από το *loza* "κλήμα", *besedun* "φλύαρος, πολυλογάς" από το *beseda* "ομιλία", *glàdun* "καυχησιάρης" από ρήμα *se glàditi* "καυχιέμαι" (Skok 544-545 όπου και άφθονα παραδείγματα).

Το Ζητόνιον
και το *σιτώνιον*, ο *σιτών*, ο *σιτώνης*

Η μορφή ***Ζητόνιον*** (Βορτσ. 248 και επαναλαμβάνει ο Πλατής 53 κ.ά.), στην οποία δεν αναφερθήκαμε ακόμα, ανοίγει μια άλλη και σημαντικά διαφορετική προοπτική.

Οι γραφές του *Ζητονιού* με *-όν-* αντί για *-ούν-* (και μάλιστα σε τονιζόμενη συλλαβή) θα μπορούσε να είναι «φραγκικής» αρχής, προερχόμενες από ρομανικές διαλέκτους όπου υπήρχε κάποιο λατινικό [o] κλειστό (μακρό, ίσως και ένρινο), που προφερόταν σαν παραπλήσιο με το [u]. Εκθέσαμε παραπάνω μια αρκετά μεγάλη σειρά ξενόγλωσσων μαρτυριών του ονόματος με *-o-*, που επιβεβαιώνουν οπωσδήποτε το φαινόμενο: *Ziton, ilziton, Citon, el Cito, Sidon, Giton, Zittoni, Cethon, Chitonia, Gytona, la Gyrona, Gyptona, Gipton*.

Μπορεί όμως η προέλευση αυτού του *-o-* να είναι τελείως άλλη και θα πρέπει σ' αυτό το σημείο να καταπιαστούμε με τις πιθανότητες που φαίνεται να διεκδικεί και η συσχέτιση με το ελλ. *σιτώνιον*. Είδαμε το *σιτώνιον* να αναφέρεται σαν σχετικό με το *Ζητούνι* από το 1828 με τη σημασία "σιτοφόρος χώρα" (Οικονόμος Β΄ 406). Στην πραγματικότητα αυτό το *σιτώνιον* σήμαινε καθαρά «δημοσία σιταποθήκη» (Lidell-Scott Συμπλήρωμα, Δημητράκος). Οπότε στη μεγάλη προσέγγιση των δυο μορφών (*Ζητόνιον* και *σιτώνιον*) έρχεται να προστεθεί μια εντυπωσιακή ταύτιση και των δυο σημασιών. Αυτά βάζουν σε παραπέρα σκέψεις και εμφανίζεται έτσι μια άλλη εκδοχή για την προέλευση του τοπωνύμιου.

Πόσο μάλλον που, με την ίδια σημασία, υπάρχει και *ο σιτών (-ώνος)* "σιτοβολών, αποθήκη σίτου" (Lidell-Scott), που ομόρριζό του είναι φυσικά το *σιτώνιο* Ο ιστορικός Προκόπιος (που έζησε ως το 560) μας πληροφορεί ότι ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός (που έζησε ως το 565)

αλατοπάζαρο» (κάτι σαν …*«Αλατάδικα», ανάλογα με τα γνωστά *Λαδάδικα* της νεότερης Θεσσαλονίκης). Πράγμα που προσεγγίζει ακόμα περισσότερο τις *σιταποθήκες* του Ζητουνιού και αποτελεί πρόκληση για παραπέρα διερεύνηση.

κατά την κατασκευή αμυντικών έργων στις Θερμοπύλες, στην Ηράκλεια, στην Υπάτη κλπ., οχυρώνοντας την ευρύτερη περιοχή έφτιαξε και *σιτώνες*: «και μην και σιτώνας εν ασφαλεί και υδάτων έλυτρα πανταχόθι πεποίηται, στρατιώτας τε φρουρούς ες δισχιλίους μάλιστα τήδε ιδρύσατο ό ουδέ τις των πρώην βασιλέων πώποτε εκ του παντός χρόνου πεποίηκεν.»[24] Αξιοπρόσεχτο το «πανταχόθι». Η Λαμία φυσικά δε θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση και να μην έχει και αυτή τον *σιτώνα* της! Και πολύ σημαντικό το ότι η μαρτυρία για την ύπαρξη των τέτοιων κτισμάτων, αλλά και η ίδια η μαρτυρούμενη λέξη, προέρχονται ακριβώς από μια εποχή κρίσιμη για το θέμα που μας προβληματίζει. Από την εποχή που έμελλαν να ξεκινήσουν οι εγκαταστάσεις σλαβικών φύλων στον ελλαδικό χώρο. Είναι φανερό ότι ο θεσμός των σιτώνων ανθούσε, άρα και ο όρος θα ήταν ιδιαίτερα εύχρηστος.

Υπήρχε μάλιστα και ένα ουσιαστικό *σιτώνης* «ο ωνούμενος, ο αγοράζων τον σίτον» και ιδίως «έκαστος των εν πλείσταις των ελλην. πόλεων δημοσ. υπαλλήλων, εις ους ανετίθετο η δια λογαριασμόν του δημοσίου αγορά ποσοτήτων σιτηρών προοριζομένων δια τας δημοσίας ανάγκας ή δια την ευθηνήν μεταπώλησιν προς επάρκειαν του λαού» (Δημητράκος). Ήταν δηλαδή «ο επιτετραμμένος την αγοράν σίτου, υπάλληλος εν πολλαίς Ελληνικαίς πολιτείαις, οίον εν Αθήναις, …εν Λακωνική, …εν Θυατείροις, …εν Ταυρομενίω κ. αλλ.» (Lidell-Scott). Αυτοί οι *σιτώναι* υπηρετούσαν πρακτική καθιερωμένη και διαδομένη τόσο στην κλασική αρχαιότητα όσο και στη ρωμαϊκή (*sitones* και στα λατινικά!). Θα μπορούσε λοιπόν να θεωρηθεί σαν ενδεχόμενο και το προσηγορικό *ο σιτώνης* να έχει γεννήσει προσωπωνύμιο που να έδωσε τοπωνύμιο (στου **Σιτώνη*, στον **Σιτώνη*). Αν και ετούτη η τελευταία εκδοχή, της προέλευσης από προσωπωνύμιο, φαίνεται αρκετά ισχνή, καθώς και οι άλλες δυο πιθανότητες για προσωπωνύμιο που είδαμε παραπάνω (από σλαβ. **Žit-unŭ* και από ελλ. *Ζητούνης*)[25].

Η κατάληξη *-ούνι* από *-ώνι(ον)* στα μεσαιωνικά ελληνικά μπορεί βέβαια να θεωρηθεί ότι εξελίχθηκε κατά τα *κωδώνιον > κουδούνι, περόνιον > πιρούνι, πωγώνιον > πιγούνι, ρωθώνιον > ρουθούνι, σαπώνιον > σαπούνι* κλπ. Δηλαδή είναι πολύ πιθανό και αναμενόμενο να υπήρξε και ένα **σιτούνι(ον)*. Αντίθετα, όμως, για μια υποτιθέμενη μετατροπή του αρκτικού ελλ. [s] σε σλαβ. *ž* (ζ και μάλιστα παχύ) δε

24. «Έχει κατασκευάσει μάλιστα και ασφαλείς αποθήκες σίτου και δεξαμενές νερού σε όλα τα σημεία και έχει μάλιστα εγκαταστήσει και στρατιωτικές φρουρές από δύο χιλιάδες άνδρες περίπου, πράγμα που κανείς από τους προηγουμένους βασιλείς δεν έχει κάμει ως τώρα.» (Προκόπιος 248-249 [Λόγος Δ΄, Β, 14]).

25. Για τη φυσικότητα και την ομαλότητα αυτών των τριών παραγόμενων σχηματισμών μπορούμε να τους παραβάλουμε με τα παράλληλα *οψώνιον* "η δι' αγοράς προμήθεια τροφίμων", *οψών -ώνος* " καλάθι για τοποθέτηση τροφίμων" και *οψώνης* "ο αγοράζων *όψα*", τρόφιμα (Δημητράκος).

βλέπουμε κανονική εξήγηση[26]. Οπότε εδώ εμφανίζεται δυσκολία.

Ωστόσο η συσχέτιση παραμένει ιδιαίτερα δελεαστική, όσο και επίμονη. Μια υπόθεση που μας φαίνεται να ευσταθεί περισσότερο είναι να προϋπήρξε ελλ. τοπωνύμιο **Σιτώνι(-ον)* ή **Σιτούνι* (σύμφωνα με τα παραπάνω) και σ' αυτή τη βάση να διαμορφώθηκε από τους σλαβόφωνους κάτοικους το παράλληλο σλαβ. **Žityni*. Αυτή η εκδοχή εξουδετερώνει τον σκόπελο και παρέχει μια ερμηνεία για την αντιστοίχιση του αρκτικού ελλ. *Σ-* με το σλαβ. *Ž-*. Να σημειωθεί μάλιστα ότι δεν πρόκειται για σλαβ. *Ž-*που έγινε ελλ. *Σ-* αλλά το αντίστροφο. Τόσο κοντινές είναι και σε σημασία και σε φωνητική μορφή ώστε να ήταν πολύ φυσικό να ταυτιστούν οι δυο λέξεις στα λαϊκά στόματα.[27] Ας προσθέσουμε ότι και οι δύο είναι γένους ουδέτερου. Και ας λάβουμε ακόμα υπόψη ότι οι καιροί για τους οποίους μιλάμε ήταν εξαιρετικά ευνοϊκοί για τέτοιου είδους «οσμώσεις». Το ότι η μορφή με *Ζ-* συναντιέται και στο βορειοελλαδικό *Ζητούνι* θα μπορούσε να σημαίνει απλά ότι ήδη στα σλαβικά λειτούργησε η λέξη σαν προσηγορικό (και όχι μόνο σαν τοπωνύμιο) που δημιουργήθηκε αυθόρμητα και τοπικά από επίδραση του *σιτώνι(ον)* στη διάρκεια μιας περίοδου εκτεταμένης ελληνοσλαβικής διγλωσσίας, αναλογικά και σαν είδος μεταφραστικού δάνειου.

Για την περίπτωση που αυτή η διαδικασία θα μπορούσε να θεωρηθεί κάπως εξεζητημένη, θυμίζουμε ότι έχουμε μπροστά στα μάτια μας κραυγαλέο παρόμοιο παράδειγμα. Ακριβώς το ίδιο έγινε με το τουρκικό *Zeitun* με το οποίο κάποιοι τουρκόφωνοι εκτούρκισαν (αβίαστα...) το *Ζητούνι* από παρασυσχετισμό με το τουρκικό όνομα της "ελιάς". Έτσι και οι σλαβόφωνοι εκσλάβισαν το **Σιτούνι* (εξίσου αβίαστα) από πολύ δικαιολογημένο συσχετισμό με το σλαβικό όνομα του "σίτου".

Να παρατηρήσουμε μάλιστα σχετικά – ακόμα κάτι που δεν έχει επισημανθεί και που μένει να αξιολογηθεί – ότι στις διάφορες σλαβικές γλώσσες, μέσα στα όσα λεξικά μπορέσαμε και ψάξαμε, δεν εντοπίζεται ουσιαστικό τέτοιου σχηματισμού (**žitun, *žityni*). Με σχετική επιφύλαξη, βέβαια, των τοπωνύμιων με *-ин-*, σερβοκρ. *Житин*, τσεχ. *Žitin* αλλά και στη Ρουμανία *Jitin,* βουλγ. (Σκοπίων) *Житини*, πολων. *Życiny,* βουλγ.

26. Ο Χατζιδάκης αρνείται κάθε πιθανότητα φυσιολογικής εναλλαγής *σ/ζ* στα ελλ. Και μιλάει με βεβαιότητα για «θεμελιώδη νόμον της καθ' ημάς Ελληνίδος, καθ' ον το *σ* ούτε μεταξύ δύο φωνηέντων ούτε εν αρχή λέξεως φωνήεντος επομένου ούτε εν τέλει λέξεως μεταλαμβάνει της ηχηράς των περί αυτό φωνηέντων φύσεως, και δη δεν μεταβάλλεται εις ζ, αλλά μένει άφωνον *σ*.» (Χατζιδάκης 112). -Με το «της καθ' ημάς Ελληνίδος» εννοεί "της ελληνικής μας γλώσσας"…

27. Ίσως δεν περιττεύει να υπενθυμίσουμε ότι το ελλ. *σίτος* και το σλαβ. *žito* έχουν εξ υπαρχής συγγένεια (και μορφής και σημασίας) που οφείλεται στην κατά πάσα πιθανότητα κοινή ινδοευρωπαϊκή προέλευσή τους.

Житиница, *Житинени* (Заимов 132, Συμεωνίδης), που είδαμε παραπάνω και για τα οποία δε γνωρίζουμε σίγουρες λεπτομέρειες (για κάποια απ' αυτά έχει επίσης προταθεί προέλευση από προσωπωνύμιο αλλά δεν αποκλείεται να κρύβονται κι εδώ μερικά ακόμα Ζητούνια!).

Τη μορφή αυτή ακριβώς της λέξης βρίσκουμε μόνο σαν τοπωνύμιο στον ελλαδικό χώρο. Όμως η έννοια "σιταποθήκη" ήταν τόσο βασική ώστε να είναι δύσκολο να δεχτούμε ότι, αν αυτός ήταν ο όρος που την δήλωνε κανονικά, θα μπορούσε να μην έχει διασωθεί και σε κάποιες σλαβικές γλώσσες. Και θα πρέπει ίσως εδώ να λάβουμε υπόψη το γενικής εφαρμογής αξίωμα που διατυπώνει ένας σύγχρονος Γάλλος ερευνητής: «Αυτό το σημείο είναι πρωταρχικής σημασίας. Όσο δεν έχει ανακαλυφθεί ακριβές αντίστοιχο μαρτυρούμενο σε σλαβική χώρα για μια μορφή που λαμβάνεται με ανακατασκευή από την ελληνική μεταγραφή, δε μπορούμε να είμαστε απόλυτα σίγουροι για τη βεβαιότητα της ερμηνείας.»[28]

Σιτεμπορικό κέντρο

Απέναντι στην γενικά καθιερωμένη άποψη ότι το τοπωνύμιο *Ζητούνι* αναφέρεται σε καλλιέργειες, μια πρώτη αμφισβήτηση ως προς τα πράγματα μπορεί να γεννηθεί από το γεγονός ότι το συγκεκριμένο σημείο με τον οικισμό του Ζητουνιού βρίσκεται σε κάποια υψώματα και απόμερα, τελείως σε μια άκρη του κάμπου. Δεν απλώνεται κάπου μέσα στις καλλιεργούμενες πεδινές εκτάσεις. Μια άλλη αμφισβήτηση προκαλεί το ότι από την αρχή, από την εμφάνισή του το τοπωνύμιο παρουσιάστηκε σαν όνομα της πόλης, που ήταν μάλιστα έδρα επισκοπής, και, σε όλη τη διαδρομή του, δε φαίνεται να δήλωνε ποτέ έκταση, περιοχή. Και αυτά έρχονται να προστεθούν στα στοιχεία που εκτέθηκαν παραπάνω και που επιβεβαιώνουν ότι δεν πρόκειται για καλλιέργειες.

Συνεχίζοντας λοιπόν την προσπάθεια να κατανοήσουμε το περιεχόμενο του ονόματος, είναι ανάγκη να προσεγγίσουμε τον τρόπο με τον οποίο τα γλωσσικά δεδομένα του θέματός μας έρχονται και συναντούν την πραγματική κατάσταση, τους ανθρώπους και την καθημερινότητά τους. Χρήσιμο θα ήταν να δούμε από κοντά τι ήταν πραγματικά η Λαμία στο μεσαίωνα, να ψηλαφήσουμε κάπως πιο συγκεκριμένα το ρόλο της μέσα στη ζωή της περιοχής και μάλιστα όχι μόνο στα χρόνια του Βυζάντιου αλλά και της φραγκοκρατίας, της τουρκοκρατίας καθώς και της νεότερης ιστορίας της, αναζητώντας κάποιες σταθερές παραμέτρους της λειτουργίας της. Ενδιαφέρουσες

28. «Ce point est primordial. Tant qu'on n'a pas découvert de correspondant exact attesté en pays slave pour une forme obtenue par reconstruction à partir de la transcription grecque, on ne peut être absolument certain de la sûreté de l'interprétation.» (Brunet 241 υποσημ. 20).

πληροφορίες των ιστορικών και άλλων συγγραφέων εμφανίζουν διαχρονικά μια ιδιαίτερη σπουδαιότητα του εμπορικού χαρακτήρα της πόλης. Ανατρέχοντας στο παρελθόν, όσο παλιά μας επιτρέπουν οι διαθέσιμες πηγές, τη Λαμία τη βλέπουμε να εμφανίζεται κύρια σαν εμπορικό κέντρο.

«Το 1199 σε χρυσόβουλλο του αυτοκράτορα Αλεξίου του Γ΄ η Λαμία αναφέρεται ως εμπορικό κέντρο του βυζαντινού κράτους ανάμεσα στα άλλα κέντρα» (Νάτσιος χρονολ. 10).

Το 1667 ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπί μας πληροφορεί: «Τα διακόσια εμπορικά καταστήματα της πόλης εξυπηρετούν τις καταναλωτικές ανάγκες. Και - παρόλο που δεν υπάρχει μπεζεστένι[29] - όλα τα πολύτιμα εμπορεύματα βρίσκονται και πουλιούνται στο παζάρι.» (Τσελεμπί 133). Διακόσια καταστήματα δεν είναι λίγα. Αξιοπρόσεχτο και το ότι τους Λαμιώτες γενικά τους αναφέρει σαν εμπόρους: «Οι κάτοικοι είναι φιλόξενοι έμποροι, με καλό και ήσυχο χαρακτήρα.» (ό.π. 134). Τονίζει και την ευχέρεια των θαλάσσιων μεταφορών για την πόλη: «Το Ιζντίν βρίσκεται σε μισή ώρα απόσταση από έναν κόλπο της Άσπρης Θάλασσας (Σ.Σ.: το Αιγαίο). Πρόκειται για ευρύχωρο λιμάνι που μπορεί να χωρέσει με άνεση χίλια πλοία.»

«Σήμερον μας είναι γνωστόν ότι το «παζάρι» της Λαμίας ετελείτο κατ' έτος και προ του 1680» (Νάτσιος παζάρι 1). Ο Γάλλος περιηγητής Ζαν Ζιρώ (Jean Giraud) στα 1674 σημειώνει: «Υπήρχαν τρία φημισμένα παζάρια στην Ελλάδα του 1673. Ένα στο Ζητούνι το Μάρτη…» (Δαβαν. - Σταυρ. 18). Τον 17ο αιώνα μαρτυρείται η διαμόρφωση εμποροπανήγυρης, «το εαρινό παζάρι του Ζητουνίου, με παμβαλκανική προβολή, το οποίο λειτούργησε επί τρεις αιώνες και καταργήθηκε το 1961!» (Νάτσιος χρονολ. 12).

Μια ενδιαφέρουσα εμπορική επιστολή του 1680, παραγγελία σε οίκο της Βενετίας, είναι εντυπωσιακή για την μεγάλη ποικιλία των ζητούμενων εμπορευμάτων (Νάτσιος βιβλ. 7 και εφημ. *Εθνικός Αγών*, Λαμία 10 Σεπτ. 1972).

«Η γεωγραφική και διοικητική θέση της Λαμίας συνετέλεσε πολύ στην ανάπτυξη του εμπορίου, τόσο του εσωτερικού, όσο και του εξωτερικού, τόσο του μεταπρατικού, όσο και του διαμετακομιστικού.» (Νάτσιος εμπόρ. 134).

Κατά πληροφορία του 1805 από το λιμάνι της Αγίας Μαρίνας φορτώνονταν 300 πλοία το χρόνο για εξαγωγή «με προϊόντα της περιοχής τα οποία ήταν σιτηρά, ρύζι, καπνός και βαμβάκι» (Ιταλός περιηγητής S. Pomardi, βλ. λ.χ. Νάτσιος χρονολ. 14).

29. Στεγασμένη αγορά.

Όσο για το περίφημο *σιταροπάζαρο* της Λαμίας στην *Πλατεία Σιταγοράς* κατά τον προπερασμένο αιώνα μαθαίνουμε: «Έχουμε γραπτές πηγές ότι το εβδομαδιαίο παζάρι του Σαββάτου μεταφέρθηκε εκεί στο τέλος του 19ου αιώνα απ' την πλατεία «Λαού», όπου ετελείτο νωρίτερα, απ' το 1836)… Ακόμη στην πλατεία εκείνη ετελείτο το ετήσιο εμπορικό πανηγύρι της πόλης τόσο το εαρινό, όσο και το φθινοπωρινό.» (Νάτσιος ιστορ. 14).

«Στην περίοδο του μεσοπολέμου λεγόταν και λέγεται ακόμη: πλατεία «Σιταγοράς», επειδή γινόταν εκεί το εβδομαδιαίο εμπορικό πανηγύρι (παζάρι) κάθε Σάββατο… Λεγόταν και «Σιταροπάζαρο». Μετά το 1937 ονομάζεται ανεπίσημα πλατεία «Πάρκου». (Νάτσιος ιστορ. 14). Να σημειωθεί ότι η παλιότερη, όπως φαίνεται, πλατεία της Λαμίας, η τωρινή Πλατεία Λαού, πήρε το όνομά της αυτό στα 1897. Ως τότε ήταν «ανώνυμη»! Όμως «βρίσκεται στην «καρδιά» της Λαμίας» (ό.π. 31). Ήταν το κατεξοχήν εμπορικό κέντρο της πόλης. Της είχαν μάλιστα δοθεί παροδικά και οι πολύ χαρακτηριστικές λόγιες ονομασίες «Ερμού» και «Εβδομαδιαίας αγοράς». Και εκεί γινόταν παλιά το παζάρι. Ώστε λογικά συνάγεται ότι αυτή θα πρέπει να ήταν το *Σιταροπάζαρο* παλιότερα[30].

Αυτές οι χαρακτηριστικές πληροφορίες (και ασφαλώς υπάρχουν κι άλλες ανάλογες)[31] συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι αυτό ήταν και το νόημα της ονομασίας *Ζητούνι*: "η συγκέντρωση σιτηρών", δηλαδή αρχικά η σιταποθήκη (ή οι σιταποθήκες) και στη συνέχεια το σημείο ανεφοδιασμού σε σιτηρά, η σχετική αγορά, το μέρος όπου συγκεντρώνονται τα σιτάρια, τα γεννήματα (όχι τα σπαρτά!) για να πουληθούν, δηλαδή "το σιταροπάζαρο".[32]

Η αγορά των σιτηρών ήταν πάντα στο παρελθόν κάτι θεμελιακό για τη ζωή των ανθρώπων. Και ήταν απόλυτα φυσικό να χρησιμοποιούν συστηματικά για το μέρος όπου γινόντουσαν οι σχετικές αγοραπωλησίες

---

30. *Σιταροπάζαρο* λ.χ. λεγόταν άλλοτε και συνοικία της γειτονικής Λιβαδειάς.

31. Αξιόλογο στοιχείο θα μπορούσε να είναι από την άποψη αυτή και το ότι οι Τούρκοι ονόμασαν τη Λαμία *Μισίρ* (Αναγνώστου 19). Η τουρκική (αραβικής αρχής) λέξη *mısır* σημαίνει "καλαμπόκι" (και το *Μισίρι* ήταν παλιότερα ένα άλλο όνομα της Αιγύπτου). Σε τέτοια περίπτωση θα είχαμε, και από άλλη μεριά, άλλη μια ονομασία σημαδιακή και επιβεβαιωτική για το διαχρονικό χαρακτήρα της πόλης τον συνδεδεμένο με το εμπόριο των σιτηρών. Αλλα ο συγγραφέας δε λέει πού βρήκε την πληροφορία για το *Μισίρ* και δε μπορέσαμε να την επαληθεύσουμε από πουθενά. Ίσως να μην ισχύει και να πρόκειται για σύγχυση με το (επίσης τουρκικό και επίσης αραβικής αρχής) *Zeitun*.

32. Ανάλογο σκεπτικό θα μπορούσε να ισχύσει και για το Ζητούνι του Βορρά. Οι αναφορές που είδαμε για «το Ζητούνιον συν ταις λοιπαίς χώραις του Στρυμόνος» και «τα πέριξ του Ζητουνίου και το πολίχνιον» δεν δείχνουν μικρό αγροτικό χωριό αλλά μάλλον μια κωμόπολη, έναν λίγο - πολύ αστικό οικισμό όπου λογικό είναι να υπήρχε *σιτώνιον* (δημόσια σιταποθήκη) αλλά και όπου θα μπορούσε να αναμένεται στη συνέχεια η λειτουργία ενός σιτεμπορικού κέντρου.

αυτή την ονομασία που ήταν ενταγμένη στην καθημερινότητά τους, όπως στη δική μας το να λέμε "πάω στην Αγορά" ή "στη Λαϊκή", "στο Σουπερμάρκετ". Ώσπου σιγά σιγά στα γύρω χωριά άρχισε να ταυτίζεται με το όνομα του ίδιου του οικισμού όπου γινόταν η αγορά των σιτηρών και με τη χρήση να καθιερώνεται σαν τοπωνύμιο. Η ίδια η σημασία του ονόματος ήταν τόσο χρηστική και τόσο σημαντική, ώστε το όνομα να γίνει πολύ φυσικά το μόνο εύχρηστο, παραμερίζοντας σιγά σιγά το παραδοσιακό *Λαμία*. Και καθώς αργότερα, στον ελληνόφωνο πληθυσμό, η σημασία (σιταποθήκη κλπ.) του σλαβικού ονόματος χανόταν, το Ζητούνι γινόταν πια αισθητό σαν η κανονική ονομασία της πόλης. Τόσο βασική και ζωντανή ήταν όμως η λειτουργία του πράγματος, ώστε, παράλληλα, το όνομα «ξαναγεννιόταν» αργότερα με την ελληνική μορφή *Σιταροπάζαρο* σαν ένα νέο «σήμα κατατεθειμένο».

Τη διαχρονικότητα αυτής της λειτουργίας καταδείχνει και η ακόμα νεότερη εξέλιξη, όταν η πορεία των εμπορικών πραγμάτων έκανε την παραδοσιακή μορφή της αγοράς σιτηρών ξεπερασμένη. Δημιουργήθηκε βαθμιαία στη συνέχεια η σημερινή Πανελλήνια Γεωργική Έκθεση Λαμίας που γίνεται κάθε Μάιο διασώζοντας και διαιωνίζοντας μια παλιά πραγματικότητα. Αυτή είναι, φανερά και σύμφωνα με μια εντυπωσιακή κοινωνικοοικονομική εξελικτική νομοτέλεια, η σύγχρονη διάδοχος του Σιταροπάζαρου.

Επομένως, ανάμεσα στα άλλα, κάτω από το φως αυτών των στοιχείων και μ' αυτή τη συλλογιστική, η κρατούσα αντίληψη για το τοπωνύμιο δείχνει να χωλαίνει σημαντικά. Μέσα από τα τόσα παρετυμολογικά πάθη του η διαμόρφωσή του εμφανίζεται σαν προϊόν μιας ελληνοσλαβικής γλωσσικής διαδικασίας με αφετηρία το ελλ. *σιτώνιον* ή / και το *σιτών -ώνος* τροποποιημένο από επίδραση του σλαβ. *žito*. Σαν πιθανότερη κίνηση μας φαίνεται να προηγήθηκε ένα ελλ. **Σιτώνι* ή (και ήδη) **Σιτούνι* που εξελίχθηκε σε *Ζητούνι* κατά τη χρήση του από τους σλαβόφωνους.

Παράλληλα οδηγούμαστε στην πεποίθηση ότι το *Ζητούνι* δεν ήταν όνομα μιας γεωργικής έκτασης με χωράφια σιτηρών, με τις καλλιέργειες όλης της πεδιάδας, όπως είχε νομιστεί. Θα ξεκίνησε σαν "σιταποθήκη" και στη συνέχεια διατηρήθηκε σταθερά σαν το όνομα ενός σημαντικού εμπορικού κέντρου, με προεξάρχουσα την εμπορία των σιτηρών. Δε δήλωνε κάποια υποτιθέμενα "σιταροχώραφα" αλλά το μέρος όπου γινόταν το χαρακτηριστικό της πόλης, καθιερωμένο και πασίγνωστο λαμιώτικο "Σιταροπάζαρο".

Βιβλιογραφία

Αναγνωστόπ.: Αναγνωστόπουλος Β., Ο Δομοκός στη δημοτική μας ποίηση, *Χρονικά της Επαρχίας Δομοκού*, 12 (2002), σελ. 32-46.

Αναγνώστου Γεώργιος Κ., *Το Ζητούνι, 600 – 1446 μ.Χ.,* Λαμία 1977, 102 σελ.

Βελέντζας Αθ., Επισήμανση λαθών σε ονόματα και σε γεωγραφικά στοιχεία παλιών οικισμών Ν και ΝΑ Φθιώτιδας, *Φθιωτική Ιστορία, Πρακτικά 4ου Συνέδριου (Νοέμβρ. 2007),* 251-265, Λαμία 2010.

Βορτσ.: Βορτσέλας Ι., *Φθιώτις η προς Νότον της Όθρυος*, Αθήνα 1907. Επανέκδοση (φωτογραφική ανατύπωση) εκδ. Κασταλία, Αθήνα 1973, 524 σελ.

Brunet Fr., Sur l' hellénisation des toponymes slaves en Macédoine byzantine, *Travaux et Mémoires* 9 (1985), p. 235-265, diffusion De Boccard. Paris.

Chalkondyles (Chalkokandyles = Χαλκοκονδύλης Λαόνικος), *Historiarum Demonstrationes,* E. Darcó, Budapest 1922.

Γαρδίκης Δ., *Τα Χρονικά Λαμίας*, Λαμία 1950.

Δαβαν. - Σταυρ.: Δαβανέλλος Ν. – Σταυρόπουλος Γ., *Λαμία με τη γραφίδα των περιηγητών (1159-1940),* εκδ. Οιωνός, Λαμία 2005, 202 σελ.

Dayre J., Deanović M., Maixner R., *Hrvatskosrpsko-francuski rječnik*, Novinarsko Izdavačko Produzeće, Zagreb 1960.

Δελόπ. Μπογομίλου: Δελόπουλος Γ., Στου Μπογομίλου: Τοπωνύμιο «εποχής» με θρησκευτική ιστορική σημασία, *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «Η Υπάτη στην εκκλησιαστική ιστορία, την εκκλησιαστική τέχνη και τον ελλαδικό μοναχισμό»* (Υπάτη 8-10 Μαΐου 2009), 121-133, Αθήνα 2011.

Δελόπ. Νεχώρι: Δελόπουλος Γ., Πώς αναφέρει το Νεχώρι ο περιηγητής Πουκεβίλ, Απίστευτο το πλήθος των λαθών, *Νεχωρίτικα* [περ. Συλλόγου Νεοχωριτών Υπάτης] 33 (2005), 51-59.

Δελόπ. Υπάτη: Δελόπουλος Γ., Υπάτη: Οι πολλές μεταμορφώσεις ενός και του ίδιου ονόματος, *Ονόματα, Revue Onomastique* 20, Ονοματολογικά Φθιώτιδας, Πρακτικά Ε' Ονοματολογικού Συνεδρίου, Λαμία 3-5 Οκτ. 2008, έκδ. Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας, Αθήνα 2013, 113-130. —Άλλη δημοσίευση της ίδιας βασικά εργασίας με τον υπότιτλο: Μέρος Β' Νέαι Πάτραι και άλλα μεσαιωνικά, *Υπάτη* [περ. Συνδέσμου Υπαταίων] 52 (Δεκ. 2009), 30-55.

Δημητράκος Δ., *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης,* Αθήνα (τόμος ΙΓ', 1964).

Dukas Michael, *Historia Byzantina,* Imm. Bekker, Bonn 1834.

Заимов Йордан, *Заселване на Българските Славяни на Балканския*

Полуостров, София 1968.

Ζαφειρίου Μ., *Ζητινός, Ζίντζος, Τζίντζιος, Σιτοχώρι,* Αθήνα 2000 [Ανατύπωση από τα *Ιστορικογεωγραφικά* τόμ 7 (1997-98)].

Иоаннидис А., *Русско-новогреческий словарь*, изд. «Советская Энциклопедия», Москва 1966.

Iviron: Lefort J., Oikonomides N., Papachryssanthou D., *Actes d'Iviron* II, éd. P. Lethielleux, Paris (XIIIe) 1990.

Ληκ: Leake Martin William, *Trawels in Northern Greece*, Vol. II, London 1835. -Απόσπασμα μεταφρασμένο: «Πώς είδε την Ανατολική Στερεά Ελλάδα κατά το 1805 ο Άγγλος περιηγητής W. M. Leake», περ. *Στερεά Ελλάδα,* Νοέμβριος 1980, 14 κ.π.

Liddell - Scott: Liddell H. - Scott R., *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης,* εκδ. Σιδέρης, Αθήνα χ.χ.

Liddell – Scott Συμπλήρωμα: Liddell H. - Scott R., *Συμπλήρωμα του μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσης,* εκδ. Σιδέρης, Αθήνα χ.χ.

Λιουκ: Αντόνιο Ρούβιο υ Λιουκ (Antonio Rubio y Lluch), *Περί των καταλανικών φρουρίων της ηπειρωτικής Ελλάδος* (αναστατική επανέκδοση, Κουλτούρα, Αθήνα 1991 (αρχική, εκδόσεις Εστία, Αθήνα 1912), σελ. 96.

Μαλιγκούδης Φ., *Η **Θεσσαλονίκη** και ο κόσμος των Σλάβων,* Θεσσαλονίκη 1991.

Malingoudis Ph. **Studien** zu den slavischen Ortsnamen Griechenlands. 1. Slavische Flurnamen aus der Messenischen Mani, *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse,* 1981. Nr. 3, Akademie der Wissenschaften und der Litteratur.

Markl Otto, *Ortsnamen Griechenlands in "fränkischer" Zeit,* Verlag –Böhlau, Graz-Köln 1966, 66 σελ.

Νάτσιος βιβλ.: Νάτσιος Δημήτριος, Τα βιβλιοπωλεία της Λαμίας, *Φθιωτικά Χρονικά* 24 (2003), Λαμία.

Νάτσιος εμπόρ.: Νάτσιος Δημήτριος, Το Λαμιώτικο εμπόριο στα μέσα του 19ου αιώνα, *Φθιωτικά Χρονικά* 6 (1985), Λαμία.

Νάτσιος ιστορ.: Νάτσιος Δημήτριος, Το ιστορικό κέντρο της Λαμίας, *Φθιωτικά Χρονικά* 28 (2007), Λαμία.

Νάτσιος παζάρι: Νάτσιος Δημήτριος, Το παζάρι της Λαμίας και η ιστορία του, εφημ. *Εθνικός Αγών*, 13-9-1970 Λαμία.

Νάτσιος χρονολ.: Νάτσιος Δημήτριος, *Χρονολόγιο της Λαμίας*, εκδ. Βιβλιοπωλείο "το Λυχνάρι", Λαμία 1997.

Οικονόμος ο εξ Οικονόμων Κωνσταντίνος, *Δοκίμιον περί της πλησιεστάτης συγγενείας της Σλαβονορωσσικής γλώσσης προς την Ελληνικήν,* τόμοι 3, Πετρούπολη 1828.

Παπαν. τραγ.: Παπαναγιώτου Δημήτρης, *Νεχωρίτικα τραγούδια,* Αθήνα 1977.

Παπαχρ.: Παπαχρίστου Κ. Α., *Παρνασιώτικα,* Αθήνα 1984.

Pitton de Tournefort Joseph, *Relation d'un voyage du Levant,* II, Lyon 1717.

Πλατής Γεώργιος Αλ., *Λαμία, ιστορική και κοινωνική έρευνα,* Αθήναι 1973.

Pomardi S., *Viaggio nella Grecia*, Roma 1820.

Πουκ.: Πουκεβίλ Φρ., *Ταξίδι στην Ελλάδα: Στερεά Ελλάδα, Αττική, Κόρινθος*, Αθήνα 1995.

Προκόπιος ο Καισαρεύς, *Περί κτισμάτων* [*De aedificiis*], μετάφρ. Σοφίας Κοκκίνου-Μαντά και Απόστολου Τζαφερόπουλου, εκδ. Γεωργιάδη, Αθήνα 1996.

Sadnik L.-Aitzetmüller R., *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*, Mouton & Co, 'S Gravenhage 1955.

Schlumberger G., *Η Βυζαντινή εποποιία κατά τα τέλη της Ι' εκατονταετηρίδος, Βασίλειος Β' ο Βουλγαροκτόνος,* μετάφρ. Ι. Λαμπρίδου, έκδ. Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1905. [Αρχική γαλλική έκδ. *L'Épopée byzantine à la fin du dixième siècle,* 3 τόμοι, εκδ. Hachette, Paris 1896-1905].

Skok Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika,* Zagreb 1973.

Svoboda Jan, *Staročeská osobní jména a naše příjmení,* Nakladatelstvi Československé Akademie věd, Praha 1964, 317 σελ.

Συμεωνίδης Χ., *Ετυμολογικό λεξικό των νεοελληνικών οικωνυμίων,* τ. Α', Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία-Θεσσαλονίκη 2010.

Τόπος *και εικόνα*, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1978 κ.π.

Τσελεμπί Εβλιά, *Ταξίδι στην Ελλάδα (1668),* εκδ. Εκάτη, 1991.

Τσιτσάς Σερ., Τουριστική Φθιώτις, (ανάτυπο του περ.) *Φθιώτις*, 1957.

Φασμερ *Этим*.: Φασμερ Μ., *Этимологический словарь русского языка*, том II, изд. «Прогресс», Москва 1986.

Vasmer Slav.: Vasmer M., Die Slaven in Griechenland, *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften*. Jahrgang 1941, Philosophisch-historische Klasse, Nr. 12. Επανέκδοση Leipzig 1970.

Χατζιδάκης Γ., *Μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*, τόμ. Α' (ανατύπωση του 1991 από την α' έκδ. του 1905), εκδ. Βασιλείου, Αθήνα.

Щерба Л. В. и Матусевич М. И., *Русско-французский словарь,* Государственное Издательство Иностранных и Национальных Словарей, Москва 1956.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Πολύ χρήσιμες οι βιβλιογραφικές υποδείξεις των φίλων Θανάση Βελέντζα και Περικλή Αστρακά.

Σύντομο βιογραφικό

Γέννηση στην Αθήνα το 1935. Παιδικά χρόνια μοιρασμένα ανάμεσα στην Αθήνα και στα χωριά της Φθιώτιδας Αμαλώτα και Νεχώρι. Δίπλωμα καθηγητή Γαλλικού Ινστιτούτου Αθήνας και διορισμός το 1957.

Γλωσσολογικές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του Παρισιού (στη Σορβόννη την πριν από το Μάη του ’68), μεταπτυχιακές στην École des Hautes Études στο Παρίσι και στο Πανεπιστήμιο της Γενεύης.

Καθηγητής σε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τελικά στο Ε.Μ.Πολυτεχνείο από το 1976 (για τρεις δεκαετίες και μέλος της Συγκλήτου για πολλά χρόνια). Συγγραφή λεξικών και διδακτικών βιβλίων. Πολλές διαλέξεις και δημοσιεύσεις γλωσσολογικού κύρια αλλά και λαογραφικού και πολιτιστικού περιεχόμενου. Συμμετοχή με γλωσσολογικές ανακοινώσεις σε συνέδρια τοπικά, εθνικά και διεθνικά. Διοργανωτής του Α' Συνέδριου Φθιωτικών Ερευνών, Γλώσσα-Ιστορία-Λαογραφία (Λουτρά Υπάτης, Απρ. 1990).

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Dr Οικονομόπουλος Χρίστος
Πρόεδρος της Ελληνικής Ονοματολογικής Εταιρείας

ΘΕΜΑ
Οι αβδελλάδες της κοιλάδας του Σπερχειού από τα μυθολογικά χρόνια μέχρι προ ολίγων δεκαετιών

Ελλογιμώτατοι Κυρίες και Κύριοι Σύνεδροι,

Ως λάτρης της Φθιώτιδος πέραν του μισού αιώνος, ευχαριστώ τους αγαπητούς μου φίλους κ. Γεώργιον Κοτρωνιάν, κ. Ιωάννη Μακρή και Χρήστο Γαλάνη, καθώς και τα αξιότιμα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής του τόσον ενδιαφέροντος 5ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, για την τιμή που μου επιδαψίλευσαν να συμμετάσχω στο Συνέδριο προσφέροντας τον πνευματικό οβολό μου με ένα ιστορικό θέμα λαϊκής Ιατρικής, που θα ρίξει φως και σε δυσεπίλυτα θέματα ονοματολογικής ερμηνείας όπως λ.χ. τους Πελελούς – Δρύοπες, τους Μυρμιδόνες, την ερμηνεία των λέξεων Φθία και Ελλάς. Το δρώμενο του Φουσκοδένδρη στην Ανθήλη, το τοπωνύμιο Μαυρομαντήλα που σχετίζεται με τις επιζωοτίες από το βδέλλιασμα των αγελάδων και των αιγοπροβάτων στην Κοιλάδα του Σπερχειού, τον βουλιαγμένο τόπο της Φθίας.

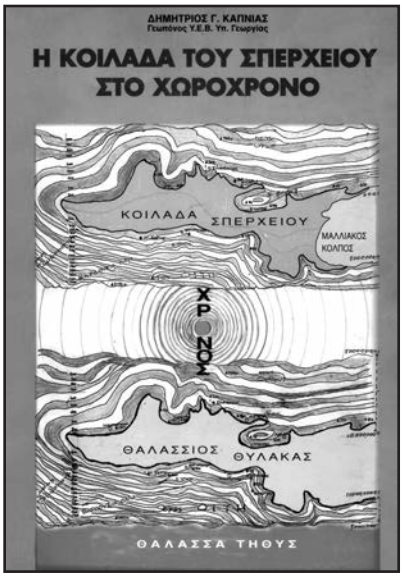

Η κοιλάδα του Σπερχειού στο Χωροχρόνο

Ένας βδελλοφιδάς είχε αναφέρει το 1963 στο γέρο-Παλιούρα από το Καστρί ότι, σαν φιδοπιάστης, εγνώριζε τους τόπους που έχουν φίδια. Είχε βρει σε ξερολιθιές στο Αμούρι, στα Λενικά (=Ελληνικά) στο Λιανοκλάδι, στην Αγ. Παρασκευή, στην Ανθήλη, και στο Πλατύστομο πλεξαριές φειδιών. Τα θεωρούσε ιερά και δεν τα πείραζε. Ισχυριζόταν όμως, ότι, όταν υπάρχουν πλεξαριές φιδιών, εκεί κάτω υπάρχουν αρχαίοι τάφοι ή αρχαία κτίσματα. Έτσι ανακαλύφθηκαν και επτά Ναοί του Ασκληπιού, από τους 300 που υπάρχουν στην Πελοπόννησο. Ερωτώ, γιατί η Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν αξιολόγησε τα ευρήματά του τότε; Μερικοί είπαν ότι τα φίδια αυτά ήταν ερωτευμένα και αγκαλιασμένα και απαγορεύεται να τα σκοτώνουν. Μόνον οι εξα-

μποδιστές τα σκοτώνουν και ταριχεύουν. Εξαμποδιστές είναι αυτοί που ξαμποδένουν τους νιόγαμπρους που έχουν αμποδεθεί την πρώτη νύχτα του γάμου (ψυχική ανικανότητα – ορχιπέδη).

Φίλες και φίλοι,

Είμαι λάτρης των επιβιώσεων και της αρμονικής σύζευξης των επιστημών. Πιστεύω επίσης στη συλλογή του υλικού από επιτόπια έρευνα ακολουθώντας πιστά τη ρήση του πατέρα της Ελληνικής Λαογραφίας Νικολάου Πολίτη, ο οποίος έγραψε: «Ο ευσυνειδήτως εργασθείς και αμέσως παρά του λαού παραλαβών την ύλην, ας είναι βέβαιος ότι νέον τι και αξιόλογον θα συνεισφέρει». Εμφορούμενος από το πνεύμα αυτό θα σας αναφέρω ακροθιγώς για τους Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού.

Οι Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού
Ένα ανθυγιεινό παραϊατρικό επάγγελμα

Από τα πανάρχαια χρόνια οι κάτοικοι της Φθιώτιδας θεωρούσαν το νερό ως αντικείμενο λατρείας, πηγή και σύμβολο ζωής αλλά και φόβου. Στην αρχαία Φθιώτιδα η λατρεία των υδάτων των πηγών, των λιμνών και του μοναδικού μεγάλο ποταμού του Σπερχειού ήταν πολύ διαδεδομένη ανάμεικτη με προλήψεις, φόβους και δεισιδαιμονίες. Στην Κοιλάδα του Σπερχειού με τα τρεχούμενα γάργαρα νερά υπήρχαν και τέλματα και βαλτοτόπια και πολλά μεγάλα έλη, καθώς και βρομόλιμνες που επηρέαζαν βλαπτικά την υγεία. Σας αναφέρω ότι στην προσπάθειά μου να προσεγγίσω ιατρικά το παρόν θέμα, βρήκα στο υπουργείο Συγκοινωνιών – Τμήμα Υγιεονομικού, στατιστικούς πίνακες των ελών της Κοιλάδας του Σπερχειού του μεγάλου Ελονοσιολόγου αειμνήστου Ιωάννη Καρδαμάτη. Μεγάλα έλη, ήσαν 71 τον αριθμό και μικρά περί τα 420. Το δε ποσοστό νοσηρότητας από ελονοσία τα έτη 1915-1919 στη Σπερχειάδα (Κοιλάδα Σπερχειού) είχε καταμετρήσει με Νομομηχανικούς 32.415 στρέμματα με έλη και με νοσηρότητα από ελονοσία από 65-80%, ενώ στη Μακρακώμη ήταν 30-50% νοσηρότητα από ελονοσία και στο Πλατύστομο 10-35%. Είναι γνωστό ότι το 70% των πασχόντων από χρόνια ελονοσία καταλήγουν να γίνουν **φθισικοί.** Τα έλη αυτά υπήρξαν στην περιοχή μέχρι το 1936. Τότε έγινε μεγάλη προσπάθεια και αποστραγγίστηκαν-αποξηράνθηκαν μερικώς. Μέσα σε αυτά, λοιπόν, τα έλη ζούσαν οι Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού.

Τα παλιά χρόνια έλη υπήρχαν σε όλη την Ελλάδα όπως και Αβδελλάδες. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο μέγας αυτός αναμορφωτής, ανακοίνωσε στη Βουλή το 1928 ότι ακριβώς ο μισός προϋπολογισμός της Ελλάδας εδαπανάτο για να προμηθευτεί η χώρα **κινίνη** για την ελονοσία.

Τέλος αναφέρω ότι στην Κοιλάδα του Σπερχειού το 1915-1919 είχε αποξηρανθεί με κρατική φροντίδα, το 60% των ελών, προσπάθεια η

οποία είχε αρχίσει το 1900. Το 1936 είχαν μείνει μόνο το 17% των ελών στην Κοιλάδα του Σπερχειού και το 1969 μόλις το 1,5%.

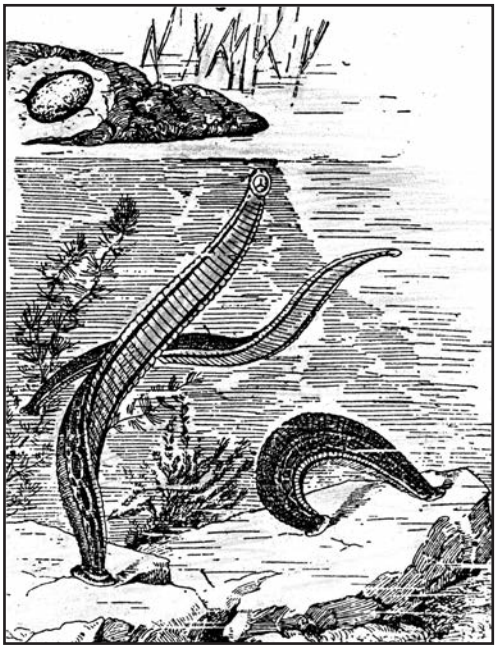

Βδέλλες.

Αβδελλάδες υπήρχαν σε όλη την Ελλάδα, αλλά οι πιο παλιοί και φημισμένοι ήταν στην Κανδήλα της Μαντινείας-Αρκαδίας, στην Αγουλινίτσα της Ηλείας, στους Μύλους της Αργολίδας (Λέρνα), στην Αίγινα παράρτημα εξαρτώμενο από το βασίλειο του Άργους, στον Ορχομενό της Κωπαΐδος, στην Κοιλάδα του Σπερχειού, στα Γιαννιτσά και στον Έβρο. Το επάγγελμα του Αβδελλά ή Βδελλά ήταν ένα από τα πιο παλιά παραϊατρικά επαγγέλματα. Με τη σημερινή μας αναφορά στους Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού θα γνωρίσουμε την ιστορία των και ασφαλώς θα μας γίνουν οικειότεροι και πιο αγαπητοί.

Αβδελλάς ή Βδελλάς είναι εκείνος που:

1) Πιάνει βδέλλες μπαίνοντας ημίγυμνος με τα κάτω άκρα μέσα στο έλος, στα βαλτόνερα ή σε ξάστερες λιμνούλες που αν βίαια αναταραχθούν το νερό τους γίνεται βούρκος.

2) Βδελλάς, επίσης, λέγεται αυτός που πουλάει βδέλλες όπως ήταν οι έμποροι που διατηρούσαν Βδελλοπωλείο και οι Κουρείς και παλαιότερα οι Μπαρμπεροχειρουργοί.

3) Αβδελλάδες, επίσης, ελέγοντο οι βδελλοκαλλιεργητές που είχαν σύμβαση με το δημόσιο και έκαναν εξαγωγή χιλιάδων βδελλών στις Ευρωπαϊκές χώρες, ιδίως στη Γαλλία, και είχαν σύμβαση από το 1835 με νόμο του βασιλέως Όθωνος.

4) Οι Λαϊκοί **Αβδελλάδες–γυρολόγοι** ήσαν αυτοί της Κοιλάδας του Σπερχειού. Ήσαν δηλαδή ένα είδος πλανοδίων Αβδελλάδων που έκαναν έκθεση της ζωντανής πραγμάτειάς τους μέσα σε γυάλινα μπουκάλια, στα διάφορα πανηγύρια. Είχαν επίσης πελάτες:

α) τις Παπαδιές, που εξασκούσαν φιλάνθρωπα τη Λαϊκή Ιατρική

β)τις Παρθενομαμές (αποκαθιστούσαν τον διάτρητο παρθενικό υμένα προκειμένου να βρεθούν οι κόρες αγνές την πρώτη νύχτα του γάμου με 3-5 βδέλλες που τοποθετούσε η Παρθενομαμή την παραμονή του γάμου

«Περί εξαγωγής βδελλών», διαπλοκής και γραφειοκρατίας

Του Χριστοφόρου Χ. Ματιατου
Δημηγόρου

Σε εποχές που οι Ελληνες πραβλεπτίζονται ή τους πραβλεπτεύουν σκετικά με τα συνέκεια τα εθνικά τους ταυτότητας, είναι εκάστοτο, παρόιγορο και ενθαρρυντικό να διαπιστώνεται η διαχρονικότητα ορισμών βασικών χαρακτηριστικών του κράτους που διαμορίζηνται και ορίστανται.

Προώθηση ιδιωτικών συμφερόντων

Μεταξύ των χαρακτηριστικών αυτών είναι η επίκληση του δημοσίου συμφέροντος και η επιδίωξη ιφιστικών στόχων στη θεωρία, συχνάνους με την προώθηση ιδιωτικών συμφερόντων και την εξυπηρέτηση χωριστών σκοπών στην πράξη. Και αυτά σταμβοδίνον αρμονικά με μιαν απέρροτα και αστήρατη γραφειοκρατία, οι περίπλοκες και σκόξφρενικές διαδικασίες τα οποίας φαίνεται να υπάρασον, αφενός μεν προς όφελος των γραφειοκρατών και των πατρώνων τους, αφετέρου δε για βάρος των δίοτσιων εκείνων που δεν μόνον πρέπει να τα συντηρούν, αλλά και να τον τοπρένουν. Τα παραπάνω, ασφαλώς, δεν μοα είναι άγνωστα σίμερα, απαντώνται όμως δέα και στα απαρκές του νεοελληνικού κράτους.

Η «Εφημερίς τεα Κυβερνήσεων» είναι ό,ρστος καθρέφτα αυτού του κράτους. Τη χρονική στιγμή που θα μας απασπολήσει, είναι η εφημερίδα του «Βασιλείου τεα Ελλάδος». Στον θερού ός μας δεν βρίσκοντα, κάπως ψυκολικό αφαγμένο, οι ακόμα σκείες ατοια πιλωϊτόρους ρσιαζόφρρος Κρακέλη.

Υποβαστάζεται από δύο λιοντάρκα, βασιρκείο προελεύσεως, που φορούν στέμμα λίγο μάγκικα, ενώ στα μουσούδες τους διακρίνεται ένια σπροσδιόριστοα μορφαμία. Στο κέντρο του σταυροϋ υπάρχει ένα τετράγωνο με κυκόλειοκοα ρόμβοα, τα οποία με τα λοιπάρα προελεύσεως. Ημερομηνία, η 3η Μαρτίου του 1836.

Υπερα από ένα διάστημα «περί μεταθέσεως τεα πρωτευούσεα τεα επαρχίας Οιτζίδου εις τεν πόλιν Τσίμπεβον» (πεσσσότερο γνωστή πλέον ως Αρκάτσηφη), αλλά πριν από ένα διάστημα «περί συνθέκεως του Αρείου Πάγου» (-η. διά τεν διακτήρον αναπλήρωσιν τεων Αρεοπαγιτών... επάρχει πολλάς διακολάας και προσεκμάστα διά τεν ολιγότατα τεων διακτόρων»), δημοσιεύεται ένα διάταγμα «περί εξαγωγής βδελλών». Οει λιγότερο μεγαλόπρεπο από τα άλλα, αρέζει με το τόπε καθεμμένο «Θεόν ελέω Θεού βασιλεύς τεα Ελλάδος».

Η ενταστάλεση ενός ελέω θεού βασιλέως με βδέλλες δεν πρέπει να προκαλεί σκπλήξη. Υπενθυμίζεται πως τεν επιοκή εκείνη, οι ενθαρρυντές αστοί ζυνοσιάλλακες ασκούσαν σημαντικά ιατρικά καθήκοντα, κωρίς βέβαια να έκουν δόσει τον όρκο τεα Ιπποκράτεα, αλλά πάντωα με εξαιρετικό ζήλο και κατά τρόπο απόλυτα οικολογικό. Η ειδικότιτά τους ήταν οι τοπικές αφαιμάξεις. Στην σθωνική Ελλάδα έπαιζαν δα ασήμαντο ρόλο. Αλλά και στα νοσοκομεία των μεγάλων αστικών κέντρων τεα Δυτικής Ευρώπεα, οι βδέλλες έπαν ευπροσδόκητες ή μάλλον περιζήτητες.

Παρ' όλα αυτά, η δημόσια εικόνα των βδελλών δεν ήταν ποτέ πολύ ανεβαλμένη. Σπάνιες είναι οι θετικές αναφορές σε αυτές, όπωα η ακόλουθη λυρική περιγραφή παλαιάς εγκυκλοπαιδείας: «Εξαλλαί βδέλλαι φέρουν ωραία κρώματα, κωρίως ερυθρά και πράσινα, τα οποία συνδυαζόμενα σκηματίζουν θαυμάσια σκέδια». Μεσαιωνικός αρχαγγέλος Τουρκομάνων, γνωστός ως ο Μαύρος Βδέλλα, αξιώθηκε αυτού του ονόματος επειδή ήταν κάπωα αγιοκμένα. Το γεγονός ότι ο Μαύρος Βδέλλα ήταν αγέτας των Αστροπροβατάδων, εκθρών των Μαυροπροβατάδων, αποτελεί μια από τα πολλές ειρωνείες της Ιστορίας...

«Κοινωνικό πρόσωπο»

Εν πάσει περιπτώσει, το περί βδελλών διάταγμα, «διά τα μετά εξαιρεθείσι ε κατεστεί διοπόρισεον μεκρι τέλους εν των αναγκαιοτέρων τεα θεραπευτικά μέσων» και επειδή «η ελευθέρα και απεράρατος από τον τοιούτο, και μάλιστα από εταιρείας επί τούτω εκπρωσθείσας, εξαγωγή των Ζωοβίων τούτων δύναται να επιφέρει τεκείωα τεν υπερτιμήσιν των», ορίζει ότι «απαγορεύεται τον λοιπόν η εξαγωγή βδελλών θεωρουμένων λαθρεμπόρων». Δίνεται μάλιστα και κατωρό κίνητρο σπον ζήλ- των αρμοδίων οργάνων, αλλά και των κατοδεσών: «Η συλλαβούσα προσέτι, βδέλλαι εταιρα προς όφελος του ανακαλύπτοντος».

Μέκρια εδώ, όλα φαίνεται να πηγαίνουν καλά. Το οθωνικό κράτος επιδιενόνει το κοινωνικό του πρόσωπο. Σχέδια πατρικά πάνω από τους υπηκόους του και φροντίζει σταργκαγή γ' αυτούς. Θέλει να τους εξαρκάλίνει ορθόνοα και φθανές βδέλλες. Δεν φαίνεται να τρέφει απεριόριστη εμπιστοσύνη στην ελεύθερα αγορά και ανοβίδει λίγο κρατισμό, αλλά κανείς δεν είναι τέλειος. Το σύνθημά του θα μπορούσαν να είναι «οι ελληνικές βδέλλες σπουν Ελλανες».

Είναι φυσικό να ανοθόνεται κανείς κάποια εκπλήξη, όταν στο ίδιο κείμενο διαβάζει πως «διά τα μεν αφαιρούμενον εκ μεσο από τη εμπόρων εν αντικείμενον, τον οποίου η μεταβίβασιρεσα δύνασαι να παρέξη ωφέλεα εις το δημόσιον ταμείον, πάρον εα τοιοα σφριστά, και μέσον επωφελεσιάτατα αντιλάογήν με τα λοιπά κράτη», «το δικαίωμα τα εκτός του κράτους εξαγωγής βδελλών ο πό λίμνεα... θέλει εκτελεί εις δημοπρασίαν και παραχωρείται εις τον πλειοδότεστατα». Αποδεκνύεται, λοιπόν, τελικά, πως το μέτρο που δίδεν απέβαινε να καταστήσει προσιτές τα βδέλλες στα λαϊκά μάζες, αποκκοποίσε κωρίως στο να δημιουργήσει, με την παρέμβασιν τεα κρατικά εξουσίας, εξαγωγικά μονοπώλια υπέρ των συνιαλλασσομένων (με όλες τα σημασίαι τεα λέξεως) με το Δημόσιο μεγαλόβδελλοκόμων (ο όρος βδελλοκομία φαίνεται αστείος, αλλά είναι δίκαιος). Ενώ δε για τους ταλαίπωρους ερωτόπνεστα μικροβδέλλιδες οι εξαγωγές είναι απαγορευμένες, «εκ παρά τον ενοικιαστού εξαγόμενα βδέλλα είναι ελεύθερα παντός τελωνειακού δικαιώματοα». Ακόμα και για ό-τεμα ότι ιδιαίτερα κακόποιτα, το διάταγμα αυτό επιτρέπει ένα ελαφρό άρμα διαπλοκείς. Βέβαια, υπάρχει ή βασιλική εγγύηση ότι η επί των Οικονομικών Γραμματέία «η οποία θέλει διαστάτει τεν δημοπρασίαν... καθυποβάλει εις έγκρισιν Ημών τα περιέκοντα τεα συμφωνίεα εγγράφα». Είναι όμως γνωστό, ότι οι ικανότητες του Οθωνα δεν ήταν απεριόριστες.

Το διάταγμα αποτελεί επίσης αξιόλογο και διαπρεπέο μνημείο γραφειοκρατίας: Οδοι θέλουν να μετακίρουν τρπεπό βδέλλες από ένα ελληνικό λιμάνι σε άλλο, αφέλουν να δίσουν εγγύηση «επί τω ότι οι μετακερούμενοι βδέλλαι θέλουν διεσδοκηθεί εα λιμένα εντός του βασιλείου» και δεν θα φυγαδεύσουν εα το εξωτερικό ενώ «ενχρόνως ειδοποιείται το τελωνείον του τόπου ον ανέρκεται το πλοίον λιμένοα... τόσω περί του ονόματοα του πλοίου, όσο και περί του ποσού και του συνεγγυματικού μετρθίου των σταβιδοκόνων από τον λιμένα δοκείων με βδέλλαι». Αν οι βδέλλες δεν αποβιδασθούν και πάλι στο ελλανικό έδαφα, η «εγγύησις δεμόσεται προς όφελος του ενοικιαστού των λιμένων, όπου πλεύσήσον οι βδέλλα, εξαρκιμένων των εκτάσεων περιπώσεων τεα ανάγκεα». Η εγγύηση είναι περιτή, όταν οι βδέλλες που πρόκειται να ταξιδέψουν μεσα στα κόπωα σταγά ήρα του τότε βασιλείου δεν ξεπερνούν τα πεντακόσιοα και αν ο καπετάνιος του βδελλοφόρου πλοίου είναι Ελλανοα και αποδείξει εκ των υστέρων ότι άντωα τα ξεμπόρκαρε σε ελλανικό λιμάν· αν ο πλοίαρκοα είναι ξένος πρέπει να «παρουσιάσει ιατρικήν διάταξιν επιθεωρηματένην από την Αρκάνη». Εκτάδεσεα όμως το γεγονός πωα δεν ρυθμίζεται το ενδεκόμενο να εκδηλώσουν κάποιες από τα βδέλλες κατά τον πλουν. Η εξαφάλιση του δημοσίου συμφέροντοα θα απαιτούσε ίσωα τεν εμφάνιση των λεγόμενων τοοα στα ομόδια όργανα, ώστε να αποκλειστεί η υπόνοια ότι εξαλείπεσε παρατόμωα...

Αρκεί λίγη φαντασία για να διαφκεδάσει κανείς με τα κωμικοτραγικές ή και σουρεαλιστικές σκέψεα και καταστάσεα που πρέπει να προκαλέσει η εφαρμογή σταν πράξη του διατάγματοα αυτού· κάβοα και για να αναλογιστεί τα ευκαιρίες για κολόκεσρο που μοιραία θα δημιούργησε. Παραμένει πάντωα άγνωστο αν διορίστηκαν ειδικοί βδελλομέτρες για τεν ιλοποίαση των διατάξεων· ίσως ή αν καθεμμένοα σπλοία κάποιο ειδίσμα βδελλομέτρας.

Το διάταγμα το υπογράφουν ο Οθών ο αφαιρεμμένος τεα Επικρατείας κόμης Αρμανσπεργκ, ο γραμματεύς τεα Επικρατείας επί των Εσωτερικών Δρόσος Μανούλα και ο επιφορτισμένος τεν επιμέλειαν τεα διευθύνοεσα των Οικονομικών Γεώργιος Λασσανάτα. Δυστυχώς, δεν είναι πλέον διαθέσιμα, ώστε εμφανιζόμενα εα τα παράθυρα τηλεοπτικών σταθμών, να ρίξουν περισσότερο φως στα σκοτεινά αυτά κτοράβία, θέμαα τεα οποίας φαίνεται να υπήρξαν οι εθνικές μας βδέλλες και οι υθαγενείς κρότοες τους.

Σήμερα οι βδέλλες είναι μόνο στα ενυδρεία των μουσείων. Επί Οθωνος, όμως, «κυπελλάν» φαινόμενα γραφειοκρατίας και διαπλοκής στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος ...και δεν μόνον τότε.

Απόσπασμα του νόμου του 1835

και έτσι εξαπατούσαν τις πεθερές που περίμεναν το αιματοβρεμένο πουκάμισο της νύφης την πρώτη νύχτα του γάμου, το οποίο χαροποιούσε περισσότερο τη μητέρα του γαμπρού, διότι ο γιος της *«έριξε το κάστρο»* και τη μητέρα της νύφης, η οποία σήκωνε το μαντίλι, για να

φαίνεται καθαρό το μέτωπό της, ότι, δηλαδή, είχε σφίξει τα λουριά στη νύφη, η οποία είχε κρατήσει την… αγνότητά της. Αυτό ήταν απαραίτητο, διότι χρησιμοποιούσαν το ματωμένο πουκάμισο ως λάβαρο (Φλάμπουρο), το οποίο οι συγγενείς και φίλοι το χρησιμοποιούσαν σαν θρίαμβο του γαμπρού που «έριξε το … κάστρο» και το έκαναν κόσκινο με πυροβολισμούς!

Πώς έβγαζαν τις βδέλλες

Οι Αβδελλάδες ενοικίαζαν βαλτότοπους και έβγαζαν την ιατρική βδέλλα, αλλά πάθαιναν αναιμία και άλλαζαν χρώμα στο δέρμα που γινόταν χαλκοπράσινο. Αυτούς τους έλεγαν «Πελελούς». Αργότερα, αντί να μπαίνουν οι ίδιοι μέσα στο βάλτο και να κολλάνε οι βδέλλες πάνω τους, νοίκιαζαν γέρικα άλογα που τα έβαζαν στο βάλτο και οι βδέλλες κολλούσαν πάνω στο δέρμα των αλόγων. Μόλις ψοφούσαν τα άλογα τοποθετούσαν στην περιοχή του βάλτου το σκελετό της κεφαλής του που λειτουργούσε για τους κτηνοτρόφους ως σκιάχτρο.

Η είσοδος του Αβδελλά στο έλος γινόταν με κάποια εθιμική ιεροτελε-

στία, αφού φορούσε εσώβρακο από προβιά αρνιού ή κατσικιού, για να προστατεύει τα μόριά του από τις αβδέλλες. Προχωρεί στο κέντρο του έλους, μετά μεγάλου δέους, ως να τον εγγίζει ένας αόρατος φόβος ζωγραφισμένος στο πρόσωπό του. Ταυτοχρόνως ο Αβδελλάς ψελλίζει επωδές και ξόρκια ανάμεικτα με επικλήσεις ονομάτων που θυμίζουν ονόματα από το αρχαίο πάνθεον, ή ονόματα αγίων της χριστιανοσύνης όπως λ.χ. τον Άη Αύκουλα (= Ασκληπιός), τον Αη Ζαχίλλα (= Αχιλλέας), τον Άη Αλήμονα (=Άγιος Ιωάννης ή ο Χάρος) ή Αλημονάκι (= Θεότρομο άγνωστο δαιμόνιο. Ίσως να σημαίνει ανελέημων και σκληρός. Τέτοιες ιδιότητες δεν είχε ο Άγιος Ιωάννης αλλά μόνο ο χάρος). Μετά από λίγο προσκολλώνται οι βδέλλες στα γυμνά του πόδια προκαλώντας αλγηδόνες σαν καρφιά ή βελόνες, από τα συνεχή τσιμπήματα και αισθάνεται χαρμολύπη, δηλ. χαρά διότι θα βγάλει πολλές βδέλλες και λύπη διότι θα του έχουν ρουφήξει οι βδέλλες τόσο αίμα. (Σημειώνουμε ότι μια βδέλλα νηστική απορροφά σε μισή ώρα 3 γραμμάρια αίματος). Μόλις συμπληρωθεί μισή ή μία ώρα και αισθάνεται αλγηδόνες μυρμηγκιάσεων στα πόδια, καθώς επίσης και ισχυρούς νυγμούς στα πέλματα, αποφασίζει να βγει έξω. Βγαίνει έξω και είναι κολλημένες εκατοντάδες βδέλλες στα δυο του πόδια που δίνουν την εικόνα φωλιάς μυρμηγκιών.

Ξαπλώνει εξαντλημένος κάτω και έχει δύο τσιράκια βοηθούς. Το ένα γύρω στα δεκαέξι χρονών και το άλλο γύρω στα δώδεκα με δεκατέσσερα. Το μεγάλο τσιράκι του δίνει από την τσίτσα να πιει κόκκινο μαύρο κρασί, που πιστεύουν ότι κάνει αίμα. Το μικρό τσιράκι βγάνει από τα πόδια του Αβδελλά όσες δεν έχουν πέσει και τις ρίχνει σε ένα ταψί χάλκινο με ψυχρή στάχτη. Τότε οι βδέλλες κάνουν εμετό το αίμα και τις παίρνει το τσιράκι και τις βάζει σε ένα πλατύστομο μπουκάλι με νερό ή όταν είναι πολλές σε ένα ασκί από προβιά, που έχει νερό μέσα. Εν συνεχεία το μεγάλο τσιράκι έχει ετοιμάσει ένα πολτό, είδος αλοιφής που αποτελείται από κριθαράλευρο, λάδι και κόκκινο κρασί, το οποίο το λένε Οινούττα και είναι αιμοστατικό και ανακουφιστικό. Το όνομα Οινούττα, όπως και το Μυρμιδόνες, είναι από την Αίγινα. Η Αίγινα πριν ονομασθεί Αίγινα είχε το όνομα Οινώνη. Άλλη μία ένδειξη από επιβίωση τόσον οι Μυρμιδόνες όσον και η Οινούτα είναι επιβιώσεις από την αρχαία Αίγινα. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Αιγινίτες ήταν γνήσιοι Αχαιοί και λέγονται βραχυκνήμιοι και είναι πολύ τριχωτοί στις κνήμες (μαυριδερές και πυκνές). Επίσης οι Αιγινίτικες Οινοχόες είχαν οξύ πυθμένα, για να τοποθετούνται στα πλοία με ασφάλεια και να μη θραύονται, που μετέφεραν το κρασί στα διάφορα μέρη. Η παράδοση των Αιγινιτών στα πήλινα δοχεία επιβιώνει μέχρι σήμερα. Τα Αιγινίτικα κανάτια που διατηρούν το νερό δροσερό συνέβαλαν ώστε το ύδωρ να γίνει νερό, διότι εφώναζαν ύδωρ νεαρόν, ύδωρ νεαρόν, ύδωρ νεαρόν και έμεινε από τη φράση αυτή μόνο η λέξη νε(α)ρό.

Φράσεις και λέξεις των Αβδελλάδων της κοιλάδας του Σπερχειού που έχουν επιζήσει στο λαό από τα πανηγύρια που διαλαλούσαν την πραμάτεια τους

Επτά γιατροί με πολεμούν
και τρεις μου παίρνουν αίμα
και τέσσερις συνομιλούν
που πάσχω γω για σένα

Αίνιγμα
Γιατρός σπουδαίος, κοντός,
Χαροποιός, όταν διψάει
και θα πιει τον άρρωστο τον ωφελεί
Τι είναι = η βδέλλα

Της Μπουγδανιάς τα πρόβατα
αβδέλα να τα πιάσει
και της Βλαχιάς τις όμορφες
πανούκλα να τις πιάσει
Μπουγδανιά = Η σημερινή Μολδοβλαχία

Έχει τα μάτια ολόμαυρα
Τα φρύδια σαν αβδέλλες
(Από δημοτικό άσμα)

Φράσεις και λέξεις για τις Αβδέλλες από επιβιώσεις του Αβδελλά

Του κόλλησε σαν αβδέλλα = ενοχλητικός
Σου είναι μια αβδέλλα = ενοχλητικός
Ο έρωτας αβδέλλα και κολλάει = κολλάει επάνω σαν Αβδέλλα
Βύζαξε του ανθρώπου το αίμα = ο εκμεταλλευτής
Μου ρουφά το αίμα σαν την αβδέλλα = ο εκμεταλλευτής
Εβυζάκωσε σαν την αβδέλλα και δεν ξεκολλάει = το βρέφος που θηλάζει
Η βρύση έχει αβδέλλες = επί ανθρώπου πανούργου συμβολικά

Οι Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού έλεγαν ότι οι παππούδες τους, οι Πελλελοί, είχαν ταυτίσει το αίμα του ανθρώπου με τη ζωή. Είχαν παρατηρήσει ότι, όταν την αιμορραγία ακολουθεί η λιποθυμία ή ο θάνατος ή όταν το πρόσωπο του ανθρώπου γίνεται ωχρό (Πελιδινό) ή υπερβολικά ερυθρό, τότε, έλεγαν, ότι το ίδιο το αίμα του ήταν η ζωή του. Έτσι ταύτισαν το αίμα με τη ζωή, γιατί πίστεψαν ότι αυτό το γλοιώδες, βαθύ, ερυθρό «ρευστό» κλείνει μέσα του τη ζωτική δύναμη που τονώνει και γονιμοποιεί. Έτσι, οι Έλληνες Πελλελοί που κατοικούσαν στην Αχαϊκή Ομηρική Φθία, ήσαν οι πρώτοι που έκαναν χρήση του αίματος σε ιεροτελεστίες και επινόησαν την τοπική θεραπευτική αφαίμαξη με αβδέλλες στα ριζάφτια των ανθρώπων, με σκοτούρες ή ζαλάδες. (Αφαίμαξη καλείται η κάθε εξαγωγή ποσότητας αίματος από τον οργανισμό).

Τα χρόνια των «Πελλελών», δηλ. των Αβδελλάδων της Κοιλάδας του

Σπερχειού, γινόταν αφαίμαξη κυρίως προληπτικά για λόγους ευεξίας και διατήρησης της καλής υγείας ή και για καθαρώς θεραπευτικούς σκοπούς. Οι Αβδελλάδες ανελάμβαναν μόνο την τοπική αφαίμαξη με βδέλλες που τοποθετούσαν στην κατάλληλη τοπογραφική περιοχή του σώματος που έπασχε. Η αφαίμαξη γινόταν πάντοτε πρώτα με βδέλλες, με απομύζηση, και μετά με φλεβοτομία, χάραγμα και με κοφτές βεντούζες. Ο σεβασμός των Ελλήνων για το αίμα φαίνεται και από το ότι στην Ελληνική γλώσσα η λέξη **αίμα** από την απαρχή της Ελληνικής ιστορίας έμεινε αναλλοίωτη σε όλες τις κοινωνικές τάξεις των Ελλήνων, δηλαδή τις λαϊκές, τις αστικές και των αρχόντων. Όπως αναφέρει ο Όμηρος ο ιατρός Μαχάων ήταν ο πρώτος που έκανε απομύζηση στο τραύμα του Μενελάου στην Τροία. Επίσης μετά την απομύζηση έγινε δημοφιλής για πολλά χρόνια η φλεβοτομία. Την φλεβοτομία εφήρμοσε για πρώτη φορά ο γιος του Ασκληπιού Ποδαλείριος που θεράπευσε την κόρη του βασιλιά Δαμήτου στο νησί της Νισύρου, την οποία και παντρεύτηκε. Η φλεβοτομία κυριάρχησε επί αιώνες στην ιατρική πράξη με την αφαίρεση από τη μεσοβασιλική φλέβα του αγκώνος μεγάλης ποσότητας αίματος 300-400 cc. Ο απλός λαϊκός άνθρωπος στη Φθιώτιδα πίστευε ότι αφαιρώντας τους «κακούς χυμούς» που είχαν συσσωρευθεί το χειμώνα, δηλαδή το «Δριμύ αίμα», ανακουφιζόταν ο άρρωστος.

Αφαίμαξη βασιλειά με βδέλλες

Ο «Θεότρομος» μήνας Μάιος και η συμβολή των Αβδελλάδων στην επινόηση και τοποθέτηση σημάτων της βοσκοαπαγορεύσεως σε λιβάδια με βδέλλες

Ο μήνας Μάιος τα παλιά χρόνια γεννούσε στις απλοϊκές καρδιές των

ανθρώπων στα 46 χωριά της Κοιλάδας του Σπερχειού που ζούσαν στην αγκαλιά της μητέρας φύσης, τόσους φόβους και δισειδαιμονίες όσο κανείς άλλος μήνας του χρόνου. Οι περισσότερες προλήψεις και δισειδαιμονίες αφορούσαν τους ποιμένες. Επειδή πίστευαν ότι ο μήνας Μάιος ευνοεί κάθε είδους μαγεία, ίσως γιατί συνηχεί με τη μαγεία, γι' αυτό ελάμβαναν χίλιες δύο προφυλάξεις, για να εξασφαλίσουν τα ζώα και τα παιδιά τους από την επήρεια του κακού.

Αυτοί που περισσότερο είχαν αγωνία στις ψυχές τους ήταν οι αγελαδοτρόφοι και κτηνοτρόφοι, γιατί εφοβούντο την επιζωοτία των αγελάδων και των αιγοπροβάτων. Είχε παρατηρηθεί από τους αρχαίους χρόνους ότι στη Φθιώτιδα στις αρχές του Μαΐου γίνονταν οι περισσότερες επιζωοτίες που αποδεκάτιζαν τα αιγοπρόβατα και τις αγελάδες, εμφανίζοντας κλαπάτσα, σπληνάνθρακα και ψόφο.

Οι Αβδελλάδες, ως εκ της εργασίας τους, εγνώριζαν σε ποια σημεία των βάλτων κινδυνεύουν τα ζώα να προσβληθούν από ασθένειες που προκαλούν επιζωοτίες και καθιέρωσαν τα σήματα βοσκοαπαγόρευσης σε βαλτώδη μέρη. (βδέλλα-κλαπάτσα), για να προφυλάξουν τα πρόβατα των ποιμένων από τα λιβάδια που είχαν τη βδέλλα «κλαπάτσα». Τα σήματα είχαν διάφορα ονόματα και διάφορες κατασκευές π.χ. «Τρουλίδες» (είχαν 3 πέτρες και επάνω μια νεκροκεφαλή ζώου, προβάτου κ.λπ. Άλλο όνομα «Κούκος», «Τσούτσουρος» με 5 πέτρες και πάνω μια νεκροκεφαλή ζώο. Ένδειξη ότι το λιβάδι αυτό ήταν απαγορευμένο για βοσκή, γιατί είχε βδέλλες. Οι κτηνοτρόφοι έφευγαν από τα πεδινά κάθε χρόνο του Αγ. Γεωργίου για τα ορεινά κυρίως για να αποφύγουν τις παραπάνω αρρώστιες και τις επιζωοτίες. Οι Αβδελλάδες της Κοιλάδας του Σπερχειού είχαν εθιμικά επινοήσει τα σήματα των βοσκοαπαγορεύσεων στα λιβάδια που είχαν προσβληθεί από βδέλλα για να προσστατεύσουν τα πρόβατα των κτηνοτρόφων. Ούτε ήταν άνευ σημασίας το έθιμο κάθε Πρωτομαγιά να τοποθετούν οι Αβδελλάδες στα κακά βοσκοτόπια και στα βαλτοτόπια, σε εμφανές μέρος νεκροκεφαλές ζώων, βοδιών, προβάτων, αλόγων τις οποίες θεωρούσαν σαν ισχυρά φυλακτικά για να προστατεύσουν τα υπόλοιπα ζώα τους από τη μαγική επήρεια, σαν σήματα κινδύνου, σ' αυτές τις περιοχές.

Επειδή από όλους τους μήνες του χρόνου ο μήνας Μάιος στην Κοιλάδα του Σπερχειού ήταν ο πιο θανατηφόρος μήνας από τις επιζωοτίες που επρόσβαλλαν και αποδεκάτιζαν όλα τα είδη των μηρυκαστικών, ιδίως τα πρόβατα, εθεωρείτο από τους ποιμένες ο πιο φοβερός μήνας και τον αποκαλούσαν θεότρομο. Η οικονομική συνέπεια από τους αθρόους θανάτους των ποιμνίων ήταν μεγάλη τον μήνα αυτόν. Οι κτηνοτρόφοι είχαν μεγάλη απώλεια κρέατος, μείωση της γαλακτοπαραγωγής, μείωση του τυριού, μείωση της παραγωγικότητας των ζώων ιδίως στις εργασίες του βοδιού και επίσης μείωση του δέρματος και των μαλλιών.

Γι' αυτό ο Μάιος ήταν ο πιο πένθιμος μήνας του χρόνου για τους ποιμένες στην Κοιλάδα του Σπερχειού και το πένθος ήταν μεγάλο. Αυτός είναι ο λόγος που ποτέ οι κτηνοτρόφοι δεν παντρεύονταν τον μήνα Μάιον "για να ζήσουν τα πράματά τους", όπως έλεγαν. Σε γενικό πένθος δεν νοείται γάμος, γιατί γάμος είναι ομαδική χαρά και συμμετοχή και χαρά όλης της κοινότητας. Οι κτηνοτρόφοι πίστευαν ότι το μήνα Μάιο παντρεύονται μόνο οι Γάιδαροι. Επειδή πίστευαν ότι ο μήνας Μάιος έχει πολλές κακές ώρες γι' αυτό έλεγαν σαν κατάρα: "η ώρα του Μάη να σ' εύρη".

Οι δεισιδαιμονίες για τον μήνα αυτόν φανερώνουν το φόβο των απλών λαϊκών ανθρώπων. Σήμερα βέβαια με τον υποχρεωτικό εμβολιασμό των ζώων οι προλήψεις αυτές έχουν καθαρό λαογραφικό χαρακτήρα, αλλά δείχνουν την ικανότητα προσαρμογής του λαού στις κακές επιδράσεις της φύσεως και την αξία της παράδοσης. Παραθέτουμε πιο κάτω τις προλήψεις και δεισιδαιμονίες που επικρατούσαν στην περιοχή των 46 οικισμών της Κοιλάδος του Σπερχειού.

Προλήψεις και δισειδαιμονίες

1) Τον μήνα Μάϊο δεν παντρεύονται, γιατί τον ένα από τους δύο θα τον πάρει ο Μάης και θα χηρέψει το ανδρόγυνο.
2) Δεν κόβουν καινούργια ρούχα, γιατί θα τους τα βάλουν στον τάφο.
3) Δεν κάνουν μακρινά ταξίδια.
4) Δεν φυτεύουν λουλούδια, γιατί θα τους τα βάλουν στην κάσα.
5) Οι τσοπάνηδες δεν τυροκομούν.
6) Όταν μπει Σάββατο ο Μάης, τότε σάβανα πολλά πάνε στον Άδη και ψόφος στα πράματα (ζώα).
7) Φοβούνται τη βροχή του Μάη. "Στον καταραμένο τόπο το μήνα Μάη βρέχει", λέγουν όχι μόνο για τα σπαρτά αλλά για τη διστομίαση των προβάτων.
8) Φοβούνται το χαλάζι. Όταν πέφτει χαλάζι τον Μάη εμφανίζεται ψόφος στα αιγοπρόβατα και αρρώστιες. Επίσης το χαλάζι ξεχώνει τα παράνομα παιδιά που έχουν παραχώσει οι ανύπαντρες μητέρες τους και γι' αυτό το χαλάζι θεωρείται σαν οργή Θεού, σαν τιμωρία.
9) Το Μάη οι μανάδες βάζουν βδέλλες στα θροφανά βρέφη τους, για να τους πάρουν το «κακό αίμα» του Μάη.
10) Οι θηλάζουσες μητέρες βάζουν αβδέλλες στα ριζάφτια, για να πάρουν το "κακό αίμα", για να μη βγάζουν λειχήνες τα μικρά (βρεφικό έκζεμα).
11) Οι γυναίκες των τσοπάνηδων φορούνε μαυρομαντίλα το μήνα Μάιο και οι μητέρες φοράνε άσπρα ρούχα στα παιδιά, για να μη τους τα βάλουν σάβανα.
12) Τον Μάη δεν βάζουν νυχτέρι, γιατί θυμώνει ο Θεός.

13) Δεν κουρεύουν τα παιδιά τον μήνα Μάιο, για να μην αρρωστήσουν.
14) Όποιος γεννήθηκε το Μάη, θεργιώνει και δεν τον πιάνουν τα μάγια.
15) Την Πρωτομαγιά οι τσοπάνηδες προσπαθούν τα ζώα τους να γευθούν 40 λογιών λουλούδια και χόρτα για να είναι προφυλαγμένα από αρρώστιες.
16) Την Πρωτομαγιά οι μητέρες ράβουν στα ρούχα του παιδιού σκόρδο και γαρύφαλλο και τους δίνουν να φάνε σκόρδο πρωί – πρωί, για να μη τεμπελιάσουν σαν τον Γάιδαρο.
17) Οι μανάδες την Πρωτομαγιά ταΐζουν τα μωρά παιδιά γλυκό από τριαντάφυλλο, για να είναι ρόδινα τα μαγουλά τους. Έτσι η Πρωτομαγιά ήταν μία μαγική ημέρα και ο μήνας Μάιος ο πιο θεότρομος μήνας της χρονιάς για τις απλοϊκές καρδιές των ανθρώπων που ζούσαν τα παλιά χρόνια τους μυθικούς παλμούς της φύσης στα χωριά της Κοιλάδας του Σπερχειού.
18) Της Αναλήψεως οι ποιμένες έδιναν γάλα και τυρί στους Αβδελλάδες από ευγνωμοσύνη.

Το δρώμενο του φουσκοδένδρη στην Ανθήλη

Σώζεται μύθος ότι η Θεά Αρτέμιδα με εντολή του Δία βοηθούσε τους ποιμένες να ξαναφτιάσουν το ποίμνιο τους στέλνοντας όσα πρόβατα επιζούσαν ψηλά στα βουνά (στα ορεινά). Σήμερα το έθιμο δεν επιβιώνει αλλά υπάρχουν «σπάργανα» της Αναλήψεως οι τσοπάνηδες που είναι η ημέρα της περισογαλιάς φωνάζουν τους Αβδελλάδες και τους δίνουν δωρεάν γάλα και τυρί εις ένδειξιν εγνωμοσύνης διότι τοποθετούν προληπτικά τα σήματα της βοσκοαπαγορεύσεως και έτσι δεν αρρωσταίνουν τα πρόβατά τους και οι Αβδελλάδες ανάβουν στα εξωκλήσια πολλά κεράκια με την ευχή να τα χιλιάσουν.

Σκιαγράφηση του εθίμου του Φουσκοδένδρη.

Το Νεοελληνικό δρώμενο του Φουσκοδένδρη είχε επιζήσει μέχρι τις αρχές τού 18^{ου} αιώνος. Σήμερα με τον υποχρεωτικό εμβολιασμό των ζώων και την εξαφάνιση της επιζωοτίας το έθιμο έχει εκλείψει. Το αναφέρω λεπτομερώς με όσα στοιχεία έχω.

Το φουσκοδένδρι ή μαγιόπουλο ή τεμπέλης τσοπανόπουλο του Μαγιού

Σε ανοικτό χώρο κάτω από ένα μεγάλο δέντρο επτά κορίτσια ανύπαντρα, κόρες κτηνοτρόφων, συγκεντρώνουν αγριολούλουδα, κλαδιά δένδρων, φιδόχορτα και λιθάρια. Τα τελευταία συμβολίζουν τα ψόφια πρόβατα. Οι 7 αυτές νέες, ηλικίας 12-16 ετών, σχηματίζουν μ' αυτά νεκρικό

τύμβο τρεις πιθαμές ύψος.

Μέσα βάζουν έναν νέο, που είναι τσοπανόπουλο, λυπημένο και μελαγχολικό, τον «Φουσκοδένδρη», ή Μαγιόπουλο. Αυτό υποκρίνεται ότι είναι νεκρό από την πολλή θλίψη που ψόφησαν τα πρόβατά του, γιατί χωρίς να το αντιληφθεί ξέκοψαν και βόσκησαν σε βαλτοτόπια ή λειβάδια που είχαν την κακιά ώρα του Μάη (προσωποποίηση της κλαπάτσας, του σπληνάνθρακα και του ψόφου των ζώων).

Οι 7 νέες κοπέλλες (επταπάρθενος Χορός) νεκροστεφανώνουν τον φουσκοδένδρη με 40 λογιών λουλούδια, γιατί λένε ότι 40 ημέρες είναι οι ημέρες της μετανοίας και της τιμωρίας, και τα τοποθετούν στο κεφάλι του και γύρω, τον ανθοστολίζουν.

Για ψυχοκέρια και λαμπάδες βάζουν φιδόχορτα και τον μοιρολογούν, γιατί πέθανε από το μαράζι που δεν φρόντισε να βοσκήσει τα πρόβατα του σε καλές τοποθεσίες, γιατί ο Μάης έχει τις κακοτοπιές του, τα κακά βαρικά λιβάδια του. Του λένε το μοιρολόγι που παραθέτω στο τέλος. Μετά παρουσιάζεται μια μεγάλη κοπέλα που συμβολίζει τη μάνα του Φουσκοδένδρη και έρχεται με αμίλητο νερό σε στάμνα στολισμένη με στεφάνι λουλουδιών και το ρίχνει επάνω του φωνάζοντας προστακτικά: Σήκω επάνω Φουσκοδένδρη! Σήκω πάρε τα λουλούδια και με το αμίλητο νερό που σου έφερα πότισε τα πρόβατα σου για γεροσύνη. Να τα χιλιάσεις και να γίνεις Αρχιτσέλιγκας. Τότε αυτός ο ανθοστολισμένος Φουσκοδένδρης νεκραναστένεται στεφανοφόρος και σέρνει πρώτος και κορυφαίος τον Κυκλικό Χορό. Χορεύοντας γύρω από τον περίβολο που έγινε από πέτρες που συμβολίζουν τα ψόφια πρόβατα. Ίσως οι πέτρες να είναι επιβίωση του μύθου του Δευκαλίωνος και της Πύρρας.

Με τα νεκρολούλουδα πλέκουν όλες μαγιοστέφανα στολίζοντας και μερικά πρόβατα που του έμειναν για να ξαναφτιάσει πάλι τη στρούγκα του και να τα χιλιάσει, κι' ο Φουσκοδένδρης να γίνει Αρχιτσέλιγκας. Όπως ανασταίνεται ο Φουσκοδένδρης, έτσι θα αναστηθούν και όσα πρόβατα εσώθηκαν από την αρρώστια.

Σήμερα που εμβολιάζονται υποχρεωτικά τα ζώα και δεν υπάρχουν επιζωοτίες το έθιμο έσβησε και το μόνο που μένει κάθε Πρωτομαγιά, το κάθε τσοπανόπουλο με τις αδελφές του βγάζουν τα ζώα από τη μάνδρα και τα οδηγούν σε καλά βοσκοτόπια και τα χτυπούν με χλωρό κλαδί αγριοτριανταφυλλιάς, για να μην αρρωστήσουν και στεφανώνουν το προπομπό-κριάρι με στεφάνι και εφτά λογής αγριολούλουδα και θάμνους, για να είναι γερά και να γεννούν εύκολα, λέγοντας να τα χιλιάσει, να γεννούν οι προβατίνες, χίλια να γίνουν τα κεφάλια.

Οι βοσκοπούλες ψάλλουν μαζί:

«Έξω ψόφος και η λάβα,
έξω τα κακά τα μάγια

μέσα αρνιά μέσα κατσίκια»

Το Μοιρολόγι για το Φουσκοδένδρη

«Θέλετε δένδρα ανθίσετε, θέλετε μαραθήτε
Κι' εγώ στον ίσκιο σας δεν κάθομαι, στον ίσκιο δεν πλαγιάζω.
Μον' καρτερώ την άνοιξη τον όμορφο το Μάη
να μπουμπουκιάσουν τα κλαδιά, να βγουν κι' οι βλαχοπούλες,
να βγουν τα λάγια πρόβατα με τα λαμπρά κουδούνια,
να βγω κι' εγώ ο μαύρος μου, να βγω να σεργιανίσω.
Μάτια μου, ποιος θα σας χαρεί και ποιος θα σας κερδίσει;
Στρούγκα τη στρούγκα περπατώ λιθάρι το λιθάρι
βλέπω τις στρούγκες έρημες και τα τσαρδιά καημένα…
Στρούγκα μου πού 'ν' τα πρόβατα, στρούγκα μου πού 'ν' τα γίδια;
Τα πρόβατα ψοφήσανε, τα γίδια μας ψωριάσαν
και τα σκυλιά μας λύσσαξαν τ' αφεντικό εχάθη…
Φουσκοδενδριά τον έπιασε και πάει στον Κάτω Κόσμο…
Μάτια μου, ποιος θα σας χαρεί και ποιος θα σας κερδίσει;
Κι' η γης απολογήθηκε κι' η γης απολογιέται:
- Εγώ μάνα μ' θα σας χαρώ, εγώ θα σας κερδίσω…
Φωνάζει η Παναγιώταινα με τη μεγάλη στρούγκα:
- Στρούγκα μου, πού 'ν΄ ο αφέντης σας, ο γιος μου ο λεβέντης;
- Σήκω πάνω, βλαστάρι μου, δενδρομαραζωμένο
Ξεσφάλισε τα μάτια σου, λεβέντη Φουσκοδένδρη!!!
Άνοιξε ο γάβρος κι' η οξυά, άνοιξαν τα λουλούδια…

Σας ευχαριστώ πολύ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Κουτουξιάδου Αικατερίνη
φιλόλογος - ιστορικός
Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

ΘΕΜΑ
Χαρακτηριστικά της πρακτικής του ευεργετισμού στον τομέα της εκπαίδευσης κατά τον 19ο αιώνα και αρχές του 20ού αιώνα Το παράδειγμα κληροδοτών της περιοχής της Φθιώτιδας

Η ιδιωτική πρωτοβουλία κατά την εξεταζόμενη περίοδο σφράγισε με το δυναμισμό της την επιβίωση και την ανάπτυξη της εκπαίδευσης στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Υποκινούμενοι οι περισσότεροι ευεργέτες από κίνητρα πατριωτισμού, υστεροφημίας, έλλειψης απογόνων, κοινωνικής αναγνώρισης, προσωπικών και άλλων αιτίων, συνέβαλαν με χρηματοδοτήσεις τους στη λειτουργία της κρατικής μηχανής αναπληρώνοντας καθυστερήσεις σε μία πενιχρών δυνατοτήτων χώρα. Αν και η προσωπική πορεία του καθενός αποτελεί ξεχωριστή περίπτωση, ό,τι τους συνδέει είναι η προσφορά τους στον ελληνισμό και το Έθνος, μέσω της ανασυγκρότησης της εκπαίδευσης τόσο στην πρωτεύουσα, όσο και σε άλλες περιοχές του ελληνικού βασιλείου. Μία από αυτές, η Φθιώτιδα, υπήρξε τόπος προέλευσης «*αξιομίμητων ευποιητών*» του χώρου της παιδείας. Μελετώντας το παράδειγμα τεσσάρων περιπτώσεων κληροδοτών της Λαμίας και της ευρύτερης περιοχής της, θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε πτυχές του φαινομένου του ευεργετισμού κάτω από το πρίσμα αγαθοεργών προθέσεων.

Από το κείμενο της διαθήκης ενός κληροδότη αναδύεται τόσο το προφίλ του, όσο και οι εναλλακτικές μορφές που παίρνει η πρακτική της ευεργεσίας υπό την επίδραση ποικίλων παραμέτρων. Συχνά είναι δυνατή η ανίχνευση των προθέσεων της απόφασης του ευεργέτη, της στάσης του απέναντι στο θάνατο, προσωπικών αναζητήσεων, ανεκπλήρωτων επιθυμιών. Συμβαίνει αυτό ιδιαίτερα στις *ιδιόγραφες* διαθήκες, οι οποίες, σύμφωνα με έρευνά μας, ανήκουν κατά ένα μεγάλο ποσοστό σε άτομα με ισχυρή προσωπικότητα και μόρφωση.[1] Ο Ιωάννης Βορτσέλλας, λόγου χάρη, φιλόλογος, «*έγραψε την διαθήκην ολόκληρον ιδιοχείρως*» τον Ιούνιο του 1912.[2] Ο άμεσος λόγος του επιτρέπει ακριβέστερες εκτιμήσεις για

---

1. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, *Εθνική Ευεργεσία και Νεοελληνική Εκπαίδευση (1830-1913),* Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), 2007, σσ.120-132.

2. Ο ίδιος σημειώνει: «*θέλων να διαθέσω τα της περιουσίας μου μετά θάνατον, συντάσσω ιδιογράφως την παρούσαν διαθήκην*». Διαθήκη του Ιωάννη Βορτσέλλα της 14

την προσωπικότητα του, την ποιότητα των διαπροσωπικών του σχέσεων, το μορφωτικό του επίπεδο, στοιχεία που δεν αναδεικνύει εύκολα η στερεότυπη γραφή του συμβολαιογράφου στις δημόσιες διαθήκες, από τις οποίες επιλέξαμε, εκείνες των Κωνσταντίνου Ν. Μουστάκα του 1899, του Καλλίνικου Παπαδούκα του 1878 και του Μελέτιου Γεωργιάδη του 1868.

Βασική παράμετρος στην ανίχνευση του φαινομένου της ευεργεσίας αποτελεί η γεωγραφική κατεύθυνση του κληροδοτήματος. Η βούληση των ευεργετών κατευθύνεται προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες της γενέτειράς τους κυρίως, καλύπτοντας ζωτικές ανάγκες απομακρυσμένων χωριών ή επαρχιακών πόλεων. Σκοπός του κληροδοτήματος του Μουστάκα είναι η σύσταση γυμνασίου, ελληνικών σχολείων και ορφανοτροφείου θηλέων στην πόλη της Λαμίας, τόπου καταγωγής του, [3] αλλά και ο Παπαδούκας ως υποτρόφους ιερατικής σχολής προτιμά νέους καταγόμενους από την ιδιαίτερη πατρίδα του, το Σαραμουσακλή Φθιώτιδας.[4]

Το πνεύμα ενός πολιτιστικού πατριωτισμού διαπερνά ενίοτε τα όρια της γενέτειρας του ευεργέτη και στρέφεται σε περισσότερες περιοχές στοχεύοντας στην ενίσχυση θεσμών με πανελλήνια εμβέλεια, όπως η παιδεία. Μπορούμε εδώ να σημειώσουμε ότι, σύμφωνα με συμπεράσματα σχετικής έρευνάς μας - που στηρίχθηκε στον αριθμό των 1982 πράξεων ευεργεσίας με κατεύθυνση περιοχές εντός των συνόρων του ελληνικού κράτους κατά την περίοδο 1829-1913 -, στην πλειονότητά τους, ακόμα και οι παράλληλες με τη γενέτειρα δωρεές, κατευθύνονται στην πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό προορίζεται παράλληλα και για άλλες περιοχές της ελληνικής επαρχίας.[5]

Αυτό μπορεί να σχετίζεται αφενός με το γεγονός ότι ο χώρος ευεργε-

---

Ιουνίου του 1912. Υπουργείον Παιδείας, Μητρώον των εις την άμεσον διαχείρισιν και των εις την εποπτείαν του Υπουργείου Παιδείας και θρησκευμάτων υπαγομένων κληροδοτημάτων, τόμ. 1, Αθήνα 1929, (ΜΗΚ), Γ185, σ.794 και Δημητροκάλλης Ν.-Παπαμάρκου Χαρίσιος και Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ), [Ο Φοίνιξ], Αθήνα 1968, τομ.Ι, σ.399.

3. «*..Διατάσσω δε όπως αι οικίαι μου αύται χρησιμεύσωσιν αποκλειστικώς και ωρισμένως δια διδακτήρια του γυμνασίου Λαμίας και των ελληνικών σχολείων Λαμίας..*». Διαθήκη του Νικολάου Μουστάκα αρ.23744 της 2 Ιουνίου 1899, ΜΗΚ,Γ΄71, σ.367 και Σκεύος Ζερβός, Εθνικά Κληροδοτήματα και Δωρεαί, τόμοι 2, [Εθνικό Τυπογραφείο], εν Αθήναις 1925, Υπ.Γεωργίας (ΥΓ), σσ.807,808,821.

4. «*Εκ των τόκων των χρημάτων μου θέλω να διατηρώνται αναλόγως του εισοδήματος αυτών δύο υπότροφοι, καταγόμενοι εκ της πατρίδος μου. Αν δε αρκούσι τα εισοδήματα δια δύο, καλεσθήτω είς..*». Διαθήκη του Καλλίνικου Παπαδούκα αρ.37933 της 9 Ιουνίου 1878. ΜΗΚ,Γ΄159, Δ΄, σ.724.

5. Η πρωτεύουσα απορρόφησε το μεγαλύτερο ποσοστό (56%), ενώ η υπόλοιπη Στερεά Ελλάδα το 5% επί του συνόλου των ευεργεσιών με κατεύθυνση το ελληνικό κράτος στα εκάστοτε σύνορά του. Εξαιρέθηκαν από την έρευνά μας εκείνες οι δωρεές, οι οποίες προορίζονταν για τις περιοχές του αλύτρωτου ελληνισμού. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σ.153.

σίας, δεν ήταν η δική τους γενέτειρα, αποτελούσε όμως τόπο καταγωγής τους ή της συζύγου.[6] Αφετέρου, συνδέεται με το ενδεχόμενο ο τόπος ευεργεσίας, να αποτέλεσε στο παρελθόν χώρο επαγγελματικής δραστηριότητας και για ικανό χρονικό διάστημα και διαβίωσης του δωρητή.[7] Εύλογα διέκρινε κάποιους ευεργέτες νοσταλγία για τον τόπο, όπου φοίτησαν ή έζησαν τμήμα της ζωής τους.[8] Η ίδια διάθεση για τη Ριζάρειο Σχολή, όπου εργάστηκε ο Παπαδούκας, υπολανθάνει ως ένα κίνητρο της χειρονομίας του. Ο ίδιος τονίζει στη διαθήκη του: *«Εγκαθιστώ κληρονόμον μου την εκκλησιαστικήν Ριζάρειον σχολήν, το αξιόλογον τούτο εθνικόν κατάστημα… εις το οποίον εγώ υπηρέτησα ως οικονόμος, διδάσκαλος και ιερεύς»*. Χωρίς να λησμονήσει τη γενέτειρά του, άφησε κληροδότημα 24.000 δραχμών στην Ιερατική Σχολή της Αθήνας, για να σπουδάζουν ως υπότροφοι ένας ή δύο νέοι καταγόμενοι από την πατρίδα του.[9]

Παράλληλα με τη συνεισφορά τους στην εκπαίδευση, πολλοί ευεργέτες υπηρετούν σκοπούς, θρησκευτικούς, φιλανθρωπικούς ή άλλους εθνικούς, πρακτική που εντοπίζεται στις διαθήκες του Μουστάκα και του Βορτσέλλα. Ο πρώτος ενισχύει, εκτός από τον ανεγειρόμενο στη Λαμία ναό της Ευαγγελιστρίας, τους ναούς Δεσποίνης, αγίου Νικολάου, αγίων Θεοδώρων και Παναγίας Ξηριωτίσσης,[10] ενώ ο δεύτερος, εκτός από τον εθνικό στόλο, ενισχύει το ναό της κοιμήσεως της Θεοτόκου της κοινότητος Παλαιοκάστρου τέως δήμου Τυμφρηστού.[11] Είναι δωρεές που αποτελούν στοιχεία μιας προθανάτιας πρακτικής, σύμφωνα με την οποία, η

---

6. Παράδειγμα τολμούμε να ανασύρουμε από τον ευρύτερο στερεοελλαδικό χώρο εκείνο της Μαρίας Κασιμάτη, η οποία αφιέρωσε το 1/3 του κληροδοτήματός της σε υποτροφίες σπουδαστών στο εξωτερικό με τον όρο να προτιμώνται και Αμφισσείς, προερχόμενοι δηλαδή από την πατρίδα του πρώτου συζύγου της, Δήμου Γεωργούλα, χειρονομία τιμητική στη μνήμη του. Διαθήκη της Μαρίας Κασιμάτη της 11 Αυγούστου 1886. ΜΗΚ,Γ΄180, σ.779 και Ζερβός, (Υ.Γ.), αρ.619.

7. Ο Νικόλαος Γιαγτζής, λόγου χάρη, -παράδειγμα ευεργέτη του στερεοελλαδικού χώρου - προέβη στην ίδρυση σχολείων της πατρίδας του, Άμφισσας, χωρίς να αδιαφορήσει για τις εκπαιδευτικές ανάγκες της Ερμούπολης, όπου έζησε και έδρασε, συνδράμοντας στο εκεί Ορφανοτροφείο αρρένων, ενώ διετέλεσε δήμαρχος και στις δύο πόλεις. Διαθήκη του Ν. Γιαγτζή, αρ.12266 της 1 Μαΐου 1873. ΜΗΚ,Γ΄29, σ.201/1129 και Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος, Αρχεία Εθνικών Ευεργετών, τόμοι 6, Αθήνα 1929-1930 (ΖΑΒ), τόμ.3, σ.119.

8. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σ.154.

9. *«Εκ των τόκων των χρημάτων μου θέλω να διατηρώνται αναλόγως του εισοδήματος αυτών δύο υπότροφοι, καταγόμενοι εκ της πατρίδος μου»*. Μετά την εκκαθάρισή του το κληροδότημα ανερχόταν αρχικά σε 17.324,29 δραχμές, ενώ το 1927 κατατέθηκαν 41.580 δραχμές στο ταμείο της σχολής με τόκο 6%. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

10. Αφιέρωσε σε ναούς της Λαμίας: 600 δραχμές στον ανεγειρόμενο ναόν της Ευαγγελιστρίας και 400 δραχμές στους ναούς Δεσποίνης, αγίου Νικολάου, αγίων Θεοδώρων και Παναγίας Ξηριωτίσσης, Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π., ΣΤ΄. Ζ΄,

11. Άφησε 500 δραχμές υπέρ του εθνικού στόλου και 1000 δραχμές στον ναό της κοιμήσεως της Θεοτόκου. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

ανάπαυση της ψυχής διευκολυνόταν από πράξεις αγαθοεργίας. Σ' αυτές συγκαταλέγεται και η παράλληλη με το κληροδότημα επιθυμία προικοδότησης απόρων κοριτσιών της γενέτειρας συνήθως, ίδρυσης ορφανοτροφείου θηλέων ή εργαστηρίου απόρων γυναικών, σημαντικές προσφορές στο ασαφές τοπίο μιας οικονομικά αδύναμης και «απαίδευτης» πατρίδας χωρίς την απαραίτητη υποδομή για επαγγελματική και κοινωνική επιβίωση της γυναίκας. Η φιλανθρωπική αυτή διάθεση φαίνεται να συμπορεύεται με τη συμβολή στην εκπαίδευση των κοριτσιών σε μεγάλο ποσοστό (70%).[12] Στο ποσοστό αυτό ανήκει η περίπτωση του Μουστάκα, ο οποίος παράλληλα με την ανέγερση του «Μουστακείου Ορφανοτροφείου Θηλέων» το 1899 δεν παραλείπει να ζητήσει στο τέλος του ανά τριετία μνημοσύνου υπέρ αναπαύσεως της ψυχής του να ενεργείται κλήρωση 500 δραχμών για την προίκιση «*πτωχών αγάμων κορασίων*». Η διάθεση αυτή ορατά ενταγμένη στο πλαίσιο παραδοσιακών συμπεριφορών, όπως και της θρησκευτικής παρόρμησης για την «*ανάπαυση της ψυχής*», χαρακτηρίζει τις τελευταίες στιγμές του δωρητή.[13]

Οι πράξεις προσφοράς σε αποκλειστικά έναν εκπαιδευτικό σκοπό υπερέχουν αριθμητικά εκείνων που καλύπτουν περισσότερους άλλους.[14] Στην κατηγορία των ευεργεσιών που στρέφονται σε έναν τομέα εκπαίδευσης και συγκεκριμένα της ιερατικής ανήκει η περίπτωση του Παπαδούκα. Υπήρξαν ευεργέτες όμως που ενίσχυσαν περισσότερους τομείς εκπαίδευσης, αλλά και άλλοι που χρηματοδότησαν περισσότερες από μια βαθμίδες εκπαίδευσης, πρακτική που ακολουθεί ο Μουστάκας. Εκτός από τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης - ελληνικό και γυμνάσιο της Λαμίας -, χρηματοδοτεί την ανέγερση «*νέου δημοτικού σχολείου των αρρένων*», όπως σημειώνει, στη διαθήκη του, στο Λεπενίτσι της Καλαμπάκας.

Το είδος της προσφερόμενης ευεργεσίας συνίσταται σε σύσταση και συντήρηση σχολείων, μισθοδοσία διδασκάλων με αντιπροσωπευτικό το παράδειγμα του Μουστάκα, κάλυψη της υλικοτεχνικής υποδομής των

---

12. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, *Η Ευεργεσία στην Εκπαίδευση. Η Κοινωνική Διάσταση (19ος αι.- αρχές 20ου)*, Ε΄ Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας της Εκπαίδευσης Παν/μιου Πατρών, 2008 και της ιδίας, *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., τομ.Β΄, σ.479.

13. «*…Παρακαλώ…το αδελφάτον τούτο, όπως εις το τέλος του μνημοσύνου τούτου και εκ των εισοδημάτων της μνησθείσης ακινήτου περιουσίας μου να ενεργή κλήρωσιν πεντακοσιόδραχμον, ήν θέλει λαμβάνει η πρώτον κληρωθείσα κόρη, δηλαδή να θέτη εν κληρωτίδι τινί δεκαπέντε ονόματα αγάμων κορασίων, ηθικών και πτωχών της πόλεως Λαμίας, και έν μέλος εκ του αδελφάτου τούτου να εξαγάγη εξ' αυτής έναν κλήρον φέροντα το ονοματεπώνυμον του κορασίου. Ο ούτω δε εξαχθησόμενος κλήρος θέλει κερδίζει το μνησθέν πεντακοσιόδραχμον δώρον, όπερ θέλει λαμβάνει αμέσως παρά του μνησθέντος αδελφάτου επί τακτική αποδείξει*». Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

14. Η χρηματοδότηση όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης σχολείων της ιδιαίτερης πατρίδας αποτελεί χαρακτηριστική τακτική αυτών των δωρητών, Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σ.171.

διδακτηρίων, προσφορά βιβλίων, με παράδειγμα εκείνο του Βορτσέλλα, που αφιερώνει «*τους Έλληνας και Λατίνους συγγραφείς* του, *εις την βιβλιοθήκην του εν Λαμία γυμνασίου»*,[15] χορήγηση υποτροφιών, με παράδειγμα εκείνο του Παπαδούκα.[16]

Το πραγματικό μέγεθος της περιουσίας των περισσότερων ευεργετών, διάσπαρτης σε επενδύσεις ή χρεώγραφα, πολλές φορές αγνοείται, ενώ ευκολότερα μας γνωστοποιείται το κληροδότημα. Αυτό σε ορισμένες περιπτώσεις ταυτίζεται ή προσεγγίζει το σύνολο του πλούτου, γεγονός που ουσιαστικά καθορίζει το πραγματικό διαμέτρημα ενός ευεργέτη. Οι διαβαθμίσεις στο μέγεθος της προσφοράς εξαρτώνται από τη διάθεση, την οικογενειακή κατάσταση και τη μόρφωση του κληροδότη. Για πολλούς διαθέτες τα κληροδοτούμενα ποσά στοιχειοθετούν ένα συμβολικό μέρος συγκριτικά με την όλη περιουσία τους, που μεταβαίνει στην οικογένεια, λόγω της ύπαρξης συγγενών. Η προσφορά των 200 δραχμών του Γεωργιάδη, λόγου χάρη, προς το Γυμνάσιο Λαμίας φαίνεται να έχει συμβολικό χαρακτήρα - αν και για τη δεκαετία του 1860 το ποσό δεν ήταν ευκαταφρόνητο.[17] Ενδέχεται όμως και το αντίστροφο: να είναι συμβολικά τα ποσά που αφήνουν σε συγγενικά πρόσωπα, ενώ παραχωρούν το μεγαλύτερο μέρος του πλούτου τους στην εκπαίδευση. Η ύπαρξη βέβαια απογόνων περιορίζει το κληροδότημα στις περισσότερες περιπτώσεις των έγγαμων διαθετών. Ο Μουστάκας προσφέρει από το κληροδότημα ποσά σε συγγενικά και φιλικά του πρόσωπα. Το ίδιο κάνει και ο Βορτσέλλας που το διανέμει σε πολλά μερίδια για όλους τους συγγενείς.[18] Και οι δύο δηλώνουν έγγαμοι, αλλά άκληροι: Ο Μουστάκας «*ούτε ανιόντας ούτε κατιόντας κληρονόμους έχων, ένεκα δε τούτου»* εγκαθιστά κληρονόμο τη σύζυγό του, Ελένη, ενώ σημειώνει: «*Άπασαν την εν τη επαρχία Φθιώτιδος και εν Θεσσαλία κειμένην ιδιόκτητον περιουσίαν (εξαιρέσει πάντοτε της άνω κληροδοτηθείσης ακινήτου περιουσίας μου) ακίνητον την κληροδοτώ και αφήνω προς τον Δήμον Λαμιέων υπό τους παρακατιών αναφερομένους όρους»*.[19] Ο Βορτσέλλας, «*νυμφευθείς εν Αμφίσση της 13η*

15. Ο Βορτσέλλας, εκτός από δραχμές 500 προς το δημοτικό σχολείο Παλαιοκάστρου Φθιώτιδας, αφιέρωσε στη βιβλιοθήκη του γυμνασίου της Λαμίας διάφορα βιβλία. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

16. Άλλες μορφές ήταν η σύσταση βιβλιοθηκών, η έκδοση συγγραμμάτων, η θέσπιση αθλοθεσιών και βραβείων σε μαθητές, κ.ά. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σσ.163-165

17. Το ποσό αυτό μετά το θάνατο του διαθέτη και κατόπιν ενεργειών του υπουργείου κατετέθη υπό των κληρονόμου του στην Εθνική Τράπεζα, υποκατάστημα Λαμίας, μέχρι το 1927. Στις 31 Δεκεμβρίου 1927 το ποσό ανήλθε στις 357,10 δραχμές. Διαθήκη του Μελέτιου Γεωργιάδη, της 24 Μαΐου 1868, ΜΗΚ,Γ26, σ.190 και ΖΑΒ, σ.102.

18. Αφήνει 2000 δραχμές στην αδελφή του Ελένη Δημ. Ντικοπούλου, αν επιζεί, *«αν δε μη επιζη ανά δραχμάς πεντακοσίας εκάστω των τέκνων αυτή.»*. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

19. Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

Ιουλίου 1875 την Αλεξάνδραν Νικολάου Σιμοπούλου ουδέν μεν μετ' αυτής απέκτησ(ε) τέκνον», ώστε αφήνει κληρονόμο τη σύζυγό του, και μετά τον θάνατό της τα ανίψια του.[20] Όταν δεν υπήρχαν άρρενα τέκνα, ακόμα και στους ανιψιούς μπορούσε ένα κληροδότημα να λειτουργήσει ως υποκατάστατο διαιώνισης του πατρωνυμικού.[21]

Η παραχώρηση του συνόλου της περιουσίας στο κληροδότημα εύλογα συνδέεται με την «*ακληρία*» και ιδιαίτερα την «*αγαμία*» των ευεργετών. Ο ιερομόναχος Παπαδούκας, που αφήνει στη Ριζάρειο Σχολή «*άπασαν ανεξαιρέτως την περιουσίαν*» του,[22] μας δίνει τη δυνατότητα να τον κατατάξουμε στην κατηγορία εκείνων, οι οποίοι προσφέρουν αφειδώλευτα το μεγαλύτερο μέρος ή το σύνολο της περιουσίας τους για εκπαιδευτικούς σκοπούς.[23]

Οι άκληροι ευεργέτες εκδηλώνουν εντονότερα στα κείμενα των διαθηκών τους την επιθυμία να αφήσουν το όνομά τους στη σύσταση ενός ιδρύματος. Η υστεροφημία και η κοινωνική αναγνώριση λειτουργούν ως υποκατάστατα διαιώνισής τους μέσα από το κληροδότημα και την ονοματοθεσία του, ελλείψει φυσικού απογόνου.[24] Βασικό κίνητρο επένδυσης στην υστεροφημία των ευεργετών αποτελεί η «*συνείδηση διάρκειας στο χρόνο*»,[25] ευδιάκριτη σε χαρακτηριστικές επιταγές του Μουστάκα. Ζητά *«να τεθή έξωθεν των διδακτηρίων*», για τα οποία διέθεσε την περιουσία του, η επιγραφή*: «Γυμνάσιον Μουστάκειον και ελληνικά σχολεία Μουστάκεια». Αι επιγραφαί δε αύται θέλουσι μένει εσαεί*». Σε άλλο σημείο ο ίδιος θέτει ως απαράβατο όρο να σημειωθεί στη θύρα του ορφανοτροφείου η επιγραφή: «*Μουστάκειον ορφανοτροφείον θηλέων*».[26] Φράσεις χαρακτηριστικές, απότοκα της υπαρξιακής αναζήτησης του διαθέτη να

---

20. «*Μετά δε τον θάνατον αυτής εγκαθιστώ κληρονόμους της προειρημένης οικίας μου τα άρρενα τέκνα των αδελφών μου Σπυρίδωνος και Δημητρίου, ήτοι τον Γεώργιον και Κωνσταντίνον..*». Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

21. Η υπαρξιακή αυτή ανάγκη π.χ. διαφαίνεται στην παραχώρηση από τον Βασίλειο Βασιλόπουλο, από την Άμφισσα, περιουσίας του στον ανιψιό του, εφόσον εκείνος αποκτούσε τέκνα, διαφορετικά θα έπρεπε να δοθεί στο Γυμνάσιο της Άμφισσας». Διαθήκη του Βασ. Βασιλόπουλου αρ.1219, 10 Μαΐου 1883. ΜΗΚ,Γ΄18, σ.166.

22. «*Αφήνω εις την σχολήν ταύτην άπασαν ανεξαιρέτως την περιουσίαν μου, ιδίως την χρηματικήν, συνισταμένην εις δραχμάς 24.000…*». Διαθήκη Παπαδούκα, ό.π.

23. Αυτό αγγίζει το 26,66% του συνόλου των ανύπαντρων διαθετών, σύμφωνα με την έρευνά μας. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σ.179

24. Ό.π., σσ.185,186,339,342-344.

25. Όπ. κεφ. Κίνητρα, σσ.339,342-344,364. Ενδεικτικά, διαθήκες, όπου προβάλλει ως κίνητρο ευεργεσίας: ΜΗΚ,Γ΄43, σσ.260, 358, ΖΑΒ, τόμ.4, σ.165, Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕ), Φάκ.1883/Δ60, ΜΗΚ, σ.36 και ΑΥΕ, Φάκ.1844/88,1, έγγ.46181 12/2/1844.

26. Ζητά ο διαθέτης «ν' *αγορασθή οικόπεδον εις το ανατολικόν άκρον της πόλεως Λαμίας και να ανεγερθή επ' αυτού κατάστημα, όπερ να χρησιμεύση ως ορφανοτροφείον των θηλέων της πόλεως με τον απαράβατο όρον να σημειωθή εις την θύραν του καταστή-*

εγχαραχθεί μέσω της χειρονομίας του στη συλλογική μνήμη ως ελάχιστη και δίκαιη ανταμοιβή για την προσφορά του. Δεν είναι ασυνήθης η παράλληλη επιθυμία διατήρησης της μνήμης και άλλου οικογενειακού προσώπου. Η προσφορά του Μουστάκα στην εκπαιδευτική υποδομή του Λεπενιτσίου γίνεται χαρακτηριστικά *«προς μνήμην του πατρός του, Νικολάου Κωνσταντίνου Μουστάκα»*.[27]

Είναι αναμφισβήτητο ότι η ασφάλεια και η «*εις το επ' άπειρον*» διατήρηση της λειτουργίας του κληροδοτήματος επαφίεται στην προνοητικότητα και την ευθυκρισία των διαθετών, καθώς και την ευσυνειδησία και την επιμονή των εκτελεστών της διαθήκης και των επιτρόπων του κληροδοτήματος.[28] Ως τέτοιους φροντίζουν να ορίσουν μέλη της οικογενείας τους, πρόσωπα εμπιστοσύνης με ικανότητες, υψηλό μορφωτικό επίπεδο και κοινωνικό κύρος: «*Εκτελεστάς της παρούσης μου διαθήκης αφήνω την κληρονόμον σύζυγόν μου Ελένην και τον Δημήτριον Κρίτσαν, βουλευτήν Φθιώτιδας κάτοικον Λαμίας..*», αναφέρει ο Μουστάκας στη διαθήκη του, όπου επανειλημμένα το θυμίζει.[29] Τη σύζυγό του, επίσης, καθιστά κληρονόμο της περιουσίας του ο Βορτσέλλας.[30] Ενίοτε αναθέτουν την επίβλεψη του κληροδοτήματος σε φορείς της τοπικής εξουσίας ή το δημόσιο: *«Εις το δημόσιον της Ελλάδος»* αφήνει ο Μουστάκας τη διαχείριση της ακίνητης περιουσίας του,[31] ενώ την είσπραξη των εισοδημάτων *«των εν Φθιώτιδι και Θεσσαλία ακινήτων κτημάτων (του) και δια την μέριμναν, όπως δι' αυτών ανεγερθή το ανωτέρω αναφερόμενον ορφανοτροφείον»* ο ίδιος διορίζει εκτελεστή και επίτροπόν του *«το αδελφάτον του ανεγερθησομένου εν Λαμία Ελασσονείου νοσοκομείου, ήτοι τους πρόεδρον των ενταύθα πρωτοδικών, δήμαρχον Λαμιέων και διευθυντήν του υποκαταστήματος Εθνικής Τραπέζης»*.[32] Με διορατικότητα φροντίζουν να ορίσουν τους μεθεπόμενους κληρονόμους σε περίπτωση

ματος τούτου η εξής επιγραφή: «Μουστάκειον ορφανοτροφείον θηλέων». Διαθήκη Κ.Μουστάκα, ό.π.

27. Ο Μουστάκας αφιερώνει *«δραχμάς μετρητάς 5.000 εις το εν τω χωρίω Λεπενίτσι της Καλαμπάκας δημοτικόν σχολείον των αρρένων, όπως αύται χρησιμεύσωσιν εις ανέγερσιν νέου δημοτικού σχολείου εις το μνησθέν χωρίον προς μνήμην του πατρός του, Νικολάου Κωνσταντίνου Μουστάκα»*. *Ό.π.*, *Θ΄*, σ.367.

28. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σσ.204,259, 262,290,295.

29. «Η *κληρονόμος σύζυγός μου Ελένη, ην διορίζω συνάμα και εκτελεστήν της παρούσης διαθήκης μου, ως και ο παρακάτω διορισθησόμενος έτερος εκτελεστής Δημήτριος Ιω. Κρίτσας* θέλουσι τας καταθέσει..» αναφέρει σε άλλο σημείο. Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

30. «*Ωσαύτως τα τυχόν ευρεθησόμενα χρήματα μετά τον θάνατόν μου, ομολογίας, μετοχάς Τραπεζών ή εταιρειών καταλείπω πάντα τη σύζυγό μου Αλεξάνδρα άνευ υποχρεώσεως λογοδοσίας προς τινα»*. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

31. «*..Τας τέσσαρας συνεχομένας ανωγείους οικίας (τ)ου μετά των επίσης συνεχομένων παραρτημάτων και παρακολουθημάτων των..*». Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

32. *'Ο.π.*

θανάτου ή αδυναμίας του πρώτου κληρονόμου: Μετά δε τον θάνατον της συζύγου του, ο Βορτσέλλας εγκαθιστά *«κληρονόμους της προειρημένης οικίας (τ)ου τα άρρενα τέκνα των αδελφών (τ)ου Σπυρίδωνος και Δημητρίου, ήτοι τον Γεώργιον και Κωνσταντίνον»*.[33]

Σημαντικό ρόλο για την «*εσαεί*» απρόσκοπτη συνέχιση του κληροδοτήματος παίζει η αυστηρότητα και η σχολαστικότητα, με την οποία συντάσσεται η διαθήκη.[34] Υποδεικνύονται τρόποι οικονομικής διαχείρισης των κεφαλαίων βάσει όρων συχνά αυστηρών προς τους κληρονόμους.[35] Ο Μουστάκας ζητά οι προαναφερθέντες εκτελεστές να μεριμνήσουν για την πληρωμή των κληροδοτημάτων του μετά από είσπραξη των δανείων από οφειλέτες, πώληση της κινητής περιουσίας και είσπραξη εισοδημάτων από την ακίνητη.[36] Δε διστάζει όμως να θέσει συγκεκριμένα όρια στις ενέργειές τους για την αξιοποίηση της περιουσίας του: «*μετά δε την πληρωμήν των κληροδοτημάτων τούτων θέλουσι απόσχει πάσης περαιτέρω ενεργείας επί της περιουσίας μου»*.[37]

Το πρακτικό πνεύμα και οι ρήτρες τους για λογική και έντιμη χρήση των προσφερόμενων κεφαλαίων αποτελούν προϋποθέσεις της βιωσιμότητας των κληροδοτημάτων. Προχωρούν σε προτάσεις συντήρησης και λειτουργίας του ιδρύματος ή τρόπου διάθεσης της δωρεάς στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σκοπό. Με εύγλωττο το ενδιαφέρον για τη χρηστικότητα της δωρεάς αφήνει ο Βορτσέλλας «*δραχμές 500 εις το αυτόθι δημοτικόν σχολείον προς ευπρεπισμόν αυτού και προς πλουτισμόν δια πινάκων και άλλων διδακτικών οργάνων, κατά την γνώμην του οικείου διδασκάλου»*. Η περιουσία τους δε διατίθεται αβασάνιστα χωρίς τη βεβαιότητα της επωφελούς αξιοποίησής της. Υπόδειξη του Βορτσέλλα είναι «*η δωρεά αύτη να διατεθή επωφελέστερον ...κατά έγκρισιν του δικαστηρίου των εν Λαμία πρωτοδικών»*. Γνωρίζει ότι το μέλλον της ευεργεσίας

---

33. Τα άρρενα τέκνα σε περίπτωση ακληρίας «διαιώνιζαν» το κληροδότημα, φαινόμενο που απηχεί παραδοσιακές αντιλήψεις περί εξασφάλισης και διαιώνισής του.

34. Μετά το πέρας της σύνταξης της διαθήκης ο ευεργέτης ερωτώμενος από τον συμβολαιογράφο αν έχει κάτι να σημειώσει, επαναλαμβάνει με επιμονή: «*και μετά την ανέγερσιν του ανωτέρω ορφανοτροφείου των θηλέων εν Λαμία τα εισοδήματα της ανωτέρω ακινήτου περιουσίας του θέλουσι χρησιμεύει εσαεί εις την συντήρησιν και βελτίωσιν του μνησθέντος καταστήματος του ορφανοτροφείου*». Ό.π.

35. Ο Βορτσέλας εγκαθιστά την σύζυγό του κληρονόμο της οικίας του *«μετά των παραρτημάτων και εξαρτημάτων αυτής και των εν αυτή επίπλων και σκευών εφ' όρου ζωής και επί τοις εξής όροις:..»*. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

36. Παραγγέλλει *«…όπως μεριμνήσωσι και εισπράξωσι τα προς τους διάφορους οφειλέτας μου δάνεια…και λοιπάς απαιτήσεις μου, να πωλήσωσι είτε εξωδίκως είτε δια δημοπρασίας την αυτοκίνητον περιουσίαν μου, πρόβατα, βόας και λοιπά, και να εισπράξωσι τα εισοδήματα της ακινήτου περιουσίας μου, της κληροδοτηθείσης προς τον δήμον Λαμιέων, εκ των εισπράξεων δε τούτων θέλουσι πληρώσει άπαντα τα ανωτέρω κληροδοτήματα, τα οποία αφήκα εις μετρητάς δραχμάς..»*. Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

37. Ό.π.

συχνά προδιαγράφεται από τις επιταγές που θέτει στη διανομή της περιουσίας. Καταλείπει στην κληρονόμο του *«άνευ υποχρεώσεως λογοδοσίας προς τινα... τα τυχόν ευρεθησόμενα χρήματα μετά θάνατον.. ομολογίας, μετοχάς Τραπεζών ή εταιρειών»*.[38] *«Άνευ ουδεμιάς αντιρρήσεως»*, ο Μουστάκας *«διατάσσει»* την κληρονόμο του να φροντίσει για τα κληροδοτήματά του, ενώ γίνεται επιτακτικός για τη χρήση τους: «*Διατάσσω δε όπως αι οικίαι μου αύται χρησιμεύσωσιν αποκλειστικώς και ωρισμένως δια διδακτήρια του γυμνασίου Λαμίας και των ελληνικών σχολείων Λαμίας..»*.[39]

Προς αποφυγή διενέξεων ή οποιασδήποτε κληρονομικής επιβουλής μεταβάλλουν τις διατάξεις, προβάλλουν νέες ρήτρες και επιταγές: «*Αν δε τις των δύο τούτων ανεψιών προβή εις δικαστικόν αγώνα περί κληρονομίας, διατάσσω, όπως το άνω οριζόμενον δια τούτον ποσόν ως μερίδιον να περιορισθή εις το ήμισυ, το δε έτερον ήμισυ να περιέλθει εις τον αδελφόν αυτού Σεραφείμ»* τονίζει ο Βορτσέλλας. Απαιτεί η περιουσία που διένειμε να μένει απρόσβλητη από κάθε κληρονομική απαίτηση*: «Της ούτω περιελθούσης εις τους αδελφούς μου περιουσίας θέλω… μένη απρόσβλητος από πάσης κληρονομικής απαιτήσεως»*.[40] Ασφαλιστική δικλείδα, επίσης, για την εγκυρότητα και την εφαρμογή των εντολών του διαθέτη ήταν ο κωδίκελος. Κληροδοτήματα διασώθηκαν λόγω της επακόλουθης σύνταξής του.[41] Ενίοτε αποκτά αξία κωδικέλλου η ίδια η διαθήκη από τον ευεργέτη. Ο Βορτσέλλας επιθυμεί *«να κυρωθή (*η διαθήκη*) ως ισχυρά είτε κυρίως ως διαθήκη είτε και ως κωδίκελλος»*.[42]

Με μοναδικό όπλο τους το λόγο των κειμένων των διαθηκών και με τη συναίσθηση της εθνικής ωφέλειας της προσφοράς τους οι ευεργέτες προσπαθούν να κατοχυρώσουν ως «κτήμα εσαεί» το κληροδότημά τους. Παράγοντες ανεξάρτητοι από τη θέλησή τους θα σταθούν αρκετές φορές τροχοπέδη στην υλοποίηση της τελευταίας τους επιθυμίας με συνέπεια τη μερική εφαρμογή της ή την καθολική καταστρατήγησή της. Μην ξεχνάμε ότι η κρατική κωλυσιεργία ήταν σύνηθες φαινόμενο. Αν και στόχος της εργασίας μας δεν είναι η τύχη των κληροδοτημάτων, επισημαίνουμε την περίπτωση αθέτησης επιταγών του Βορτσέλλα από την επικαρπώτρια, η

38. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

39. Διαθήκη Κ. Μουστάκα, ό.π.

40. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

41. Ο «*κωδίκελλος*» θεωρείται ως συμπληρωματική διαθήκη και αποτελούσε θεσμό του βυζαντινού – ρωμαϊκού Δικαίου. Ήταν διατάξεις τελευταίας θελήσεως που δεν περιείχαν εγκατάσταση κληρονόμου. Τροποποιούνταν διαθέσεις του κληροδότη εξ αιτίας κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών που συνέβαιναν πριν από το θάνατό του. Ο θεσμός καταργήθηκε μετά την εισαγωγή του Αστικού Κώδικα. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σσ. 133.

42. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

οποία τουλάχιστον μέχρι το 1928 φαίνεται ότι «*ουδέν βιβλίον παρέδωκεν εισέτι εις την βιβλιοθήκην του γυμνασίου Λαμίας*», ενώ ο σκοπός του διαθέτη «*δεν εξετελέσθη*», καθόσον ζούσε ακόμα η σύζυγός του, αν και η γνώμη της επιτροπής ήταν να γίνει σύσταση στους κληρονόμους, μετά τον θάνατό της να αυξηθούν τα ποσά των «*καταληφθεισών υπέρ κοινής ωφελείας κληροδοσιών*».[43] Έναρξη της λειτουργίας του κληροδοτήματος Παπαδούκα από το 1878 δεν είχε γίνει ούτε μέχρι την ίδια χρονική περίοδο, «*ένεκα της προς τούτο ανεπαρκείας των εσόδων*».[44] Απέναντι στο αβέβαιο της τύχης ενός κληροδοτήματος, ό,τι παραμένει αναλλοίωτο και μας ενδιαφέρει είναι η πρόθεση του ευεργέτη και ο χαρακτήρας της πράξης του.

Τα νομικά έγγραφα προσφοράς αποτελούν πεδίο ανάδειξης συμπεριφορών, νοοτροπιών, πολιτισμικών επιρροών, φιλοδοξιών και τοποθετήσεων σε θέματα εκπαίδευσης. Τεκμήριο του ενδιαφέροντός τους για την παιδεία αποτελούν τυχόν προτάσεις τους σχετικές με το περιεχόμενο, τη μέθοδο σπουδών ή τον τρόπο διανομής των αγαθών τους στην εκπαίδευση.[45]

Η ευλάβεια και η σχολαστικότητα, με την οποία διανέμει ο Βορτσέλλας τα σώματα των βιβλίων του τόσο στο Γυμνάσιο Λαμίας, όσο και σε συγγενείς του με αντίστοιχο - για το είδος του βιβλίου - μορφωτικό επίπεδο, αναδεικνύουν την ιερότητα, με την οποία περιέβαλλε τα εργαλεία της γνώσης: «*Εκ των βιβλίων μου δύναται η σύζυγός μου να δωρήσει εις τους ανεψιούς μου τα οπωσδήποτε αυτούς χρήσιμα ως και τα νομικά και το εγκυκλοπαιδικόν λεξικόν Μπαρτ και Χιρστ τω Κων. Γ. Βορτσέλλα, δικηγόρω, τα παιδαγωγικά και θρησκευτικά εις τους ανεψιούς διδασκάλους και μάλιστα τους Έλληνας και Λατίνους συγγραφείς, εις την βιβλιοθήκην του εν Λαμία γυμνασίου, ωσαύτως δύναται να δωρίση εις τον ανεψιόν μου Κων. Βορτσέλλα 50 σώματα του βιβλίου μου Φθιώτις η προς νότον της Όθρυος, δια φιλοδωρήματα. Εις τον αυτόν δωρούμαι και το δεδεμένον βιβλίον Φθιώτις…. Εν ω εκράτουν σημειώσεις μετά την έκδοσιν του βιβλίου*».[46]

Η σύνδεση του μεταθανάτιου καταλύματος, επίσης, με το χώρο του

---

43. *Η γνώμη της επιτροπής είναι όπως γίνη σύστασις εις τους κληρονόμους, μετά τον θάνατον της επικαρπωτρίας, προς αύξησιν των ποσών των υπέρ κοινής ωφελείας σκοπών καταληφθεισών κληροδοσιών. Η αύξησις αύτη είναι ανάλογος του εκ της πωληθησομένης οικίας εισπραχθησομένου ποσού, δεδομένου ότι η αξία της οικίας κειμένης παρά τη πλατεία Ομονοίας, ανήρχετο κατά τον χρόνον της συντάξεως της διαθήκης εις δρχ. 60.000, ήδη δε κατά τους μετριωτέρους υπολογισμούς εις δρχ. 2000.000».* Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

44. Σύμφωνα με έγγραφο της Ριζαρείου, το εκκαθαρισθέν κληροδότημα ανερχόταν αρχικά σε 17.324,29 δραχμές, ενώ τη δεκαετία του 1920 σε δραχμές 41.580 κατατεθειμένες στο ταμείο της Σχολής με τόκο 6%. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

45. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, «Εκπαιδευτικές θέσεις και προτιμήσεις των ευεργετών του 19ου αιώνα και αρχές του 20ου», περ. «*Τα Εκπαιδευτικά*» (Ιούλιος 2009), 37-46.

46. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

εκπαιδευτηρίου, στο οποίο άφησε το κληροδότημά του ο Παπαδούκας, στοιχειοθετεί τεκμήριο έντονης προσήλωσής του στην παιδεία. «*Θέλω να ταφώ εις το κατάστημα της σχολής αυτής και να γραφή το όνομά μου εν τοις ιεροίς διπτύχοις του ναού της..*».[47]

Η μόρφωση του διαθέτη συνιστά σημαντική παράμετρο της πρακτικής του ευεργετισμού. Συνήθως υπονοείται από θέσεις και εμμονές που σχετίζονται με την παιδεία ή επιρροές που δέχθηκε στις επιλογές του. Από τη γενικότερη έρευνα – που δεν αφορά μόνο την περιοχή της Φθιώτιδας - διαπιστώθηκε ότι ο αριθμός των ευεργετών που διαθέτουν ανώτερη και ανώτατη μόρφωση υπερέχει κατά πολύ εκείνου των κατεχόντων στοιχειώδη μόρφωση και εκείνου των αναλφάβητων ή όσων απέκτησαν «*αυτοσχέδια*» μόρφωση.[48] Ο τρόπος αναφοράς στο μορφωτικό τους επίπεδο υποδηλώνει και την πίστη τους στην αξία της παιδείας. Η αρχική σημείωση του συμβολαιογράφου στις δημόσιες διαθήκες τόσο του Μουστάκα ότι: «*παραχρήμα πληροφορηθείς παρά του ιδίου Κων/νου Νικολάου ή Μουστάκα, ότι γνωρίζει γράμματα..*», όσο και του Παπαδούκα ότι: «*…δεν δύναται να γράψει ένεκεν αδυναμίας της χειρός του, μολονότι γνωρίζει γράμματα*» είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντος των δωρητών για τις γραμματικές γνώσεις. Αποφασιστικό κριτήριο του τρόπου διανομής της περιουσίας του Βορτσέλλα στα αδέλφια του αποτέλεσε η φροντίδα τους για την εκπαίδευσή του. Με ευγνωμοσύνη δηλώνει: «*Επί τούτοις γίνεται μνεία ότι προκειμένου κατά το 1865 να γίνη η διανομή των πατρικών ημών κτημάτων, ενέδωκα εις την αξίωσιν των αδελφών, όπως διανεμηθούν εις δύο και όχι εις τρεις μερίδας, ενέδωκα δε, επειδή οπωσδήποτε πατρικώς εφρόντισαν περί της εκπαιδεύσεώς μου*».[49]

Το επάγγελμα, υποδηλωτικό της μόρφωσης των δωρητών, καθορίζει όχι μόνο την ταξική τους ταυτότητά, αλλά και τη μορφή και το σκοπό της κληροδοσίας. Ο Μουστάκας, κτηματίας, κάτοικος Λαμίας, ο Παπαδούκας, ιερομόναχος που εργάστηκε ως οικονόμος, διδάσκαλος και ιερεύς στη Ριζάρειο Σχολή, κάτοικος Αθήνας,[50] ο Γεωργιάδης, ιατρός, κάτοικος Λαμίας, δηλώνουν τα επαγγέλματά τους στη διαθήκη.[51] Ο Βορτσέλλας, από το Παλαιόκαστρο του δήμου Τυμφρηστού της Φθιώτιδος, κάτοικος Αθήνας, φιλόλογος, συγγραφέας, πρώην Γυμνασιάρχης του γυμνασίου

---

47. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

48. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., τομ.Α΄, σ.206 και Παράρτημα, σ.26.

49. Διαθήκη Ιω.Βορτσέλλα, ό.π.

50. «…Μετοικούντος ενταύθα εις Αθήνας εν τη ενορία της Παναγίας, επιλεγομένου μεγάλου μοναστηρίου,..». Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

51. Την τρίτη θέση στη συμμετοχή στην ευεργεσία κατέχουν κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι ιερωμένοι μετά από τους επιχειρηματίες, και τους πολιτικούς. Κουτουξιάδου Αικατερίνη, (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σσ.219,222. Βλ. πίνακα 2. Ένας επίσης ιερωμένος ευεργέτης της εκπαιδευτικής υποδομής της Λαμίας ήταν ο Μητροπολίτης

Λαμίας, αν και δε δηλώνει επάγγελμα, κάνει ορατό στο κείμενο της διαθήκης την ευρύτητα του πνευματικού του πεδίου. Απώτερος στόχος όλων, ανεξάρτητα των διαφορών συμμετοχής τους στην ευεργεσία, είναι η αναπαραγωγή της γνώσης και των ωφελειών της στις μελλοντικές γενιές.[52]

Τα κείμενα των διαθηκών εικονογραφούν το κοινωνικό προφίλ των διαθετών, εφόσον μεταβάλλονται σε χώρο δοσοληψίας τους με την πατρίδα, την οικογένεια ή τον κοινωνικό περίγυρο. Στις ιδιόγραφες ιδιαίτερα διαθήκες δεν είναι σπάνιο να αποκαλύπτονται πτυχές της ζωής τους, φροντίδα για οικογενειακά και συγγενικά πρόσωπα, προστατευτικές συμπεριφορές.[53] Στοιχεία της ιδιωτικής του ζωής προβάλλει ο Βορτσέλλας στην αρχή της διαθήκης του, όπως την αντοχή στο χρόνο του συναισθηματικού δεσμού με τη σύντροφο της ζωής του, την ακληρία ή τη μακρόχρονη αρρώστιά του: Σημειώνει: *«Νυμφευθείς… ουδέν μεν μετ' αυτής απέκτησα τέκνον, συμβιώσας δε μετ' αυτής υπέρ τα 35 έτη εν αμοιβαία αγάπη και ειρήνη.. και λαβών παρ' αυτής τρανά δείγματα ειλικρινούς αφοσιώσεως επιδαψιλευούσης μοι αείποτε πάσαν περίθαλψιν, μάλιστα δε κατά την μακράν εσχάτως νόσον μου»*.[54] Για την κατάσταση της υγείας τους υπάρχουν συχνότερες αναφορές. Στη διαθήκη του Παπαδούκα, ο συμβολαιογράφος βρίσκει τον διαθέτη *«κλινήρη, πάσχοντα υπό χρονίας νόσου»,* ο οποίος του ομολογεί *«ότι δεν βλέπει και ότι δεν δύναται να γράψει ένεκεν αδυναμίας της χειρός του»*, ενώ πιο κάτω αναφέρεται διεξοδικότερα στη «*στέρηση της οράσεώς*» του.[55]

Αναδεικνύονται παράλληλα οικογενειακές ή οικονομικές στρατηγικές.[56] Η δωρεά των 20.000 δραχμών του Μουστάκα προς την σύζυγό του, στις οποίες συμπεριλαμβάνει ποσό που έλαβε *«παρ' αυτής λόγω προικός κατά τους γάμους»* τους, ανήκει στις παραδοσιακές νοοτροπίες. Η φροντίδα για συγγενείς εκδηλώνεται τόσο από τον ίδιο ως χρηματικά δωρήματα προς ξαδέλφια ή τέκνα συγγενών, έστω κι αν αγνοεί τα ονόματά τους,[57] όσο και από τον Βορτσέλλα προς την αδελφή του, Ελένη Ντικοπούλου, ή τα τέκνα της. Στην περιγραφή αντικειμένων που ο τελευταίος

Φθιώτιδος, Ιάκωβος, ο οποίος το 1856 άφησε 1000 δραχμές υπέρ του γυμνασίου Λαμίας για την αγορά οργάνων και βιβλίων. ΜΗΚ, Γ39, Έγγρ. Υπ. Παιδείας της 27/1/1858, σ.245.

52. Κουτουξιάδου Αικ., «Εκπαιδευτικές θέσεις..», 2009.

53. ΜΗΚ,Γ΄15, σ.149,Γ΄209, σ.1005, Γ΄18, σ.166/1129, ΑΥΕ, Φάκ.1884/ Δ60,2, έγγρ. 2422-24/2/1882.

54. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

55. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

56. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., σσ.137-138,140-144.

57. «Αφήνω…*εις την εξαδέλφην μου Παναγιούν Πολυμέρους Κωνσταντίνου μετρητάς δρχ 3.000 Γ΄) εις την εξαδέλφην μου Βασιλικήν ή Κούλαν Πολυμέρους Κωνσταντίνου μετρητάς δρχ 3.000 επίσης Δ΄) εις τον εξάδελφον μου Μιχαήλ Πολυμέρους Κων/νου*

δωρίζει σε αγαπημένα πρόσωπα υπολανθάνει η συναισθηματική γι αυτόν αξία τους.[58] Η έκφραση ευγνωμοσύνης σε πρόσωπα του κοινωνικού περιβάλλοντος ή τιμητικά σχόλια για ανθρώπους ή εκπαιδευτικούς θεσμούς του τόπου, όπου έζησαν, δεν είναι σπάνια.[59] Αντιπροσωπευτικό το παράδειγμα αναγνώρισης από τον Βορτσέλλα της «*πατρικής στοργής*» των αδελφών του, με την οποία φρόντισαν για την εκπαίδευσή του,[60] όσο και εκείνο της ιερής αφοσίωσης του Παπαδούκα στη Ριζάρειο Σχολή, *«το αξιόλογον τούτο εθνικόν κατάστημα της ηπειρωτικής γενναιοδωρίας»*, όπως σημειώνει, αλλά και της ευγνωμοσύνης που ο ίδιος εκφράζει με χρηματική δωρεά στο πρόσωπο που τον υπηρέτησε, την Αικατερίνα Κωνσταντίνου Καλαβρού.[61]

Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι οι διαθήκες σηματοδοτούν το πέρας μιας πορείας που δεν επαναλαμβάνεται. Φράσεις όπως: «*Προβλέπων ότι προσεγγίζει το τέλος του βίου μου, ευχαριστώ εκ βάθους ψυχής τον πανάγαθον θεόν δι' όσα μοι επεδαψίλευσεν αγαθά και διατάσσω..*» του Παπαδούκα αποδεικνύουν τη συνειδητοποίηση αυτού του τέλους. Σ' αυτές μπορούμε να εξερευνήσουμε τη στάση των διαθετών απέναντι στο θάνατο, το πνευματικό και θρησκευτικό τους υπόβαθρο.[62] Η αντιμετώπιση του θανάτου που πλησιάζει προβάλλει στο ενδιαφέρον τους για την τύχη του σώματος ή τα «*ψυχικά*» τους, όπως δωρεές σε ναούς ή άπορους με υποχρέωση τέλεσης μνημοσύνων για τη σωτηρία της ψυχής τους,[63] πρακτική που παρατηρείται στις διαθήκες του Μουστάκα και του Βορ-

---

δρχ.1000 Ε΄) εις τας δύο θυγατέρας του Δημητρίου Φωτοπούλου ή Κουλάρα, ων τα ονόματα δε ενθυμούμαι, ανά δραχμάς 1000 εις μιαν εκάστην αυτών». Διαθήκη Μουστάκα, ό.π.

58. «*Το επίχρυσον νικέλινον ωρολόγιόν μου το φέρον…δωρούμαι εις Γεωργ. Ιω Βορτσέλλαν ως πρεσβύτερον των συγγενών»*. Αναφέρεται ιδιαίτερα ,επίσης, στο πνευματικό του πόνημα για τη Φθιώτιδα, ως προαναφέρθηκε. Διαθήκη Ιω. Βορτσέλλα, ό.π.

59. Κουτουξιάδου Αικ., «Εκπαιδευτικές θέσεις..», 2009, ό.π.

60. *«Επί τούτοις… προκειμένου κατά το 1865 να γίνη η διανομή των πατρικών ημών κτημάτων, ενέδωκα εις την αξίωσιν των αδελφών, όπως διανεμηθούν εις δύο και όχι εις τρεις μερίδας, ενέδωκα δε, επειδή οπωσδήποτε πατρικώς εφρόντισαν περί της εκπαιδεύσεώς μου. Όθεν εγένετο προσωρινή τοιαύτη διανομή άνευ ουδεμιάς αποζημιώσεώς μου, ήτις συν τω χρόνω εγένετο κυρία και οριστική»*. Διαθήκη Ιω.Βορτσέλλα, ό.π.

61. «*Δια της παρούσης διαθήκης μου δεν εννοώ να ακυρώσω την ένεκα θανάτου δωρεάν, την οποίαν έκαμα προς την υπηρετούσαν με Αικατερίναν Κωνσταντίνου Καλαβρού δια του υπ'αρ. 11833 και από 29ης Μαΐου συμβολαίου, γενομένου ενώπιον του συμβολαιογράφου Αθηνών Ιω. Βουτυρά, αλλ' εννοώ και θέλω η δωρεά αύτη να ισχύη και να λάβη αύτη τας 6.000 δρχ. και τα δωρηθέντα πράγματα μετά τον θάνατόν μου, άλλο τι δεν έχω να προσθέσω»*. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π.

62. Philippe Aries, L' homme devant la mort I.Les Temps de gisants II.La mort ensauvagèe, Paris, Seuil, 1977.

63. Κουτουξιάδου Αικ., (2007) *Εθνική Ευεργεσία*, ό.π., τομ.Α΄, σ.σ.246-250 και Michel Vovelle, Piete baroque et dechristianisation en Provence au XVIIIe siecle, Paris, Seuil,1978.

τσέλλα. Επιθυμία του Παπαδούκα είναι να γραφεί στα ιερά δίπτυχα του ναού της σχολής που ίδρυσε και «*να μνημονεύηται το όνομά (τ)ου προς σωτηρίαν της ψυχής* (τ)ου». Η προσφορά στους πτωχούς, εκτός από την προίκιση κοριτσιών, αποτελεί μέριμνα των περισσότερων. Αναφέρονται σε επικήδειες διαδικασίες, τον ενταφιασμό τους, την ανέγερση ταφικών μνημείων ή σε ιδιότυπες προτιμήσεις,[64] όπως η προαναφερθείσα του Παπαδούκα να μεταβληθεί ο χώρος του ιδρύματος, το οποίο δέχεται το κληροδότημά του, σε μεταθανάτια κατοικία του, δείγμα ίσως της ισχυρής σύνδεσής του με το εκπαιδευτήριο.[65]

Αποκαλυπτικός ή μη ατομικών εκμυστηρεύσεων ο λόγος των διαθηκών διαποτίζεται από την τελευταία βούληση των ευεργετών μπροστά στο βήμα του θανάτου. Μέσα από μια προθανάτια ρύθμιση του εθνικού χρέους προς τον τόπο τους, επεξηγηματικοί λόγοι, παραγγελίες, θέσεις φωτίζουν την προσωπικότητά τους, την κοινωνική, οικονομική ή πολιτική εμβέλεια που διαθέτουν, αφήνοντας όχι σπάνια ευδιάκριτα τα κίνητρα και τις συνθήκες, κάτω από τις οποίες διενεργείται με μεγάλη συχνότητα αυτή η ιδιωτική ευεργετική παρέμβαση στο δημόσιο βίο την πρώτη περίπου εκατονταετία της ζωής του ελληνικού κράτους. Παρέμβαση που συνολικά σήκωσε το βάρος των δαπανών για την παιδεία σχεδόν κατά το ένα τρίτο, φαινόμενο που στις μέρες μας έχει συρρικνωθεί, αν δεν έχει εκλείψει…

Πίνακας 2:

Ευεργέτες που προσφέρουν «άπασαν» την περιουσία (1829-1913).					
		ΕΓΓΑΜΟΙ	***ΑΓΑΜΟΙ***	***ΑΤΕΚΝΟΙ***	***ΑΓΝΩΣΤΟ***
Αριθμός	105	16	28	33	28
Ποσοστό		**15,23%**	**26,66%**	**31,42**	**26,66%**

Πίνακας 1.

64. Ό.π.

65. Διαθήκη Κ. Παπαδούκα, ό.π. Στο οικόπεδο, επίσης, του Γυμνασίου που άφησε ως κληροδότημα ο Ν. Γιαγτζής και όπου πρότεινε να γίνουν ανασκαφές προς ανεύρεση και φύλαξη των αρχαιοτήτων, θέλησε να δημιουργήσει την τελευταία του κατοικία: Άρθρο 6 της διαθήκης Ν. Γιαγτζή, ό.π.

Κατανομή των ευεργετών σε επαγγελματικές κατηγορίες (1829-1913)		
Είδος επαγγέλματος	***Αριθμός ευεργετών***	***Αναλογία επί του συνόλου των 1946 ευεργετών***
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ	177	7,98%
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ	65	2,70
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΑ	38	1,78
ΙΑΤΡΙΚΑ	34	1,71
ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ	33	1,49
ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ	13	0,52
ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ*	617	33,59
ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	20	1,06
ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ	224	9,98
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΙ	8	0,36
ΑΡΧΙΤΕΚΤ-ΜΗΧΑΝΙΚΟΙ	16	0,86
ΑΛΛΑ**	95	5,27
ΑΓΝΩΣΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	433	22,03

* Στην κατηγορία των επιχειρηματιών εντάχθηκαν οι έμποροι, οι τραπεζίτες, οι χρηματιστές, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι εφοπλιστές, βιομήχανοι, εργοστασιάρχες.

** Στα «άλλα» επαγγέλματα κατατάξαμε διάφορα χειρωνακτικά, την οικιακή απασχόληση και όσα δε μπορούσαν να ενταχθούν στις παραπάνω κατηγορίες.

Πηγή: Κουτουξιάδου Αικατερίνη, *Εθνική Ευεργεσία και Νεοελληνική Εκπαίδευση (1830-1913),* Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), 2007.

ΠΗΓΕΣ

Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕ):

Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ): ΑΘΗΝΑΣ ΙΙ. 1) **Οθωνικόν Αρχείον. Σειρά L:** Κλάδος Β΄, Παιδείας, 2) **Γραμματείας Εκκλησιαστικών και Δημοσίου Εκπαιδεύσεως (ΥΕΔΕ) (1833-1862)**

Υπουργείον Παιδείας, **Μητρώον των εις την άμεσον διαχείρισιν και των εις την εποπτείαν του Υπουργείου Παιδείας και θρησκευμάτων υπαγομένων κληροδοτημάτων**, τόμος 1, Αθήνα 1929 (**ΜΗΚ).**

Σκεύος Ζερβός, **Εθνικά Κληροδοτήματα και Δωρεαί**, τόμοι 2, [Εθνικό Τυπογραφείο], εν Αθήναις 1925.

Κωνσταντίνος Ζαβιτσιάνος, **Αρχεία Εθνικών Ευεργετών**, τόμοι 6, Αθήνα 1929-1930 (**ΖΑΒ)**

Δημητροκάλλης Ν.-Παπαμάρκου Χαρίσιος, **Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια (ΜΕΕ),** [Ο Φοίνιξ], Αθήνα 1968

Κουτουξιάδου Αικατερίνη, *Εθνική Ευεργεσία και Νεοελληνική Εκπαίδευση (1830-1913),* Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), 2007.

Κουτουξιάδου Αικατερίνη, *Η Ευεργεσία στην Εκπαίδευση. Η Κοινωνική Διάσταση (19ος αι.- αρχές 20ου)*, Ε΄ Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Ιστορίας της Εκπαίδευσης Παν/μιου Πατρών, 2008

Κουτουξιάδου Αικατερίνη, **«Εκπαιδευτικές θέσεις και προτιμήσεις των ευεργετών του 19ου αιώνα και αρχές του 20ου»,** περ. «*Τα Εκπαιδευτικά*» (Ιούλιος 2009)

Philippe Aries, **L' homme devant la mort I.Les Temps de gisants II.La mort ensauvagèe,** Paris, Seuil, 1977

Michel Vovelle, **Piete baroque et dechristianisation en Provence au XVIIIe siecle**, Paris, Seuil,1978.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΟΝΟΜΑ: ΚΟΥΤΟΥΞΙΑΔΟΥ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ: Φιλόλογος - Ιστορικός, Σύμβουλος Δ/βαθμιας Εκπαίδευσης
Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου
email: **kutkaterina@gmail.com**
διεύθυνση: Ιουστινιανού 20 Άνω Γλυφάδα, Αθήνα ΤΚ. 16674
τηλ: **210-8945415** και **6973497736**

Διδάκτωρ τμήματος Πολιτικής Ιστορίας και Επιστήμης Παντείου Πανεπιστημίου με θέμα: «*Εθνική Ευεργεσία και Νεοελληνική Εκπαίδευση (1830-1913)*» (2007). Πτυχιούχος Φιλοσοφικής Σχολής Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών – τμήμα Ιστορικό-Αρχαιολογικό (1980). Γνώστης Αγγλικής, Γαλλικής, Ισπανικής γλώσσας και του Temel Seviye της Τουρκικής. Σπουδές Ψυχολογίας στη Σχολή των Κολλάρου – Ψαράκη (1982-1984).

Ερευνήτρια του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας (ΚΕΕ), Σύμβουλος ΠΕ2 Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επιστημονική Συνεργάτις του Κέντρου Έρευνας Νεότερης Ιστορίας (Κ.Ε.Ν.Ι.) και ειδικότερα του Εργαστηρίου Τεκμηρίωσης και Μελέτης του Ελληνικού Τύπου (Ε.Τ.Μ.Ε.Τ.) του Παντείου Πανεπιστημίου και από το 2009 στον τομέα Ποντιακού έντυπου υλικού. Συμμετοχή σε Συνέδρια, όπως στις Δ΄ και Ε΄ Επιστημονικές Διεθνείς Συναντήσεις Δράμας, στο Ε΄ και ΣΤ Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο Παν/μιου Πατρών Ιστορίας της Εκπαίδευσης, σε Επιστημονικό Συνέδριο του «Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων», δημοσιεύσεις, όπως στα περιοδικά «Μελέτη», «Τα Εκπαιδευτικά», «Μνημοσύνη», «Η νήσος Άνδρος», κ.ά.

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Γεωργία Παντίδου
φιλόλογος Ε.Κ.Π.Α, Med Παν. Θεσσαλίας

ΘΕΜΑ
Η χρησιμότητα των Μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων. Μια πρόταση δημιουργίας φύλλου εργασίας για μαθητές/τριες Γυμνασίου στα πλαίσια επίσκεψης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο νέος σχετικά επιστημονικός τομέας της Μουσειοπαιδαγωγικής, ο οποίος ασχολείται με τη διερεύνηση και βελτίωση των όρων της γόνιμης αξιοποίησης των Μουσείων προς όφελος της κοινωνίας, έχει αναδείξει τα Μουσεία και τα μνημεία της πολιτισμικής κληρονομιάς ως ένα πρώτης τάξεως εκπαιδευτικό υλικό (Νάκου, 2001; Βέμη , 2005).

Κατά συνέπεια πολλά Μουσεία προβαίνουν στη δημιουργία ενημερωτικού και εκπαιδευτικού υλικού (ενημερωτικών φυλλαδίων, δικτυακών τόπων, φακέλων για τον εκπαιδευτικό, φύλλων εργασίας και μουσειοσκευών) με στόχο την αποδοτικότερη επαφή και επικοινωνία, τόσο με το ευρύ κοινό, όσο και με τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές (Νάκου, 2001).

Στην παρούσα εισήγηση προτείνεται η δημιουργία φύλλου εργασίας για μαθητές Γυμνασίου στα πλαίσια επίσκεψης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης. Μέσα από συγκεκριμένο εκπαιδευτικό σενάριο οι μαθητές ταξιδεύουν νοερά στον Μυκηναϊκό Οπούντα για να επισκεφθούν την οικογένεια του Αμφιδώρου, της Θεοδώρας και των εφήβων παιδιών τους Ευδώρου και Πολυδώρης και επιλέγουν μουσειακά εκθέματα ως ταιριαστά δώρα για τα μέλη της οικογένειας. Τα ονόματα είναι επινενοημένα, με συνθετικό το δώρο, «εμπράγματο σημάδι κοινωνικής σχέσης και συναλλαγής στην ομηρική κοινωνία, μια κατεξοχήν κοινωνία του δώρου» (Χ. Μπουλώτης, 2006).

Με στόχο τη βιωματική απόκτηση εποπτείας και αναπαραστάσεων σχετικά με τη Μυκηναϊκή Εποχή αξιοποιούνται τα εκθέματα του Μουσείου και επιλεγμένα αποσπάσματα από τα Ομηρικά Έπη. Η ένταξη στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο συντελείται αβίαστα και με εκτεταμένη χρήση αυθεντικών πηγών (γραπτών και υλικών), οι οποίες θεμελιώνουν την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και την κατάκτηση ιστορικών εννοιών (Κάββουρα, 2002).

Προσδοκώμενα αποτελέσματα της εφαρμογής του προγράμματος είναι η έκφραση και ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και γνώσης των παιδιών, η

οικοδόμηση βιωματικής σχέσης με το παρελθόν και τα τεκμήριά του, η απόκτηση της γνώσης πώς να μαθαίνουν από τα μουσειακά αντικείμενα αναπτύσσοντας διάλογο μαζί τους, ανακαλύπτοντας τις πολλαπλές σημασίες (πολυσημία) και αξίες τους, όπως επίσης και η αισθητική καλλιέργεια (Ψαράκη-Μπελεσιώτη, 1994; Βέμη, 1995; Αδρύμη-Σισμάνη et al., 2006).

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η αρχαία ελληνική λέξη «Μουσείον» δήλωνε τον χώρο τον αφιερωμένο στις Μούσες και τις τέχνες που αντιπροσώπευαν (Μπαμπινιώτης, 1998, σ.1136). Ο ορισμός του μουσείου που επικρατεί σήμερα είναι αυτός του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM, www.icom.museum): « …*μόνιμος θεσμός στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοικτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, επικοινωνεί και εκθέτει τα υλικά και άυλα τεκμήρια των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους, εξυπηρετώντας σκοπούς επιστημονικούς, εκπαιδευτικούς, ψυχαγωγικούς*…».

Τις τελευταίες δεκαετίες, χάρη στην έμφαση που δίνεται στον κοινωνικό και παιδευτικό ρόλο του σύγχρονου μουσείου και τις σχετικές σπουδές και έρευνες, τα μουσεία και τα μνημεία της πολιτισμικής κληρονομιάς αποτελούν ένα πρώτης τάξεως εκπαιδευτικό υλικό (Βέμη, 2005). Ο νέος σχετικά επιστημονικός τομέας της Μουσειοπαιδαγωγικής ασχολείται με τη διερεύνηση και βελτίωση των όρων της γόνιμης αξιοποίησης των μουσείων και ευρύτερα του υλικού πολιτισμού προς όφελος της κοινωνίας (Νάκου, 2001, σ.177).

Πολλά μουσεία, εγκαταλείποντας το κλασικό μοντέλο και υιοθετώντας νέες προσεγγίσεις και πρακτικές, προβαίνουν στη δημιουργία ενημερωτικού και εκπαιδευτικού υλικού, προκειμένου να έχουν μια καλύτερη και αποδοτικότερη επαφή και επικοινωνία, τόσο με το ευρύ κοινό, όσο και με τους/τις εκπαιδευτικούς και τον μαθητικό πληθυσμό (Νάκου, 2001, σ.177). Το υλικό αυτό μπορεί να έχει τη μορφή ενημερωτικών φυλλαδίων, δικτυακών τόπων, φακέλων για τον εκπαιδευτικό, φυλλαδίων εργασίας και μουσειοσκευών.

Η παραγωγή του ενημερωτικού / εκπαιδευτικού υλικού είναι προϊόν ομαδικής εργασίας και συνεργασίας μεταξύ διαφορετικών ειδικοτήτων, επιστημονικών και καλλιτεχνικών. Βασικός στόχος των εμπλεκομένων στη διαδικασία αυτή είναι να αναδειχθούν οι εκπαιδευτικές δυνατότητες του μουσείου, ο ιδιαίτερος παιδαγωγικός του χαρακτήρας και γενικότερα η επίσκεψη στο μουσείο να αποτελεί μια ολοκληρωμένη εκπαιδευτική εμπειρία. Ολοκληρωμένη εκπαιδευτική εμπειρία, όμως, δεν σημαίνει απλή περιήγηση ή ξενάγηση στους χώρους του μουσείου ή στον αρχαιολογικό χώρο, διότι κάτι τέτοιο δεν προσφέρει τίποτε απολύτως στα παιδιά (Αδρύμη-Σισμάνη,

Καλογιάννη & Σταμέλου, 2006). *«Αυτού του είδους οι επισκέψεις δε θα πρέπει να έχουν το χαρακτήρα μιας άσκοπης, αμήχανης και ανοργάνωτης περιδιάβασης, με μόνο της προτέρημα την απόδραση από τη σχολική τάξη…»* (Βέμη, 1995).

Αντιθέτως, βασικές συνιστώσες μιας ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής εμπειρίας στο μουσείο είναι η έκφραση και ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και γνώσης των παιδιών, η οικοδόμηση μιας βιωματικής σχέσης με το παρελθόν και τα τεκμήριά του, η απόκτηση της γνώσης πώς να μαθαίνουν τα παιδιά από τα μουσειακά αντικείμενα αναπτύσσοντας διάλογο μαζί τους, ανακαλύπτοντας τις πολλαπλές σημασίες (πολυσημία) και αξίες τους (αξία χρήσης, συμβολική αξία, ικανότητα μεταφοράς μηνυμάτων) (Μπούνια) και απολαμβάνοντας την όλη διαδικασία, ενώ καλλιεργούνται αισθητικά (Ψαράκη-Μπελεσιώτη, 1994; Βέμη, 1995; Αδρύμη-Σισμάνη, Καλογιάννη & Σταμέλου, 2006).

Σύμφωνα με τη Ζαμπέλ Μουρατιάν (Άλκηστις, 1995, σ.19) το εκπαιδευτικό πρόγραμμα εξοικειώνει το κοινό με το μουσείο, αναπτύσσει τις ικανότητές του και το εφοδιάζει με τρόπους για ανεξάρτητη και ενεργητική μάθηση. *«Η αυτοτέλεια του κάθε προγράμματος αφήνει ανοιχτή την πύλη του μουσείου για πολλές επισκέψεις με διαφορετικό στόχο, επιτρέπει την έρευνα, τη μελέτη, τη συνεργασία και συντελεί στη διαμόρφωση μιας ευχάριστης εμπειρίας…»* (Άλκηστις, 1995, σ.19).

Η εκπαίδευση του 21ου αιώνα χρειάζεται ευρύτερα μαθητοκεντρικά μαθησιακά περιβάλλοντα, όπου δεν προάγεται μόνο η ακαδημαϊκή μάθηση αλλά καλλιεργούνται όλες οι πλευρές της ανθρώπινης πολλαπλής νοημοσύνης (σύμφωνα με τη θεωρία του H.Gardner) (Νάκου, 2001, σ.207) και όπου αναπτύσσεται η κριτική και δημιουργική σκέψη στα πλαίσια του ευρύτερου κοινωνικού, πολιτισμικού και φυσικού περιβάλλοντος, μέσω δραστηριοτήτων (activity oriented approach), επίλυσης προβλημάτων (problem–based learning) και διερευνητικής μάθησης (exploratory learning) (Νάκου, 2001, σ.181).

Ο Εποικοδομητισμός παρέχει το θεωρητικό υπόβαθρο για την κατανόηση της διαδικασίας απόκτησης της γνώσης και μάθησης. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή οι αρχικές ιδέες, απόψεις, αντιλήψεις των παιδιών λαμβάνονται υπόψη ώστε να οικοδομηθεί πάνω σ' αυτές η νέα γνώση. Εντός της αντικειμενικής πραγματικότητας του Μουσείου τα παιδιά αναπτύσσουν δεξιότητες παρατήρησης, άντλησης πληροφοριών από τα αντικείμενα, επικοινωνίας και διαλόγου μέσα από ενεργητικούς τρόπους μάθησης και εμπειρίας (Άλκηστις, 1995; Φουρλίγκα, 2005) και «μέσω αντικειμένων» και συγκεκριμένα, μέσω αυθεντικών ιστορικών πηγών και τεκμηρίων (Αδρύμη-Σισμάνη, Καλογιάννη & Σταμέλου, 2006), αξιοποιώντας το γνωστικό τους υπόβαθρο και ενεργοποιώντας τις νοητικές τους λειτουργίες.

Πέρα, όμως, από τη δηλωτική και διαδικαστική γνώση που μπορεί να

αποκτηθεί στο μουσείο, πολύ σημαντικό είναι το γεγονός ότι τα παιδιά διευκολύνονται να συνθέσουν την πολιτισμική ταυτότητά τους, να αποκτήσουν ιστορική συνείδηση και να διαμορφώσουν στάσεις έναντι της πολιτισμικής κληρονομιάς τους. Η ευαισθητοποίηση των μαθητών/τριών στην πολιτισμική κληρονομιά συντελεί στο να γνωρίσουν, να εκτιμήσουν, να αγαπήσουν και τέλος να προστατεύσουν τις ιστορικές καταβολές του τόπου τους (Αδρύμη-Σισμάνη, Καλογιάννη & Σταμέλου, 2006). Για να επιτευχθούν όλα τα παραπάνω, όμως, θα πρέπει να έχει προϋπάρξει καλλιέργεια και εκπαίδευση από την παιδική ηλικία (Βέμη, 2006) διότι «η σύνθεση της πολιτισμικής ταυτότητας απαιτεί ανεπτυγμένη κριτική σκέψη και γνώση» (Νάκου, 2000, σ.216), οι οποίες δεν αποκτούνται αυτόματα.

Αν υπάρχει ουσιαστική διασύνδεση της μουσειοπαιδαγωγικής με το σχολικό πρόγραμμα, συντονισμένη δράση μεταξύ των σχολείων και των μουσείων, αρμονική συνεργασία μεταξύ εκπαιδευτικών και μουσειοπαιδαγωγών στη βάση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και μεθοδευμένοι παιδαγωγικοί χειρισμοί, τότε από μικρή ηλικία τα παιδιά θα εξελίσσονται σταδιακά σε καλούς αναγνώστες και ερμηνευτές της γλώσσας του μουσείου. Θα είναι σε θέση να αποκωδικοποιούν τα «συμπυκνωμένα και σύνθετα διαχρονικά ή συγχρονικά σήματα» του μουσείου σ' ένα περιβάλλον δελεαστικό, με ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα, όπου θα μπορούν με τους/τις συμμαθητές/τριές τους να εξερευνούν, να ανακαλύπτουν, να αναπτύσσουν πρωτοβουλία. Μ' αυτό τον τρόπο θα βλέπουν το μουσείο ως ένα κέντρο ευχάριστης και δημιουργικής μάθησης (Άλκηστις, 1995, σ.11-25), όπου θα υπάρχει περιπέτεια, ανακάλυψη, παιχνίδι με στόχο και πολλές ενδιαφέρουσες δραστηριότητες που θα έχουν νόημα γι' αυτά (Βέμη, 1995).

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΦΥΛΛΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Αρχαιολογικό Μουσείο Αιγιάλης

Φύλλο Δραστηριοτήτων

Επιμέλεια: Γεωργία Παντίδου, Φιλόλογος

ΞΕΝΑΓΟΣ

Καλώς ορίσατε, παιδιά!
Θα θέλατε να κάνουμε ένα ταξίδι στη Μυκηναϊκή εποχή;
Τοποθετήστε την αρχή και το τέλος της εποχής αυτής στη γραμμή του χρόνου!

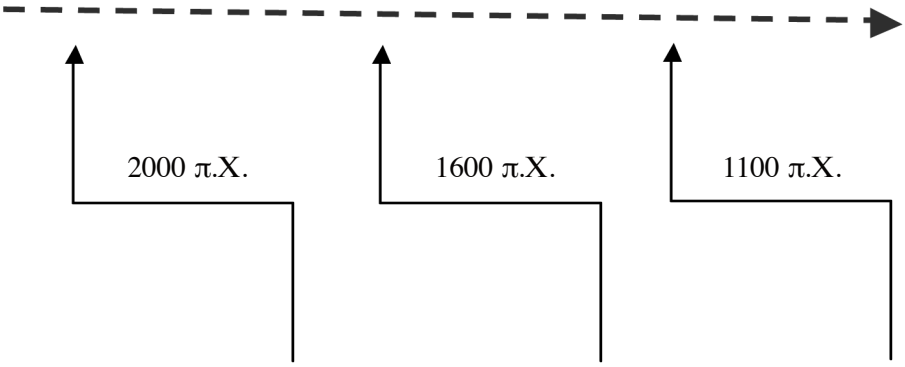

Τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα ήταν οι πολύχρυσες Μ-----ς, η Τ-----α, η Π---ς και η Σ- - --η στην Πελοπόννησο, η Θ- -α και η Α- - - α, καθώς και η Ι- - --ς στη Θεσσαλία.

Σημειώστε με το μολύβι σας τη θέση της Αταλάντης πάνω στο χάρτη.

Θα ταξιδέψουμε στην Μυκηναϊκή εποχή (15ος-13ος αι. π.Χ.) στον αρχαίο Οπούντα (τη σημερινή Αταλάντη) στο πλούσιο και καλαίσθητο σπίτι του Αμφίδωρου και της Θεοδώρας, οι οποίοι έχουν δύο παιδιά, τον Εύδωρο (12ετών) και την Πολυδώρη (14 ετών).

Ας μπούμε στο Μουσείο να αποφασίσουμε τι δώρο θα ταίριαζε στον καθένα. Θα μας βοηθήσουν τα ομηρικά έπη όπου χρειαστεί. Μήπως θυμάστε πότε γράφτηκαν τα ομηρικά έπη; Σε ποια εποχή έζησαν οι ήρωές τους;.....
.....
.....
.....

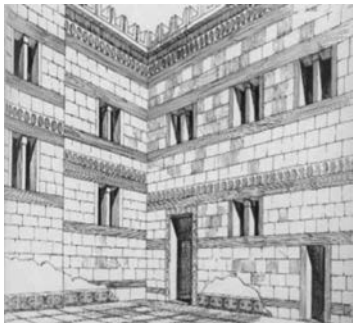

Ο Αμφίδωρος είναι έμπορος και πολεμιστής. Τι λέτε να του πάρουμε; Ο Όμηρος μάς δίνει μια ιδέα στο Κ της Ιλιάδας. Ψάξτε στην προθήκη IV.

Και του Δυσσέα του 'δωκε ο ξακουστός Μηριόνης, των Κρητικών ο στρατηγός, δοξάρι με σαΐτες και σπάθα· και του φόρεσε βοϊδοπετσένιο κράνος στην κεφαλή, που μέσαθες γερά 'τανε ραμένο μ' ένα σωρό λουριά, κι εχτός γύρω σειρά 'χε δόντια ασπρόδοντου αγριογουρουνιού, κοντά κοντά με τέχνη δεμένα· κι ήταν βολικά στη μέση φελπωμένο.

Το βρήκατε; Πώς σας φαίνεται; Ανταποκρίνεται η περιγραφή του Ομήρου στο αντικείμενο;

Δείτε κάποια στοιχεία παρακάτω…

Ανακατασκευή του χαρακτηριστικού μυκηναϊκού κράνους, που ήταν κατασκευασμένο από δόντια κάπρου. Το λεγόμενο οδοντόφρακτο κράνος θεωρείται μυκηναϊκή επινόηση και αποτελούσε βασικό εξάρτημα του οπλισμού, τουλάχιστον μέχρι το 13ο αι. π.Χ.

Η ανακατασκευή πραγματοποιήθηκε με βάση τις απεικονίσεις τέτοιων κρανών στη μυκηναϊκή τέχνη, τις περιγραφές του Ομήρου, αλλά και τις εξειδικευμένες μελέτες, που έχουν γίνει για τα οδοντόφρακτα κράνη.

Χρησιμοποιήθηκαν συνολικά 26 μηνοειδή δόντια κάπρου, που βρέθηκαν σε μυκηναϊκό νεκροταφείο. Τα δόντια τοποθετήθηκαν και στερεώθηκαν σε τρεις σειρές επάνω σε δερμάτινη βάση δίνοντας την πλήρη εικόνα του κράνους, που είναι γνωστή μόνο από την τέχνη, καθώς κανένα οδοντόφρακτο κράνος δεν έχει βρεθεί ακέραιο.

Τι αντικείμενο είναι αυτό;

Από τι υλικό είναι φτιαγμένο;

Τι παριστάνει;

Εκτός από τη διακόσμηση, μήπως εξυπηρετούσε και κάποιον άλλο σκοπό;

Για την Θεοδώρα τι θα λέγατε; Κάποιο χρυσαφικό, ίσως; Βρείτε το χρυσαφικό που σας αρέσει και περιγράψτε το.

Ή μήπως κάτι για το σπίτι;
«Μα δέξου αυτό, παρακαλώ, το πλουμιστό ποτήρι και σώσε με... με των θεών τη χάρη οδήγησέ με ως που να φτάσω ως στ' αψηλό καλύβι τ' Αχιλλέα» (Ω 429-431). Βρείτε το αντικείμενο και κάνετε μια περιγραφή του.

Και τώρα ψάξτε δώρο για τα παιδιά, τον Εύδωρο….
Κι ο Ευρύαλος σηκώθηκε και λάλησέ του κι είπε: «Αλκίνο, πρώτε βασιλιά, και των λαών καμάρι, τον ξένο θα φιλιώσω εγώ καθώς μου παραγγέλνεις. Αυτό τ' ολόχαλκο σπαθί με τ' ασημένιο χέρι, που έχει και νιοπριόνιστο φηκάρι φιλντισένιο, θα του το δώσω, δώρο του να τό 'χη τιμημένο» **θ 400-405**
Βρείτε το αντικείμενο που αναφέρει ο Όμηρος και περιγράψτε το.

……και την Πολυδώρη. Τι θα λέγατε για ένα ειδώλιο; Μόλις βρείτε το κατάλληλο, σημειώστε από τι υλικό είναι φτιαγμένο και ποια πρέπει να ήταν η χρήση του.

<u>Θέμα συζήτησης μετά την περιήγηση</u>

Μπορείτε να αναφέρετε σκηνές από την Οδύσσεια και την Ιλιάδα όπου προσφέρονται δώρα σε ανθρώπους ή θεούς; Τι έχετε να παρατηρήσετε σχετικά με την πανάρχαιη ελληνική συνήθεια ανταλλαγής δώρων;

ΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΜΟΥ.

……
……
……
……
……
……
……

Το παρόν φυλλάδιο συμπλήρωσε ο/η

……..

κατά την επίσκεψή του/της στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αταλάντης στις ../../20..

ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ/ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ

© ΓΕΩΡΓΙΑ ΠΑΝΤΙΔΟΥ, 2009

Στα πλαίσια της Τοπικής Ιστορίας, της Ιστορίας και των Αρχαίων Ελληνικών (Όμηρος) της Α' Γυμνασίου, οι μαθητές και οι μαθήτριες εκπονούν ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας με συγχωνεύουσα ιδέα την Αταλάντη στο μύθο και την Ιστορία. Η επίσκεψη στο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης θα προσφέρει την εποπτεία και τις αναπαραστάσεις που χρειάζονται τα παιδιά για την πλήρη κατανόηση του θέματος.

Το θέμα της επίσκεψης και του Μουσειοπαιδαγωγικού προγράμματος θα είναι το δώρο στα Ομηρικά Έπη. Διατρέχοντας την Ιλιάδα και την Οδύσσεια εκπλήσσεται κανείς με την ποσότητα και την ποικιλία των δώρων και των προσφορών ως εμπράγματο σημάδι κοινωνικής σχέσης και συναλλαγής. Βρίσκουμε το «δώρον» με την έννοια της θεϊκής προσφοράς και του αναθήματος αλλά και σε διάφορες κοινωνικές συνάφειες. Για την πολυσημία του δώρου στους Μυκηναίους έρχονται να καταθέσουν εύγλωττα τα ομηρικά έπη. Η ομηρική κοινωνία είναι μια κατεξοχήν κοινωνία του δώρου. Το δώρο προξενεί χαρά και ευφρόσυνη διάθεση και εκτιμάται για την ομορφιά και την υψηλή του τέχνη. Τα παλιά, περίτεχνα δώρα φυλάσσονται ως τεκμήρια στον οίκο, αλλά ενίοτε

δωρίζονται και σε νέα πρόσωπα ως ένδειξη ύψιστης εκτίμησης (Χρ. Μπουλώτης, 2006).

Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας μας δείχνουμε στα παιδιά την πήλινη πινακίδα από την Πύλο σε Γραμμική Β΄, όπου αποκρυπτογραφήθηκαν λέξεις όπως Do-ra (δώρα), do-se (δώσει), do-so-mo (δοσμός), te-o-i (Θεοί), te-o-do-ra (Θεοδώρα).

Έτσι τα παιδιά συνειδητοποιούν πιο εύκολα την ιστορική συνέχεια της ελληνικής γλώσσας από τη μυκηναϊκή εποχή έως και σήμερα.

Το σενάριο της δραστηριότητας στο Μουσείο.

«Θα ταξιδέψουμε στη Μυκηναϊκή εποχή (15ος - 13ος αι. π.Χ.) στον αρχαίο Οπούντα (τη σημερινή Αταλάντη), στο πλούσιο και καλαίσθητο σπίτι του Αμφίδωρου και της Θεοδώρας. Το ζευγάρι έχει δύο παιδιά, τον Εύδωρο (12 ετών) και την Πολυδώρη (14 ετών). Φυσικά, δεν μπορούμε να πάμε χωρίς δώρα για την οικογένεια. Ας μπούμε, λοιπόν, στο Μουσείο να διαλέξουμε τι θα ταίριαζε στον καθένα. Θα μας βοηθήσουν τα ομηρικά έπη όπου χρειαστεί».

Το σενάριο της δραστηριότητας είναι απαραίτητο για την ένταξη των μαθητών στο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο αλλά και για να προσδώσουμε έναν παιγνιώδη χαρακτήρα στο όλο εγχείρημα.

Το φυλλάδιο ξεκινά με το καλωσόρισμα της Μυκηναίας, η οποία θα παίξει το ρόλο της ξεναγού. Ζητά από τα παιδιά να κάνουν ένα νοερό ταξίδι στη Μυκηναϊκή εποχή και να τοποθετήσουν στη χρονογραμμή τα όρια της εποχής αυτής. Μ' αυτό τον τρόπο τα παιδιά αποκτούν την αίσθηση του ιστορικού χρόνου και τοποθετούνται στο κατάλληλο πλαίσιο με τη συνδρομή των ομηρικών επών, τα οποία μπορεί να γράφτηκαν τέσσερις αιώνες αργότερα, αλλά αναφέρονται στον κόσμο των Μυκηναίων ηγεμόνων. Αυτό το ερώτημα, όμως, καλούνται να το απαντήσουν στη συνέχεια.

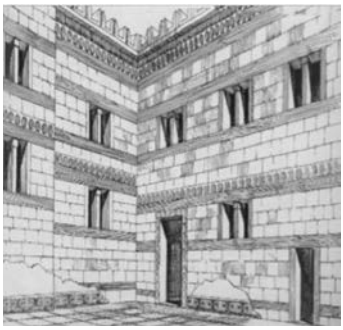

Στη συνέχεια θα πρέπει να συμπληρώσουν τα ονόματα των κυριοτέρων μυκηναϊκών κέντρων και να εντοπίσουν την Αταλάντη στο χάρτη. Έχουν, επίσης, τη δυνατότητα να δουν πώς ήταν ένα μυκηναϊκό ανάκτορο, αφού υποτίθεται ότι ένα τέτοιο επισκέπτονται με βάση το σενάριο. Ως προς τα ονόματα των μελών της οικογένειας είναι εμφανές ότι είναι επινενοημένα ώστε να

εμπεριέχουν ως συνθετικό τη λέξη «δώρον». Οι ασχολίες του πατέρα και της μητέρας, όπως επίσης και οι προτιμήσεις όλων ως προς τα δώρα, βοηθούν τα παιδιά να δουν την Ιστορία, όχι μόνο ως πολεμικά γεγονότα και καταστροφές, αλλά και ως καθημερινή ζωή ανθρώπων που έζησαν στον ίδιο με αυτά τόπο αλλά πριν από πάρα πολλούς αιώνες. Έτσι τα παιδιά δένονται περισσότερο με την ιδιαίτερη πατρίδα τους και διαμορφώνουν την ταυτότητα της εντοπιότητάς τους.

Η επιλογή της χρήσης των αποσπασμάτων των ομηρικών επών ως οδηγών για τα αντικείμενα του Μουσείου προσφέρει άμεση εποπτεία και σύνδεση των αναφορών του κειμένου με τα πραγματικά αντικείμενα. Έτσι το άψυχο γράμμα του κειμένου γίνεται υπαρκτό και απτό αντικείμενο, το οποίο τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν, να περιγράψουν, να κάνουν εικασίες για το υλικό και τον τρόπο κατασκευής του, να συγκρίνουν τη χρηστικότητά του με εκείνη των σύγχρονων αντικειμένων. Με λίγα λόγια, τα παιδιά μετατρέπονται σε μικρούς αρχαιολόγους και αποκτούν εμπειρία και ενδιαφέρον για τον υλικό πολιτισμό του τόπου τους (Brown, Collins & Duguid, 1989).

Χωρίς να το αντιλαμβάνονται και με έναν παιγνιώδη τρόπο εμπλουτίζουν με ανεξάρτητο και ενεργητικό τρόπο τις ιστορικές τους γνώσεις, αναπτύσσουν την κριτική και ιστορική τους σκέψη, οικοδομούν μια βιωματική σχέση με το παρελθόν και την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου τους και εθίζονται σε μια ευπρεπή και αποδεκτή συμπεριφορά στο χώρο του Μουσείου ή στον Αρχαιολογικό χώρο, χωρίς ωστόσο να θεωρούν ότι βρίσκονται κάπου ανοίκεια.

Η όλη διαδικασία συντελεί στην κινητοποίηση των παιδιών και στην ανάπτυξη κινήτρων, καθώς δεν επιτρέπει την αργόσχολη και βαρετή περιήγηση στους χώρους του μουσείου, αλλά εμπλέκει τα παιδιά σε μια διαδικασία ανακάλυψης, σκέψης και ψυχαγωγίας. Ακόμη και μετά την επίσκεψη οι δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που προτείνονται, αφενός λαμβάνουν υπόψη τα ενδιαφέροντα των παιδιών, αφετέρου εντάσσονται σε επικοινωνιακό πλαίσιο, όπως προτείνεται στη σύγχρονη γλωσσική διδασκαλία (Χατζησαββίδης, 2005).

Θα πρέπει, συνεπώς, να γίνει κατανοητό από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς της Εκπαίδευσης ότι «η ενίσχυση του εκπαιδευτικού ρόλου του μουσείου θα συμβάλει στην απόκτηση πολυδιάστατης μουσειακής εμπειρίας και στην αβίαστη μύηση των παιδιών στον τρόπο επικοινωνίας με το Μουσείο και το περιβάλλον του», διότι αποτελεί «γόνιμο παιδευτικό περιβάλλον για την έκφραση και ανάπτυξη της ιστορικής σκέψης και γνώσης των παιδιών» (Αδρύμη-Σισμάνη, Καλογιάννη & Σταμέλου, 2006), κάτι το οποίο επιτυγχάνεται με «μεθοδευμένους παιδαγωγικούς χειρισμούς, οι οποίοι οδηγούν στην εμπέδωση ιστορικών πληροφοριών, στη συνειδητοποίηση της

συμμετοχής των προγόνων στον πολιτισμό και τα δημιουργήματά του, στη διαμόρφωση θετικής στάσης προς την ιστορία του τόπου και τέλος στον αυτοπροσδιορισμό, τη συνείδηση της ταυτότητας και τον σεβασμό προς τον Άλλο» (Βέμη, 2006).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Brown, J. S., Collins, A. & Duguid, P. (1989, January-February). Situated Cognition and the Culture of Learning.

Ανάκτ. http://www.exploratorium.edu/ifi/resources/museumeducation/situated.html.

Moniot, H. (2002). Η διδακτική της Ιστορίας. (΄Ε. Κάννερ, Μεταφρ.) Αθήνα: Μεταίχμιο.

Αδρύμη-Σισμάνη, Β., Καλογιάννη, Α. & Σταμέλου, Ε. (2006). Μουσείο και Εκπαίδευση. 1ο Διεθνές Συνέδριο "Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση". Βόλος: Ε.Ι.Π.Ε.

Άλκηστις. (1995). Μουσεία και σχολεία, δεινόσαυροι κι αγγεία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Βέμη, Β. (1995). Μνημεία και Εκπαίδευση:η συμβολή των εκπαιδευτικών. Αρχαιολογία & Τέχνες (56), σσ. 55-60.

Βέμη, Β. (2005). Σχεδιάζοντας μια αρχαιολογική μουσειοσκευή. Στο Ε. Σταυρίδου, Β. Βέμη & Θ. Κάββουρα (Επιμ.), Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας 13-14/12/2003. Βιβλία, Υλικά, Λογισμικά για την Εκπαίδευση: Από τη σχεδίαση στη διδακτική πράξη. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Βέμη, Β. (2006). Μουσειοπαιδαγωγική κατάρτιση των εκπαιδευτικών: προϋπόθεση για μια κοινή "γλώσσα" μουσείου και σχολείου. Παιδαγωγική Επιθεώρηση (42), σσ. 7-22.

Κάββουρα, Θ. (2002). Εισαγωγή για την ελληνική έκδοση. Στο Η. Moniot, Η Διδακτική της Ιστορίας (΄Ε. Κάννερ, Μεταφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.

Μπουλώτης, Χ. (2006). Το δώρο στον Μυκηναϊκό και Μινωικό κόσμο. Καθημερινή 1/1/2006.

Νάκου, Ε. (2000). Τα παιδιά και η Ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία. Αθήνα: Μεταίχμιο.Νάκου, Ε. (2001). Μουσεία: Εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός. Αθήνα: Νήσος.

Ρεπούση, Μ. (2000). Διδακτικές προσεγγίσεις της Ιστορίας . Φιλόλογος (102).

Τρούλη, Σ. Αποκωδικοποιώντας τα μουσεία:οδηγίες προς τους εκπαιδευτικούς. Επιστημονικό διήμερο: Η τέχνη και ο πολιτισμός ως πεδίο ευέλικτων διαθεματικών προσεγγίσεων. Προτάσεις για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Προσπέλαση: http:// www.edc.uoc.gr/~didgram/PDF/trouli/

Φουρλίγκα, Ε. (2005). Η συμβολή του εκπαιδευτικού υλικού στην κατανόηση

του μουσειακού εκθέματος. Στο Ε. Σταυρίδου, Β. Βέμη & Θ. Κάββουρα (Επιμ.), Πρακτικά Επιστημονικής Διημερίδας. Βιβλία, υλικά, λογισμικά για την εκπαίδευση:από τη σχεδίαση στη διδακτική πράξη, σσ. 18-24. Βόλος: Παν. Θεσσαλίας.

Χατζησαββίδης, Σ. (2005). Από την παιδαγωγική του Γραμματισμού στους Πολυγραμματισμούς: νέες τάσεις, διαστάσεις και προοπτικές στη διδασκαλία της γλώσσας. Στο Κ. Μπαλάσκας & Κ. Αγγελάκος (Επιμ.), Γλώσσα και Λογοτεχνία στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (σσ. 35-52). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Ψαράκη-Μπελεσιώτη, Ν. (1994). Εκπαιδευτικά προγράμματα: Η καλλιέργεια και η γνωριμία των νέων με την πολιτιστική μας κληρονομιά. Καθημερινή - Επτά Ημέρες (Οι Θησαυροί του Μουσείου Μπενάκη), 32.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Γεωργία Παντίδου γεννήθηκε στην Αθήνα στις 18/6/1968. Κατάγεται από την επαρχία Δομοκού. Απόφοιτος του 60ού Λυκείου Αθηνών στα 1986, του τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών στα 1990 και του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Σύγχρονα Περιβάλλοντα Μάθησης και Παραγωγή Διδακτικού Υλικού» του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στο οποίο είναι Υποψήφια Διδάκτωρ. Εργάζεται στο ΕΠΑΛ Μακρακώμης ως Καθηγήτρια Φιλόλογος και είναι Επιμορφώτρια των Φιλολόγων στην αξιοποίηση του ηλεκτρονικού υπολογιστή στα φιλολογικά μαθήματα (Β΄ επιπέδου). Σ' αυτό τον τομέα ειδικεύεται και έχει αρκετές δημοσιεύσεις σε ελληνικά και διεθνή συνέδρια, επιστημονικά περιοδικά και συλλογικούς τόμους. Διατηρεί τον δικτυακό τόπο «e-Ποίηση» (http://users.sch.gr/gpantidou) με θέμα τη διδακτική προσέγγιση της Ποίησης στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, καθώς και δύο σχετικά ιστολόγια. Είναι παντρεμένη με τον φιλόλογο Γεώργιο Σωτηρόπουλο και μητέρα δύο παιδιών, της Λίνας, 18 ετών, και του Νίκου, 15.

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ
Μαρδίτσα Ζεκεντέ - Καρέντζου
βιβλιοθηκονόμος
Προϊσταμένη της Αιαντείου
Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης

ΘΕΜΑ
Ψηφιακή βιβλιοθήκη Λοκρών - Φθιωτών - Στερεοελλαδιτών πνευματικά υπεύθυνων, της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης
Στόχοι και προοπτικές για τις βιβλιογραφικές πηγές της Τοπικής Ιστορίας και Κληρονομιάς τον 21ο αιώνα

Ψηφιοποίηση υλικού Ελληνικών Δημοσίων Βιβλιοθηκών

Στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού των Ελληνικών βιβλιοθηκών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, κυρίαρχο ρόλο παίζει στην εποχή μας η ψηφιοποίηση του έντυπου υλικού τους.

Στις πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται προς αυτή την κατεύθυνση μετέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την προστασία και διαχείριση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Από ελληνικής πλευράς, η ψηφιοποίηση του υλικού των **46** Δημόσιων Βιβλιοθηκών της χώρας μας αποτελεί βασικό στόχο του Υπουργείου Παιδείας Δια Βίου Μάθησης & Θρησκευμάτων προκειμένου

✓ να διασωθεί,
✓ να αναδειχθεί και
✓ να διαχυθεί ο ελληνικός πολιτισμός και η πνευματική παραγωγή

σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον, χωρίς περιορισμούς και παράλληλα να προστατευθούν οι θησαυροί των φυσικών τεκμηρίων, που στεγάζουν αυτές οι βιβλιοθήκες.

Στην πραγμάτωση του στόχου αυτού εντάσσεται το έργο «Ψηφιοποίηση Υλικού Δημόσιων Βιβλιοθηκών», που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του Ε. Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας», το οποίο συγχρηματοδοτήθηκε κατά 80% από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο και 20% από εθνικούς πόρους.

Ψηφιοποιήθηκαν **16.200.000** σελίδες, που αντιστοιχούν σε **41.444** τίτλους βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών, χαρτών, εγγράφων, χειρογράφων και είναι ένα από τα μεγαλύτερα έργα ψηφιοποίησης στη χώρα μας.

Οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες ως Ψηφιακά Κέντρα

Ως ***Ψηφιακά Κέντρα*** ορίσθηκαν διαπιστωμένοι χώροι των Ελληνικών Δημοσίων Βιβλιοθηκών *Κεντρικών* και *Περιφερειακών*. Τα ***τεκμήρια*** που προτάθηκαν για ψηφιοποίηση συγκεντρώθηκαν στους εν λόγω χώρους, όπου ο ανάδοχος εγκατέστησε τις μηχανές ψηφιοποίησης. ***Ως υπεύθυνοι*** των Κέντρων Ψηφιοποίησης ορίσθηκαν οι Προϊστάμενοι ή οι Διευθυντές των Βιβλιοθηκών.

Κριτήρια επιλογής φυσικών τεκμηρίων για ψηφιοποίηση.

Τα κριτήρια επιλογής για την ψηφιοποίηση των φυσικών τεκμηρίων ήταν

✓ η *μοναδικότητα*,

✓ *η σπανιότητα*,

✓ η ιδιαίτερη εκπαιδευτική, ερευνητική, πληροφοριακή χρησιμότητα και ζήτηση και κυρίως

η τοπικού ενδιαφέροντος εκδοτική παραγωγή.

Τα φυσικά τεκμήρια που τελικά ψηφιοποιήθηκαν και χρονολογούνται πριν από το έτος 1920 είναι απαλλαγμένα από συγγραφικά δικαιώματα, ενώ για τις μεταγενέστερες εκδόσεις έχει εξασφαλισθεί έγγραφη αδειοδότηση. Με αυτά τα δεδομένα δημιουργήθηκε μία ηλεκτρονική βάση και μία πλούσια *κεντρική ψηφιακή βιβλιοθήκη*. Με την εγκατάσταση του απαραίτητου ηλεκτρονικού εξοπλισμού και τη διαμόρφωση του computer room, εξασφαλίσθηκε η υποστήριξη του συνόλου της πληροφορίας, η οποία στη συνέχεια παρουσιάζεται μέσω της Διαδικτυακής Πύλης του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων .

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Δημοσίων Βιβλιοθηκών

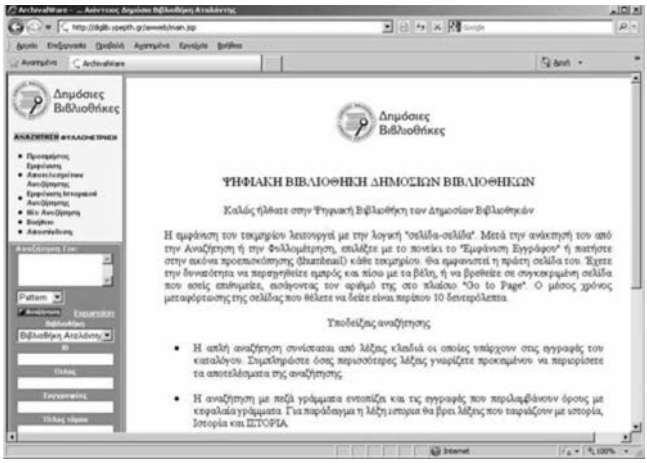

Ηλεκτρονική διεύθυνση της ψηφιακής βιβλιοθήκης των δημοσίων βιβλιοθηκών, όπου μπορεί ο χρήστης να πλοηγηθεί.

Ψηφιοποίηση του υλικού της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης

Η Αιάντειος Δημόσια Βιβλιοθήκη Αταλάντης με το αριθμ. 209/16-5-2008 έγγραφο του Γενικού Συμβουλίου Βιβλιοθηκών του ΥΠΕΠΘ, ορίσθηκε ως Πιλοτική για την εκτέλεση του έργου

«**Ψηφιοποίηση Υλικού Δημοσίων Βιβλιοθηκών**»

στους Άξονες/Στόχους/Μέτρα

3.2 Υποδομές Εκπαίδευσης, Αθλητισμού και Πολιτισμού

3.2.2 Πολιτισμός

Αποτέλεσμα του παραπάνω έργου ήταν η ψηφιοποίηση **64.197** σελίδων, μετά από εξασφάλιση γραπτής αδείας από τους πνευματικά υπευθύνους (συγγραφείς, εκδότες, επιμελητές) για την ψηφιοποίηση και διάθεση των μεταδεδομένων (metadata) στο Διαδίκτυο, σύμφωνα με τον Ν. 2121.

Μηχανή Ψηφιοποίησης

.

ΛΟΚΡΟΙ -ΦΘΙΩΤΕΣ-ΣΤΕΡΕΟΕΛΛΑΔΙΤΙΚΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Στα πλαίσια του ανωτέρω έργου επιλέγηκαν με το χαρακτηριστικό του Λοκρού, Φθιώτη και Στερεοελλαδίτη πνευματικά υπευθύνου (ρόλος συγγραφέα, εκδότη, επιμελητή κ.λ.π) και ψηφιοποιήθηκαν

214 τίτλοι βιβλίων **76** Λοκρών, Φθιωτών και Στερεοελλαδιτών πνευματικά υπευθύνων,

9 τίτλοι τεκμηρίων συλλογικών οργάνων,

4 τίτλοι Περιοδικών εκδόσεων,

6 τίτλοι τοπικών εφημερίδων και

5 χάρτες Λοκρίδας, Παρνασίδας, Θερμοπυλών, Φθιώτιδας, και του Όρμου της Αταλάντης.

Εκδόσεις Αταλαντινών φυσικών προσώπων και συλλογικών οργάνων

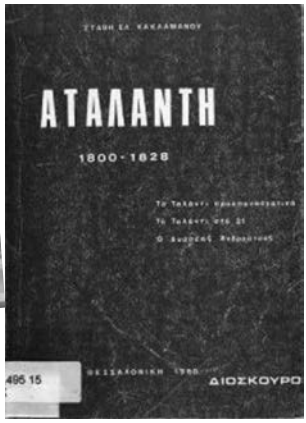

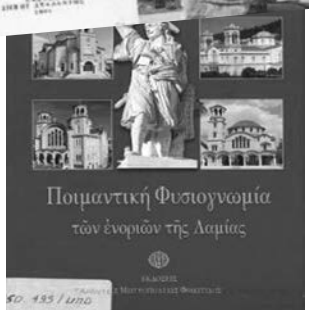

Λοκροί συγγραφείς

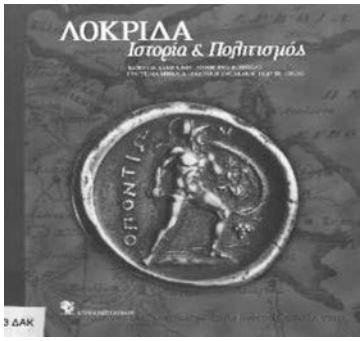

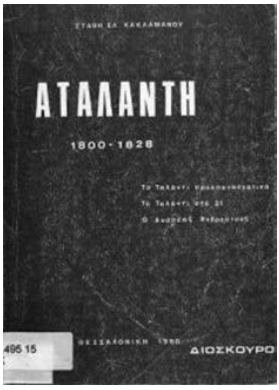

Εκδόσεις Συλλογικών Οργάνων

Τοπική Ιστορία

Ιστορία-Λαογραφία-Εθνολογία

Ψηφιοποιημένοι Τίτλοι τοπικών εφημερίδων

Ψηφιοποιημένοι Χάρτες

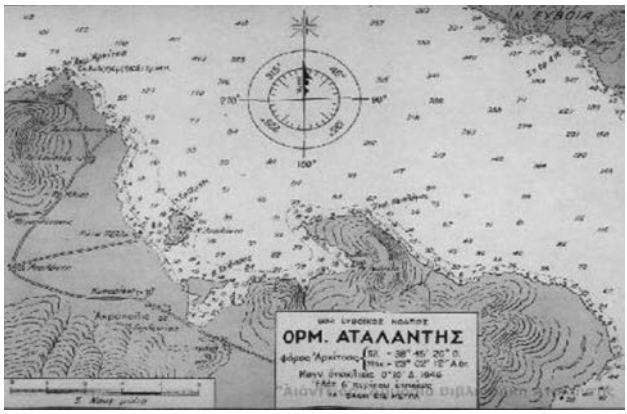

Γκραβούρες - Θερμοπύλες…

Στόχοι και προοπτικές για τις βιβλιογραφικές πηγές της Τοπικής Ιστορίας και Κληρονομιάς τον 21ο αιώνα

Το έργο «Ψηφιοποίηση Υλικού Δημόσιων Βιβλιοθηκών» ανέδειξε την Λοκρική, Φθιωτική και Στερεοελλαδίτικη βιβλιογραφία συνεισφέροντας :

- ✓ στην αξιοποίηση του υλικού των βιβλιοθηκών,
- ✓ στη διάχυση της γνώσης με τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ),
- ✓ στη διευκόλυνση της έρευνας,
- ✓ στο έργο των εκπαιδευτικών, των φοιτητών και των μαθητών όλων των βαθμίδων
- ✓ στην εξυπηρέτηση των πολιτών - χρηστών των βιβλιοθηκών εξ αποστάσεως με εύκολη πρόσβαση στις πληροφοριακές πηγές
- ✓ στην ανάπτυξη εφαρμογών πληροφοριών που να διευκολύνουν την πρόσβαση των ΑΜΕΑ στη γνώση, την πληροφορία και το έντυπο βιβλίο,
- ✓ στην προστασία του φυσικού τεκμηρίου από την καθημερινή φθορά και στη διατήρησή του στο διηνεκές,
- ✓ στη συνεργασία και ανταλλαγή
- ✓ του υλικού με άλλους φορείς ελληνικούς και ξένους
- ✓ και γενικά στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της νέας εποχής.

Η **ψηφιακή βιβλιοθήκη** που δημιουργήθηκε έχει τεράστια εθνική και παγκόσμια πολιτιστική σημασία, για τη συμβολή της στη διάδοση

- ✓ της γνώσης,
- ✓ της τοπικής ιστορίας και

✓ στην αναβάθμιση του έργου των Δημοσίων Βιβλιοθηκών, προκειμένου αυτές να ανταποκριθούν στις ψηφιακές προκλήσεις του αιώνα μας.

Ηλεκτρονική διεύθυνση της Α. Δ. Β Αταλάντης.

Προηγούμενη ιστοσελίδα της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης.

Νέα ιστοσελίδα της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης

Το 50% των ψηφιοποιηθέντων τεκμηρίων ήταν βιβλία Λοκρών, Φθιωτών και Στερεοελλαδιτών συγγραφέων και εκδοτών, καθώς και ένα ποσοστό τοπικών περιοδικών, εφημερίδων και χαρτών, η θεματολογία των οποίων αποτελεί τον πυρήνα της Τοπικής, Λοκρικής και Φθιωτικής Ιστορίας.

Η **Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Αταλάντης** θα είναι προσβάσιμη, μέσω της

Πύλης του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, της Ιστοσελίδας της Βιβλιοθήκης με χρήση συνδέσμου, αλλά και μέσω του Τοπικού Δικτύου, στο οποίο έχει εγκατασταθεί το ψηφιοποιημένο υλικό.

Οι βιβλιοθήκες με την παραπάνω ***Τράπεζα πληροφοριών*** θα παρέχουν νέες υπηρεσίες στους χρήστες, στους επισκέπτες, αλλά κυρίως στους ερευνητές, ανταποκρινόμενες στις ανάγκες τους, τόσο για επιτόπια έρευνα, όσο και για την εξ΄ αποστάσεως πλοήγηση στο Διαδίκτυο.

Η εισήγηση περιλαμβάνει ψηφιοποιημένες σελίδες τίτλου τεκμηρίων, εφημερίδων, άρθρων περιοδικών, με θεματικές ενότητες όπως Ιστορία, Λαογραφία, Γεωγραφία προβάλλοντας έτσι την Λοκρική Φθιωτική και Στερεοελλαδίτικη Βιβλιογραφία, που έχει κατατεθεί στην Αιάντειο Δημόσια Βιβλιοθήκη Αταλάντης. Οι βιβλιογραφικές πηγές της Τοπικής Ιστορίας και Κληρονομιάς, στην ψηφιοποιημένη τους μορφή θα είναι διαθέσιμες στο μέλλον με ελεύθερη πρόσβαση (open access) για τους χρήστες όλου του πλανήτη, συμβάλλοντας στη διάδοση και διάχυση της πληροφορίας.

Λέξεις κλειδιά: Βιβλιογραφία, Τοπική Ιστορία, ψηφιοποίηση, Λοκροί, Φθιώτες και Στερεοελλαδίτες συγγραφείς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Μαρδίτσα Ζεκεντέ - Καρέντζου
Προϊσταμένη Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης
Πλ. Δημαρχείου –Ταχ. Κωδ. 35 200 ΑΤΑΛΑΝΤΗ
τηλ.& fax: 22330 80016
6979242499
E-mail: marditsa@hotmail.com

Εκπαίδευση - κατάρτιση

- Πτυχιούχος Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης ΑΤΕΙ Αθηνών
- Μετεκπαίδευση σε σύγχρονα Βιβλιοθηκονομικά και Διοικητικά θέματα στο Ινστιτούτο Επιμόρφωσης της Σχολής Δημόσιας Διοίκησης.

Επαγγελματική σταδιοδρομία

- Διευθύντρια της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αταλάντης (από 1985 έως το 1998)
- Ειδικός Σύμβουλος επί θεμάτων Τύπου & Δημοσίων Σχέσεων Γραφείου Δημάρχου Αταλάντης (από το 1985-1998)
- Πρόεδρος Δ.Σ. του Συλλόγου Γυναικών Αταλάντης (από το 1988-1992).
- Προϊσταμένη της Αιαντείου Δημόσιας Βιβλιοθήκης Αταλάντης (από το 1998 έως σήμερα). - Υπεύθυνη Δημοσίου Κέντρου Πληροφόρησης Αταλάντης
- Διοργανώτρια Ημερίδων με Τοπικούς Φορείς, Πανελλαδικές Οργανώσεις, Ευρωπαϊκούς Οργανισμούς, Μ.Κ.Ο, Καινοτόμων Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων από το 1999 μέχρι 2012.
- Εισηγήτρια σε Διεθνή βιβλιοθηκονομικά συνέδρια και Ημερίδες Πολιτιστικών Φορέων.
- Δημοσιεύσεις σε περιοδικά, δημιουργία και συγγραφή εκπαιδευτικού βιβλιοθηκονομικού κουτιού με θέμα «ΑΝΑΖΗΤΩ-ΠΛΗΡΟΦΟΡΟΥΜΑΙ-ΜΑΘΑΙΝΩ», εγχειριδίων εκπαιδευτικών Προγραμμάτων. Τιμητικό μέλος της πενταμελούς ομάδας επιμέλειας του ιστορικού φωτογραφικού Λευκώματος με τίτλο «Η Αταλάντη».
- Τακτικό μέλος της Επιτροπής για την διαχείριση των Ψηφιοποιημένων Τεκμηρίων των Δημοσίων Βιβλιοθηκών και της αποστολής στοιχείων στην Europeana. .

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ
Κυροδήμος Ηλίας
γεωπόνος - MSc Αρχιτεκτονικής Τοπίου
προϊστάμενος του Τμήματος Πρασίνου Δήμου Λαμιέων

ΘΕΜΑ
Αξιολόγηση και πρόταση Αποκατάστασης, Προστασίας και Διαχείρισης του πρασίνου στο Κάστρο της Λαμίας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Λαμία είναι κτισμένη κλιμακωτά στις νότιες παρυφές της Όθρυος, ανάμεσα σε δύο λόφους: του Κάστρου στα ανατολικά και του Αγίου Λουκά στα δυτικά. Η στρατηγική της θέση στο σταυροδρόμι βόρειας, νότιας και κεντρικής Ελλάδας, σε σημείο – κλειδί για τον έλεγχο της κοιλάδας του Σπερχειού, έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ιστορική της εξέλιξη και την μετέτρεψε αλλεπάλληλες φορές σε πεδίο συγκρούσεων των κατά καιρούς μεγάλων δυνάμεων.

Εικόνα 1. Άποψη της Λαμίας όπου διακρίνεται το Κάστρο της πόλης.

Σύμφωνα με την παράδοση η πόλη χτίστηκε από το Λάμο (η Λάμιο), που ήταν γιος του Ηρακλή ή τη Λαμία, που ήταν θυγατέρα του Ποσειδώνα και βασίλισσα τις Τραχίνας. Ορθότερη μάλλον είναι η άποψη ότι η πόλη δεν πήρε το όνομά της από κάποιον ιδρυτή αλλά πρόκειται για αναγραμματισμό τις λέξης Μαλία, ονομασία που έφερε η γύρω περιοχή.

2. Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Ευρήματα ανασκαφών δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο, η οχύρωση της πόλης να χρονολογείται από τη Μυκηναϊκή εποχή.

Το Κάστρο της Λαμίας περνά διαδοχικά υπό την κυριαρχία διαφόρων κατακτητών:

- Αρχαίοι Φθιωτείς μέχρι το 413 π.Χ., (Μαλιείς).
- Μακεδόνες 4ος π.Χ. αι.
- Ρωμαίοι 2ος π.Χ. αι.
- Φράγκοι 13ος αι. («Castrum de Situm super Ravenica»)
- Καταλανοί 14ος αι. (για 70 χρόνια).
- Τούρκοι 1416 – 1833, οπότε με τη συνθήκη του Λονδίνου και την

απελευθέρωση της Λαμίας παραδόθηκε στον Ελληνικό Στρατό.

Μέχρι το 1884 που έγινε η προσάρτηση της επαρχίας Δομοκού και της Θεσσαλίας στην Ελλάδα, χρησιμοποιήθηκε ως βασικός στρατώνας των παραμεθόριων δυνάμεων. Για στρατιωτικούς σκοπούς συνέχισε να χρησιμοποιείται έως την αρχή του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου.

Με το από 26 – 2 – 1922 Βασιλικό Διάταγμα, το Κάστρο της Λαμίας κηρύχθηκε ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Το 1973 το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας το παρέδωσε στο Υπουργείο Πολιτισμού και το 1984 ο Δήμος Λαμίας ανέλαβε την ανάπλαση του χώρου του και την επισκευή του στρατώνα για τη στέγαση του Αρχαιολογικού Μουσείου.

3. ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Το αμυντικό σύστημα της Λαμίας, όπως και πολλών θεσσαλικών πόλεων, στηριζόταν στο τείχος της κάτω πόλης και στην οχυρωμένη ακρόπολη.

Η ακρόπολη (εικ. 2) ήταν το κέντρο της άμυνας. Βρίσκεται στο ψηλότερο σημείο της πόλης, στην κορυφή ενός βραχώδους λόφου έκτασης 16 στρεμμάτων περίπου, με κλίση Β. – Ν. και μέσο υψόμετρο 117 μ.

Εικόνα 2. Το Κάστρο της Λαμίας δεσπόζει στην κορυφή βραχώδους λόφου, αποτελούσε για αρκετούς αιώνες το σημαντικότερο οχυρό για την επιτήρηση όλης της περιοχής.

Αποτελούσε τον ισχυρότερο κρίκο στην αλυσίδα των οχυρώσεων που προοριζόταν για την επιτήρηση της κοιλάδας του Σπερχειού, της παραλιακής οδού και του στενού περάσματος που οδηγεί διαμέσου της Όθρυος στη Θεσσαλία.

Ο οχυρωματικός περίβολος έχει σήμερα κάτοψη ορθογωνίου τριγώνου, με την ορθή γωνία στα ΝΔ (εικ. 3). Σώζεται σε όλη του την έκταση σε πολύ καλή κατάσταση λόγω των διαδοχικών επισκευών, και αποτελεί το σημαντικότερο μνημείο της περιοχής και τον αμεσότερο μάρτυρα της ιστορίας της πόλης. Το βόρειο και το νότιο τμήμα του είναι θεμελιωμένα πάνω σε βράχο, που στη νοτιοδυτική γωνία φθάνει σε ύψος 10 μ. περίπου. Το ανατολικό και το δυτικό πατούν πάνω σε απότομες πλαγιές, σύμφωνα με την αρχαία οχυρωτική. Η περίμετρός του φθάνει τα 600 μ. περί-

που και το ύψος του ποικίλλει ανάλογα με τη διαμόρφωση του εδάφους. Τα ψηλότερα, επιβλητικότερα σημεία του, η βορειοδυτική και η ανατολική γωνία, ύψους 13 και 11,7 μ. αντίστοιχα, θυμίζουν τα τείχη των Σταυροφόρων στην Παλαιστίνη. Η τοιχοποιία έχει μέσο πλάτος 1,35 μ. και στην ανώτερη επιφάνειά της διαμορφώνονται οδοντωτές επάλξεις με περίδρομο πλάτους 0,90 – 1,20 μ. Εκτός από το εξωτερικό τείχος, την ακρόπολη περιέβαλαν και άλλα ενδιάμεσα τείχη – διατειχίσματα που λειτουργούσαν και ως αναλήμματα λόγω της κλίσης του εδάφους.

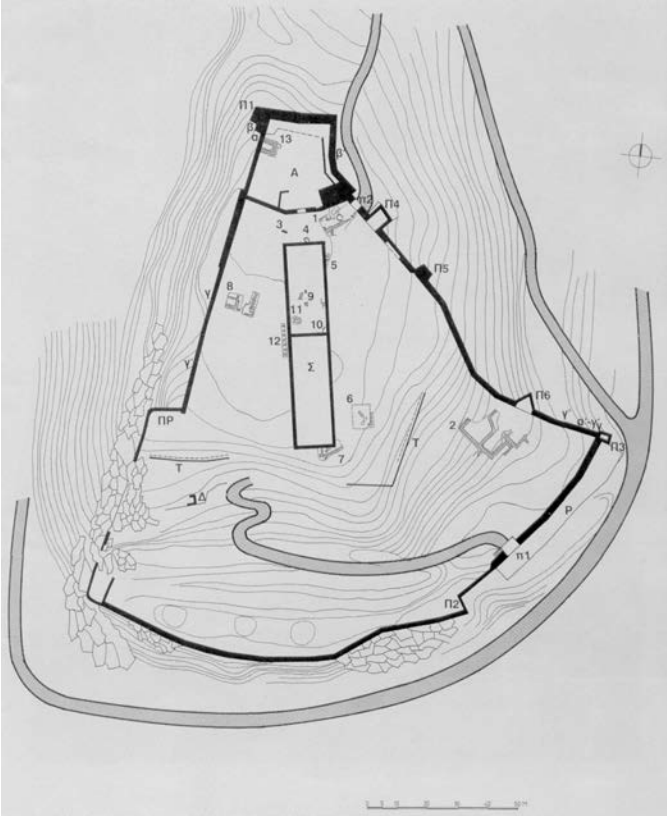

Εικόνα 3 . Τοπογραφικό διάγραμμα του Κάστρου.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 3.

π1. Νοτιοανατολική πύλη
π2. Βορειοανατολική πύλη (σημερινή είσοδος)
Π1. Πύργος βορειοδυτικής γωνίας
Π2. Πυργοειδής εξοχή νότιας πλευράς
Π3. Πύργος ανατολικής γωνίας
Π4-Π5-Π6. Πύργοι βορειοανατολικής πλευράς
ΠΡ. Προμαχώνας
Ρ. Ράμπα
Α. Ακροπύργιο
Τ. Αναλημματικός τοίχος
Δ. Δεξαμενή
Σ. Στρατώνας (Αρχαιολογικό Μουσείο)

4. ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΥ

Η παρούσα πρόταση αφορά την αποκατάσταση του περιβάλλοντος χώρου του Κάστρου της Λαμίας, περιοχής αρμοδιότητας του Υπουργείου Πολιτισμού. Ο περιβάλλοντας χώρος του Κάστρου, όπως έχει ήδη αναφερθεί έχει μία έκταση 16 στρεμμάτων περίπου, βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Λαμίας στη θέση Κάστρο και μέσα στον οικιστικό ιστό της πόλης.

Εικόνα 4. Αεροφωτογραφία της νοτιοανατολικής πλευράς του Κάστρου με το περιαστικό άλσος.

Παράλληλα συνδυάσαμε την πρότασή μας για τον χώρο του Κάστρου, και με την ανάπλαση του περιαστικού άλσους της περιοχής γύρω από το Κάστρο εκτάσεως 88 στρεμμάτων. Στόχος, η διαμόρφωση και βελτίωση του χώρου σε ένα σύγχρονο οργανωμένο χώρο πολιτιστικής και κοινωνικής σημασίας, για να μπορέσει να φιλοξενήσει περισσότερα άτομα, ώστε να καλυφθούν οι συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των κατοίκων της πυκνοκατοικημένης πόλης της Λαμίας και της ευρύτερης περιοχής, σε υπαίθρια αναψυχή, να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της, και να διατηρηθεί και βελτιωθεί ένας από τους σημαντικότερους πνεύμονες πρασίνου της πόλης.

Μέχρι σήμερα έχουν γίνει αρκετές προτάσεις για την ανάπλαση του χώρου του Κάστρο με πιο αξιόλογη αυτή του Νομαρχιακού Ταμείου Φθιώτιδας το 1985. Στο περιαστικό άλσος του Κάστρου έχουν γίνει κατά καιρούς αναδασώσεις από το δασαρχείο σε συνεργασία με το Δήμο Λαμιέων και έχουν κατατεθεί διάφορες προτάσεις για την αξιοποίηση της περιοχής. Οι προτάσεις αυτές αξιολογήθηκαν και ελήφθησαν σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό του χώρου.

5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Α. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Α.1. Γεωλογία – Ανάγλυφο

Τα πετρώματα της περιοχής ανήκουν στην οφιολιθική σειρά, εντός της σχιστοκερατολιθικής διαπλάσεως. Περιδοτίτες, δουνίτες με χρωμίτη,

πυροξενικοί περιδοτίτες, ολιβινίτες, γάββροι γαββροαπλίτες και γαβροπηγματίτες, σερπεντίνες.

Από άποψη ανάγλυφου η έκταση, τόσο εντός των τειχών όσο και εκτός αυτών, χαρακτηρίζεται σχετικά ομαλή καθώς δεν υπάρχουν έντονες βραχώδεις εξάρσεις, ρέματα, υδάτινα στοιχεία.

Α.2. Τοπογραφία

Το υπερθαλάσσιο ύψος της περιοχής κυμαίνεται από 150 έως 200 μέτρα περίπου. Η εν λόγω έκταση εμφανίζει όλων των ειδών τις εκθέσεις σε σχέση με τον ορίζοντα, και οι κλίσεις που επικρατούν κυμαίνονται από 0-40%. Από τη θέση του Κάστρου ο επισκέπτης απολαμβάνει τη θέα ολόκληρης σχεδόν της Λαμίας και της γραφικής κοιλάδας του Σπερχειού, τη φανταστικά μεγαλοπρέπεια της κορυφής του Καλλιδρόμου και των δύσβατων πλαγιών της μυθικής Οίτης, και στο βάθος – κατά το Χειμώνα – το κατάλευκο πέπλο των χιονοσκεπών κορυφών του ιεροπρεπούς Παρνασσού και της Γκιώνας. Ενώ, στα ανατολικά διακρίνουμε τη θάλασσα του Μαλιακού κόλπου.

Εικόνα 5. Οι κλίσεις του εδάφους στο εσωτερικό του Κάστρου κυμαίνονται από 0-40%.

Α.3. Έδαφος

Το έδαφος της μελετώμενης περιοχής χαρακτηρίζεται από την αποσάθρωση πυριγενών πετρωμάτων. Είναι πηλώδες έως αργιλώδες, ανθεκτικό στην αποσάθρωση, λεπτής ως μέτριας υφής, πλούσιο σε μαγνήσιο και σχετικά γόνιμο. Σύμφωνα με τα παραπάνω δεν υπάρχει σοβαρό πρόβλημα ολίσθησης, διάβρωσης και πλημμυρών και το έδαφος είναι κατάλληλο για να δεχθεί πιέσεις από τον άνθρωπο και τα αυτοκίνητα.

Α.4. Υδρολογία

Στην περιοχή δεν υπάρχουν χαρακτηριστικά υδρολογικά στοιχεία όπως πηγές, ρέματα, καταρράκτες η υδάτινες επιφάνειες, ποταμοί, λίμνες. Οι ανάγκες σε νερό θα καλυφθούν από το δίκτυο ύδρευσης της πόλης της Λαμίας.

Α.5. Χλωρίδα

Στο χώρο εντός των τειχών του κάστρου η βλάστηση συνίσταται από δέντρα τα οποία είναι άναρχα φυτεμένα και τα περισσότερα έχουν φυτρώσει από μόνα τους στο χώρο. Διάσπαρτες αμυγδαλιές, πεύκα, κουτσουπιές, φραγκοσυκιές και πολλά ζιζάνια συνθέτουν την βλάστηση του τοπίου.

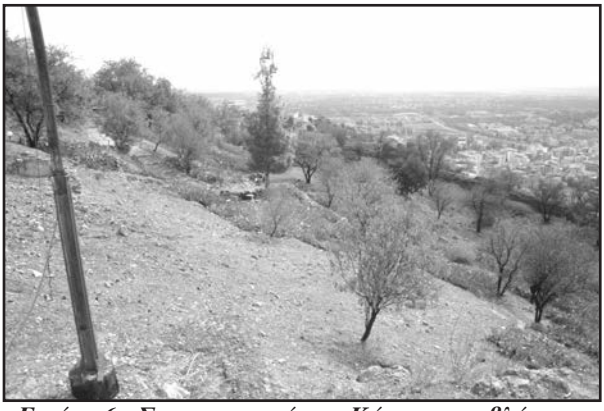

Εικόνα 6. Στο εσωτερικό του Κάστρου, η βλάστηση αποτελείται κυρίως από αμυγδαλιές, πεύκα, κουτσουπιές και φραγκοσυκιές.

Στο περιαστικό άλσος γύρω από το Κάστρο η βλάστηση συνίσταται από: Χαλέπιο Πεύκη (Pinus pinea), Τραχεία Πεύκη (Pinus brutia), Κυπαρίσσια, Ελιές, Αθάνατους, Φραγκοσυκιές και πολλά ζιζάνια. Κατά καιρούς έχουν γίνει τεχνικές αναδασώσεις από τη Δασική Υπηρεσία κυρίως με πεύκα και Κυπαρίσσια. Στην πρότασή μας προβλέπεται παραπάνω βελτίωση και εμπλουτισμός του χώρου με νέα δασοπονικά είδη.

Εικόνα 7. Η βλάστηση στη βορειοδυτική πλευρά του περιαστικού άλσους στο Κάστρο.

Οι εργασίες δασικής αναψυχής θα εκτελεσθούν κυρίως στα μέρη όπου η κλίση του εδάφους κυμαίνεται από 0-10% σύμφωνα με τις διεθνείς πρακτικές και παρατηρήσεις και ανάλογα με τις δραστηριότητες που έχουμε επιλέξει στις διάφορες θέσεις.

Α.6. Πανίδα.

Η μελετώμενη έκταση βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της πόλης της Λαμίας και μέσα στα όρια του οικιστικού ιστού της πόλης και έτσι δεν συναντώνται μεγάλοι πληθυσμοί άγριων ζώων και πτηνών. Παρόλα αυτά από άποψη πανίδας απαντώνται ενδημικά ζώα και πτηνά.

Β. ΑΝΘΡΩΠΟΓΕΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Β.1. Αρχαιολογικοί – Ιστορικοί – Θρησκευτικοί κ.λ.π. χώροι

Στις νότιες πλαγιές του Κάστρου, λίγο χαμηλότερα από το βράχο της νοτιοδυτικής γωνίας του, βρίσκεται το σημαντικότερο σωζόμενο δείγμα της μεταβυζαντινής ιστορίας της πόλης, ο ναός της Παναγίας Αρχοντικής. Ενώ στη δυτική πλευρά του συναντάμε τον Ιερό Ναό Αγίων Αναργύρων.

Σε μεγαλύτερη απόσταση, Βόρειο-δυτικά της Λαμίας υπάρχει το εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία, σημαντικός πόλος έλξης για τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής κατά τον εορτασμό του. Επίσης δυτικά της πόλης υπάρχει η εκκλησία του Αγίου Λουκά καθώς και το μικρό εκκλησάκι του πολιούχου της πόλης της Λαμίας, σημαντικό κτίσμα από άποψη θρησκευτικής, ιστορικής και αρχαιολογικής σημασίας.

Εξάλλου ο ίδιος ο χώρος του Κάστρου αποτελεί σημαντικό αρχαιολογικό στοιχείο της περιοχής και αποτελεί πόλο έλξης τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες της πόλης της Λαμίας.

Β.2. Υφιστάμενη χρήση του χώρου

Όπως αναφέρθηκε, στο κτίριο του Οθωνικού στρατώνα στεγάζεται η ΙΔ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας, ενώ στο πρώτο όροφο του κτιρίου, στεγάζεται από το 1994 το Αρχαιολογικό Μουσείο Λαμίας, και εκτίθενται ευρήματα που είναι αντιπροσωπευτικά όλων των αρχαίων γεωγραφικών περιοχών που εμπίπτουν στα όρια του νομού Φθιώτιδας.

Εικόνα 8. Η είσοδος στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Κάστρου.

Επίσης στο ίδιο κτίριο υπάρχει και το συνεδριακό κέντρο του Κάστρου που χρησιμοποιείται από διάφορους φορείς, τον Δήμο Λαμιέων, την Νομαρχία Φθιώτιδας την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας κλπ.

Ο χώρος του περιαστικού άλσους γύρω από το Κάστρο, χρησιμοποιείται καθ' όλη την διάρκεια του έτους από τους κατοίκους της Λαμίας σαν χώρος περιπάτου.

Β.3. Πρόσβαση.

Η μελετώμενη έκταση όπως φαίνεται και στο τοπογραφικό διάγραμμα (εικ. 3), έχει ικανοποιητικό οδικό δίκτυο. Για τους κατοίκους της Λαμίας ο χρόνος προσέγγισης είναι πολύ μικρός, αφού η μελετώμενη έκταση βρίσκεται μέσα στον οικιστικό ιστό της πόλης.

Εικόνα 9. Ο δρόμος που οδηγεί στη βόρεια πύλη του Κάστρου. Διακρίνεται ο πύργος της νοτιοανατολικής γωνίας και τμήμα του τείχους.

Γ. ΤΟΠΙΟ

Στην περιοχή επικρατούν ήπιες κλίσεις, χωρίς έντονες εξάρσεις. Κάποια ρέματα που υπάρχουν μέσα στο περιαστικό άλσος δεν προκαλούν προβλήματα στην γύρω περιοχή. Η βλάστηση γύρω από το Κάστρο είναι σε καλή κατάσταση και αποτελεί ένα όμορφο δασικό τοπίο από άποψη γραμμής – μορφής – χρώματος και υφής. Ενώ μέσα στο Κάστρο είναι πολύ φτωχή.

Εικόνα 10. Πανοραμική άποψη της περιοχής του Κάστρου, όπου διακρίνουμε την υπάρχουσα βλάστηση.

Δ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Δ.1. Πληθυσμός – Ανάλυση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, η εξέλιξη του πληθυσμού από το ’71 – ’91, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας καθώς και οι αντίστοιχες μεταβολές τους για τα έτη ’91 – ’01, φαίνονται στους πίνακες που ακολουθούν.

Πίνακας 1. Η εξέλιξη του πληθυσμού από το 1971 – 2001.

ΧΩΡΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ				% ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ		
	1971	1981	1991	2001	71-81	81-91	91-01
ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ	**46.674**	**50.716**	**55.445**	**58.601**	**8,7%**	**9,3%**	**5,7%**
ΝΟΜΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	154.542	161.995	171.274	178.771	4,8%	5,7%	4,4%
ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	505.480	537.984	582.280	605.329	6,4%	8,2%	4,0%
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	8.768.641	9.740.417	10.259.900	10.964.020	11,1%	5,3%	6,9%

Σημειώνουμε ότι με τη διοικητική μεταρρύθμιση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης του έτους 1997 με το όνομα Ι. Καποδίστριας συμπεριλήφθησαν στον Δήμο Λαμιέων και άλλα 12 Δημοτικά Διαμερίσματα. Το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού, 79% περίπου, κατοικεί στο Δ.Δ. της Λαμίας που ταυτίζεται με τον οικισμό της Λαμίας. Μεγάλο ποσοστό της πληθυσμιακής αύξησης της τελευταίας δεκαετίας (1991-2001) οφείλεται στο σημαντικό ποσοστό εγκατεστημένων αλλοδαπών, το οποίο αντιπροσωπεύει το 5,2% του πληθυσμού του Δήμου έναντι 0,4% το 1991 (ΕΣΥΕ, 1991-2001).

Με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό του Δήμου Λαμιέων η απασχόληση μειώθηκε σε ποσοστό 15,6% για τον πρωτογενή τομέα, 2,9% για τον δευτερογενή, ενώ αύξηση παρουσίασε ο τριτογενής τομέας με ποσοστό 3,1% για την περίοδο ’91 – ’01 (πιν. 2).

Το εμπόριο, οι τράπεζες και οι μεταφορές είναι αναπτυγμένα σε αντιστοιχία με τις ανάγκες της πρωτογενούς παραγωγής και μεταποίησης. Η υποδομή, εντούτοις, του νομού δεν ευνοεί την ανάπτυξη του τουρισμού που αποτελεί ένα από τους βασικότερους κλάδους του τριτογενή τομέα.

Γενικά η πόλη της Λαμίας είναι μια πυκνοκατοικημένη πόλη και προβλέπεται να αυξηθεί ο πληθυσμός ακόμη περισσότερο. Το μορφωτικό επίπεδο και το εισόδημα των κατοίκων κυμαίνεται σε όλα τα επίπεδα. Το ενεργό ανθρώπινο δυναμικό απασχολείται κυρίως σε Δημόσιες Υπηρεσίες, Οργανισμούς, καταστήματα και έχουν ανάλογα ωράρια. Επίσης ένας μικρό μέρος του πληθυσμού ασχολείται με τα εργοστάσια της περιοχής, με τις οικοδομικές εργασίες και τα ελεύθερα επαγγέλματα.

Συμπερασματικά, με την πρόταση μας για την αποκατάσταση του

περιβάλλοντος χώρου του Κάστρου και την ανάπλαση του περιαστικού άλσους πιστεύουμε ότι ο συγκεκριμένος χώρος θα αποτελέσει σημαντικό πόλο έλξης τόσο για τους κατοίκους της πόλης όσο και για τους επισκέπτες. Τέλος, σημαντική πιστεύουμε θα είναι και η προσέλευση των μαθητών από τα σχολεία του Νομού.

Πίνακας 2. Οικονομικώς ενεργός πληθυσμός κατά κλάδο δραστηριότητας – ποσοστό – μεταβολή.

ΕΤΟΣ	ΧΩΡΟΣ	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ			ΣΥΝΟΛΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΝΕΡΓΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ
		Σύνολο	Ποσοστό	Μεταβολή	Σύνολο	Ποσοστό	Μεταβολή	Σύνολο	Ποσοστό	Μεταβολή	
1991	***ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ***	**1.994**	**10,20%**		**3.968**	**20,29%**		**13.591**	**69,51%**		**19.553**
	Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	18.726	30,18%		10.450	16,84%		32.872	52,98%		62.048
	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	50.605	23,92%		49.350	23,33%		111.589	52,75%		211.544
	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	687.495	17,69%		857.907	22,08%		2.340.755	60,23%		3.886.157
2001	***ΔΗΜΟΣ ΛΑΜΙΕΩΝ***	**2.031**	**8,61%**	**-15,60%**	**4.647**	**19,70%**	**-2,90%**	**16.907**	**71,69%**	**3,10%**	**23.585**
	Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ	20.423	28,10%	-3,50%	12.053	16,58%	-1,50%	40.216	55,32%	4,40%	72.692
	ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ	51.240	20,93%	-4,50%	54.529	22,27%	-4,50%	139.098	56,81%	7,70%	244.867
	ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	633.179	13,70%	-20,70%	946.892	20,48%	-7,20%	3.042.751	65,82%	9,30%	4.622.822

Δ.2. Ζήτηση για αναψυχή (Ανάγκες – Τάσεις)

Στην εποχή μας, η ανάγκη του ανθρώπου να βρίσκεται κοντά στη φύση αυξάνεται συνεχώς. Η μελετώμενη περιοχή, λόγω της θέσης της, αποτελεί πόλο έλξης των κατοίκων της Λαμίας καθώς είναι μια από τις ελάχιστες εκτάσεις πρασίνου μέσα στην πόλη. Επομένως, σε μια πυκνοκατοικημένη πόλη όπως η Λαμία με τάσεις αύξησης του πληθυσμού της, αύξησης του εισοδήματος των κατοίκων της και γενικότερα βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου δημιουργείται μεγαλύτερη ανάγκη και αύξηση της τάσης για υπαίθρια αναψυχή και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η ζήτηση για αναψυχή περιορίζεται στις εξής δραστηριότητες:

- Υπαίθρια γεύματα
- Απόλαυση θέας
- Περίπατος
- Παιδικές χαρές.

ΠΡΟΤΑΣΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Α. ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

Ο χώρος εντός των τειχών του Κάστρου με την πρόταση αποκατάστασης του, θα συμβάλει στην ανάδειξη της Πολιτιστικής μας κληρονο-

μιάς, θα γίνει πιο επισκέψιμος και θα προσελκύσει περισσότερο Πολιτιστικό Τουρισμό.

Επίσης θα συμβάλει στην ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, στην ευαισθητοποίηση των ατόμων σε σχέση με το περιβάλλον και τις ανθρώπινες σχέσεις, ενώ θετική θα είναι και η συμβολή του στην κυκλοφοριακή αποσυμφόρηση με παράλληλη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και διακίνησης των ατόμων.

Γίνεται δηλαδή μια προσπάθεια ένταξης του Κάστρου στον αστικό ιστό της πόλης και στην καθημερινότητα των κατοίκων της δημιουργώντας, νέες φυτεύσεις, διαδρομές περιπάτου, θέσεις θέας, θέατρο, αναψυκτήριο κλπ.

Ο χώρος του περιαστικού άλσους, λόγω της θέσης του, της έκτασης του και του ανάγλυφου προτείνεται να χρησιμοποιηθεί σαν χώρος για μικρή στάση, για περίπατο και αναψυχή με όλες τις απαραίτητες κατασκευές που θα καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες όλων των ηλικιών.

Β. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ

Β1. Ο χώρος εντός των τειχών του Κάστρου

Για την αποκατάσταση του χώρου εντός των τειχών λάβαμε υπόψη μας την εσωτερική διάταξη του Κάστρου, όπου ο χώρος, όπως έχουμε ήδη αναφέρει διαιρείται σε τρία μέρη (Νότιο τμήμα, Μεσαίο τμήμα, Βόρειο τμήμα) από δύο εγκάρσιους τοίχους. Εντοπίσαμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τα προβλήματα σχεδιασμού του κάθε τμήματος και επεμβήκαμε σε καθ' ένα από αυτά με διαφορετικό βαθμό. **(Παράρτημα – Σχέδιο 1).**

Επεμβάσεις στο Νότιο τμήμα:

Στο νότιο τμήμα του Κάστρου, και συγκεκριμένα στη νοτιοανατολική γωνία του δημιουργήσαμε ένα υπαίθριο θέατρο με όλους τους απαραίτητους χώρους για την διεξαγωγή διάφορων πολιτιστικών εκδηλώσεων. Η συγκεκριμένη θέση, λόγω της μεγάλης κλίσης του εδάφους, ενδείκνυται για την κατασκευή του θεάτρου το οποίο προτείνουμε να γίνει εξ ολοκλήρου από πέτρα για να είναι πλήρως εναρμονισμένο με τον φυσικό περιβάλλον.

Εικόνα 11. Η νοτιοανατολική πλευρά του Κάστρου, όπου προτείνεται να κατασκευαστεί το θέατρο.

Η είσοδο στο θέατρο

θα γίνεται από την κύρια πύλη του Κάστρου στην νότια πλευρά μέσω της ράμπας που ήδη υπάρχει, αφού πρώτα αποκατασταθεί κατάλληλα με υλικά όπως η πέτρα και το χαλίκι διατηρώντας έτσι την αυθεντικότητά της.

Στην είσοδο της ράμπας τοποθετούμε ένα κιόσκι πληροφόρησης όπου θα μπορεί ο κάθε επισκέπτης του Κάστρου να ενημερώνεται για τα πολιτιστικά, αρχαιολογικά και περιβαλλοντικά θέματα της περιοχής.

Εικόνα 12. Η ράμπα που οδηγεί στην κύρια πύλη του Κάστρου.

Δημιουργούμε έναν κεντρικό διάδρομο με αναβαθμίδες, κατασκευασμένο από πέτρα και χαλίκι ο οποίος θα ενώνει, το νότιο τμήμα του Κάστρου με το κεντρικό, θα οδηγεί στο Μουσείο και θα συνεχίζει προς το βόρειο τμήμα και από εκεί στην βόρεια πύλη του.

Εικόνα 13. Διάδρομος με αναβαθμίδες κατασκευασμένος από πέτρα και χαλίκι.

Ένα δευτερεύοντας διάδρομος ο οποίος ξεκινάει από το χώρο του θεάτρου οδηγεί παράλληλα με τα τείχη στην νοτιοδυτική πλευρά του Κάστρου, όπου δημιουργούμε μία θέση θέας με ένα παρατηρητήριο, μια πέτρινη βρύση και κάποια παγκάκια κατασκευασμένα από πλάκες.

Στη Δυτική πλευρά, του τμήματος αυτού του Κάστρου, και σε ένα μικρό πλάτωμα που υπάρχει δημιουργούμε ένα βραχώδες υδάτινο στοιχείο στο σημείο όπου υπήρχε στο Μεσαίωνα μία δεξαμενή.

Η βλάστηση στο συγκεκριμένο τμήμα του Κάστρου είναι αρκετά φτωχή και στην προσπάθειά μας να την εμπλουτίσουμε εγκαταστήσαμε νέα φυτικά είδη κυρίως ξηροφυτικά. Τα είδη τα οποία προτείνουμε να φυτευτούνε είναι: Πεύκα, Κουτσουπιές, Αμυγδαλιές, Ελιές, Πικροδάφ-

νες, Δενδρολίβανα, Μυρτιές κλπ (Παράρτημα - Σχέδιο 1). Οι φυτεύσεις προτείνονται να γίνουν σε ακανόνιστες φυτικές ενότητες, συνδυάζοντάς τες σε κάποια σημεία με πέτρες και βράχια που παραπέμπουν σε φυσικό Ελληνικό τοπίο.

Επεμβάσεις στο Μεσαίο τμήμα:

Στο μεσαίο τμήμα που έχει ένα μεγάλο πλάτωμα, και στεγάζεται το Αρχαιολογικό Μουσείο και η ΙΔ΄ Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Φθιώτιδας, οι παρεμβάσεις μας είναι πιο ήπιες. Στο χώρο αυτό διατηρούμε τα δύο παρτέρια που υπάρχουν στην είσοδο του Μουσείου, εμπλουτίζουμε τις φυτεύσεις και εγκαθιστούμε χλοοτάπητα, ενώ συμπληρώνουμε τις φυτεύσεις κυρίως με πεύκα, και κουτσουπιές που ήδη υπάρχουνε στο τμήμα αυτό, αλλά και με μερικούς θάμνους.

Εικόνα 14. Τα παρτέρια στην είσοδο του μουσείου, τα οποία διατηρούνται κατά την αποκατάσταση.

Στη δυτική πλευρά του μεσαίου τμήματος και πάνω από τον αναλημματικό τοίχο, που σώζεται αποσπασματικά, δημιουργούμε ένα παρατηρητήριο για τη θέαση της περιοχής, ενώ λίγο πιο πάνω ένα μικρό πέτρινο αναψυκτήριο για τους επισκέπτες του χώρου. Άλλη μία θέση θέας δημιουργούμε στο ανατολικό τμήμα του μεσαίου τμήματος του Κάστρου, και τοποθετούμε ένα παρατηρητήριο με σκοπό τη θέαση του Μαλιακού κόλπου, ενώ τοποθετούμε σε διάφορα σημεία του χώρου πέτρινα καθιστικά.

Εικόνα 15. Ο διάδρομος με πλάκες στη νότια πλευρά του κτιρίου.

Οι πλακόστρωτοι διάδρομοι που υπάρχουν γύρω από το κτίριο του

Οθωνικού στρατώνα διατηρούνται και εμπλουτίζονται με νέους με σκοπό την καλύτερη περιήγηση των επισκεπτών στο χώρο.

Εικόνα 16. Η είσοδος στο βόρειο τμήμα του Κάστρου (Ακροπύργιο).

Επεμβάσεις στο Βόρειο τμήμα:

Στο Βόρειο τμήμα (Ακροπύργιο) που είναι το μικρότερο σε έκταση αλλά το ψηλότερο, και χρησίμευε ως τελευταίο καταφύγιο των υπερασπιστών του Κάστρου, τοποθετούμε ένα παρατηρητήριο για την θέαση κυρίως προς Βορά.

Βελτιώνουμε του πλακόστρωτους διαδρόμους που ήδη υπάρχουν και φυτεύουμε μερικά δέντρα και θάμνους όπως Αμυγδαλιές , Μυρτιές κλπ.

Στην Βόρεια είσοδο του Κάστρου, που υπάρχει στο τμήμα αυτό, δημιουργούμε ένα κιόσκι πληροφόρησης ανάλογο με αυτό που δημιουργήσαμε στην Νότια είσοδο, με σκοπό την πληροφόρηση των επισκεπτών για την Ιστορική, Αρχαιολογική και Περιβαλλοντική σημασία της περιοχής.

<u>Β2. Ο χώρος του Περιαστικού Άλσους του Κάστρου</u>

Προκειμένου, λοιπόν, να βελτιωθεί ο υπάρχων χώρος του περιαστικού άλσους του Κάστρου για να καλυφθούν οι ανάγκες των κατοίκων της περιοχής, λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση του περιβάλλοντος που περιγράφηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, προτείνουμε τα παρακάτω:

(Παράρτημα - Σχέδιο 2).

- Συμπλήρωση των διακένων και εμπλουτισμός της έκτασης με νέα δασοπονικά είδη: Κουτσουπιά, Κουμαριά, Ακακία, Σχίνου, Κερλετέριας, Κουκουναριάς κλπ. Όλα αυτά έχουν ως σκοπό την αισθητική βελτίωση της βλάστησης της έκτασης και του συνόλου του φυσικού τοπί-

Εικόνα 17. Προτεινόμενος χώρος για την χάραξη διαδρομής περιπάτου στο περιαστικό άλσος στη βόρεια πλευρά του Κάστρου.

ου (βελτίωση της μορφής, της γραμμής, του χρώματος και της υφής του τοπίου).

- Άρδευση των φυτών, αφού εξασφαλίσουμε την απαιτούμενη ποσότητα νερού
- Δημιουργία διαδρομών περιπάτου εντός του άλσους που θα διέρχονται γύρω από το κάστρο.
- Δημιουργία παρατηρητηρίου για την θέαση της περιοχής.
- Τοποθέτηση καθισμάτων (παγκάκια).
- Τοποθέτηση τραπεζοκαθισμάτων
- Διαμόρφωση του υπάρχοντος χώρου στάθμευσης για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών τόσο του περιαστικού άλσους όσο και του αρχαιολογικού χώρου του Κάστρου.

7. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ – ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Α. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΥΤΟΦΥΟΥΣ ΒΛΑΣΤΗΣΗΣ

Το σημαντικότερο πρόβλημα στην Διαχείριση και Προστασία του Κάστρου, μετά και την πρόταση αποκατάστασής του, είναι η αυτοφυής βλάστηση. Η ανεξέλεγκτη εξάπλωση της αυτοφυούς βλάστησης, μειώνει την αισθητική εικόνα του χώρου, κρύβει τα μνημεία και καταστρέφει την τοιχοποιία και την αρχιτεκτονική του Κάστρου. Αποτελεί σημαντικό εμπόδιο στην προσβασιμότητα των επισκεπτών ενώ τους καλοκαιρινούς μήνες αποτελεί σοβαρό κίνδυνο εκδήλωσης πυρκαγιάς.

Οι βασικές αρχές ενός σχεδίου διαχείρισης αυτοφυούς βλάστησης θα πρέπει να περιλαμβάνει τα εξής:

- Μελέτη του χώρου ως προς τα είδη (καταγραφή), ποια είδη είναι επιζήμια και ποια όχι.
- Μελέτη της ευρύτερης περιοχής, εντοπισμός συνθηκών για εγκατάσταση επιθυμητών ειδών και υιοθέτηση μέτρων για την αντιμετώπισή τους.
- Καθορισμός περιοχών (ζωνών) επέμβασης, έτσι ώστε να μην ανατραπούν ισορροπίες των οικοσυστημάτων.
- Καθορισμός χειρισμών και μέσων επέμβασης.

Τα μέσα που έχουμε στην διάθεσή μας είναι:

α. <u>Χειρωνακτικά</u> με αποψιλώσεις, που έχουν μεγάλο κόστος και είναι αποτελεσματικές σε περιοχές με περιορισμένες βροχοπτώσεις. Εναλλακτικά μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε χλοοκοπτικές μηχανές.

β. <u>Χημικά μέσα</u> σε σημεία όπου δεν είναι δυνατή η χειρονακτική επέμβαση, χρησιμοποιούμε χημικά σκευάσματα εγκεκριμένα από το Υπουργείο Πολιτισμού, τα οποία είναι πιο αποτελεσματικά πιο οικονομικά αλλά επιβλαβή για το περιβάλλον και τα μνημεία.

Β. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Η συντήρηση του φυτικού υλικού θα πρέπει να γίνεται από ειδικευμένο προσωπικό με εποχικές φροντίδες. Με κατάλληλους χειρισμούς, προσπαθούμε να αναδείξουμε την καλλωπιστική αξία των ετήσιων και πολυετών ειδών της αυτοφυής βλάστησης, στο χώρο του Κάστρου, ώστε να πάψουν να έχουν ρόλο ζιζανίων.

Κόβουμε την χαμηλή βλάστηση τουλάχιστον τρείς φορές το χρόνο και ιδίως την Άνοιξη. Κάνουμε κλάδεμα διαμόρφωσης των υπαρχόντων θάμνων και δέντρων, και, όπου δεν είναι εφικτή η χειρωνακτική επέμβαση για την απομάκρυνση των ανεπιθύμητων ζιζανίων, χρησιμοποιούμε χημικά μέσα.

Με τον τρόπο αυτό φτάνουμε σε σημείο να πολλαπλασιάζουμε δύο τρία είδη, έχοντας μια ελεγχόμενη εξάπλωση κάποιων ειδών, ενώ τα υπόλοιπα προσπαθούμε να τα περιορίσουμε και όχι να τα εξαφανίσουμε. Καλλιεργούμε την επιθυμητή βλάστηση με τρόπο που να δείχνει φυσικό τοπίο σε κάποια απόσταση από τα τείχη του κάστρου.

Το φυτικό υλικό που θα εγκατασταθεί με την πρόταση αποκατάστασης του χώρου, έχει χαμηλές απαιτήσεις σε συντήρηση, αλλά θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα, ιδίως τα πρώτα χρόνια της φύτευσής του για να μπορέσει να εγκλιματισθεί στο νέο περιβάλλον. Στο πρόγραμμα διαχείρισής του θα πρέπει να περιλαμβάνονται ήπιες παρεμβάσεις συντήρησης, κυρίως όσο αναφορά τα κλαδέματα για την δημιουργία ενός χώρου που να θυμίζει Φυσικό Ελληνικό Τοπίο.

Η σωστή διαχείριση του φυτικού υλικού, σε συνδυασμό με τις ακανόνιστες φυτικές ενότητες, θα δώσει άλλη διάσταση αισθητικής και λειτουργικής στο χώρο του Κάστρου της Λαμίας.

Γ. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΟ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΑΛΣΟΣ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Για τη σωστή διαχείριση του φυτικού υλικού στο περιαστικό άλσος του Κάστρου θα πρέπει να δώσουμε βαρύτητα στις πιο κάτω επεμβάσεις:

- Στον καθαρισμό του συγκεκριμένου χώρου από την αυτοφυή βλάστηση, ιδίως την Άνοιξη, με αποψίλωση χρησιμοποιώντας χλοοκοπτικά εργαλεία. Συμπληρωματικά σε κάποια σημεία, όπου δεν μπορούμε να επέμβουμε χειρωνακτικά χρησιμοποιούμε χημικά σκευάσματα, λαμβάνοντας όλες τις απαραίτητες προφυλάξεις για τους επισκέπτες του Άλσους.
- Στην εξασφάλιση της απαραίτητης ποσότητας νερού για την άρδευση κυρίως του νέου φυτικού υλικού, τουλάχιστον μέχρι να γίνει ο εγκλιματισμός του στο καινούργιο περιβάλλον.
- Στην φυτοπροστασία του άλσους κυρίως με την καταπολέμηση της

πιτυοκάμπης των πεύκων πραγματοποιώντας ψεκασμούς από εδάφους με βιολογικά σκευάσματα. Οι ψεκασμοί για τις κλιματολογικές συνθήκες της Λαμίας πραγματοποιούνται τον Οκτώβριο, που είναι η καταλληλότερη εποχή, μιας και οι κάμπιες δεν έχουν μπει ακόμη στο κουκούλι που σχηματίζουν για την διαχείμασή τους. Άλλη μία επέμβαση κάνουμε την Άνοιξη, εάν διαπιστωθεί μεγάλος πληθυσμός.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Με βάση, λοιπόν, τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, σχετικά με την πρόταση αποκατάστασης τόσο του Κάστρου, όσο και του περιαστικού Άλσους, γίνονται ήπιες παρεμβάσεις χωρίς υπέρογκες δαπάνες.

Όλες οι προτεινόμενες δραστηριότητες μπορεί να υλοποιηθούν χωρίς πολλές δυσκολίες με βάση τις δυνατότητες που έχει σήμερα ο Δήμος, αρκεί να γίνει συνείδηση, κύρια στους υπεύθυνους ότι η ωφέλεια που θα προκύψει θα είναι ανυπολόγιστης αξίας μπροστά στον κόστος της κατασκευής.

Πιστεύουμε ακράδαντα ότι, οι δύο λόφοι του Κάστρου και του Αγίου Λουκά αποτελούν για την Λαμία τις μοναδικές λύσεις για μια καλύτερη ποιότητα ζωής, τόσο για τους δημότες όσο και για τους επισκέπτες της πόλης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΣΧΕΔΙΟ 1: Γενική διάταξη διαμόρφωσης του χώρου εντός των τειχών του Κάστρου.

ΣΧΕΔΙΟ 2: Γενική διάταξη διαμόρφωσης του περαστικού άλσους του Κάστρου.

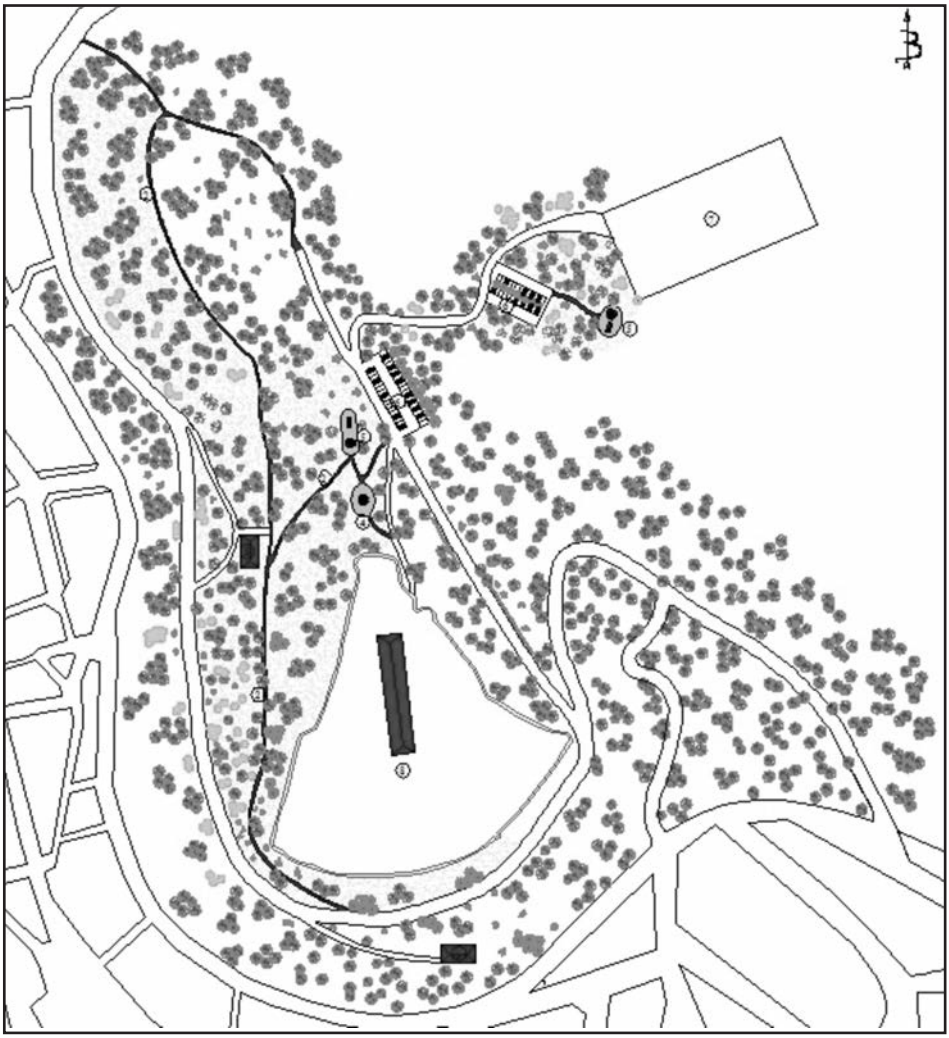

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΜΑΡΙΑ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (1994). «Το Κάστρο της Λαμίας».
2. ΜΑΡΓΑΡΗΣ Α. ΒΑΣΙΛΗΣ. (2000). «Φθιώτιδα - Λαμία».
3. ΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ (1971). «Ιστορία και μνημεία της Φθιώτιδας».
4. ΧΟΥΣΙΑΝΑΚΟΥ ΜΑΡΘΑ (2007). Γενικό Πολεοδομικό σχέδιο Δήμου Λαμιέων. Α' Φάση.
5. ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΣΟΥΛΙΟΣ (2000). «Φθιώτιδα 2000».
6. «Επιχειρησιακό πρόγραμμα Δήμου Λαμιέων 2007 – 2010».

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. http://www.efxini.gr/index.php?node=66
2. http://www.bing.com/maps/
3. http://www.gorgopotamosvillage.gr/ftiotida/lamia.htm
4. http://esc162.midphase.com/~fthiotg/article.php?c=25&a=95

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Ηλίας Κυροδήμος γεννήθηκε το 1968 και κατάγεται από το Σταυρό Λαμίας. Έχει κάνει προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα της Λάρισας. Οι τομείς των σπουδών του είναι η Αρχιτεκτονική Τοπίου, τα Σύγχρονα Συστήματα Φυτικής Παραγωγής και Φυτοπροστασίας, η Ανθοκομία, οι Γεωργικές Μηχανές και οι Αρδεύσεις. Κατά την διάρκεια των σπουδών του ερεύνησε και έγραψε αρκετές εργασίες σε θέματα που αφορούν την Γεωπονική Επιστήμη και την Αρχιτεκτονική Τοπίου. Είναι ενταγμένος στο μητρώο πιστοποιημένων εκπαιδευτών ενηλίκων του Ε.ΚΕ.ΠΙΣ και έχει διδάξει σε αρκετά σεμινάρια σε διάφορα εκπαιδευτικά κέντρα της περιοχής. Εργάζεται στο Δήμο Λαμιέων ως προϊστάμενος στο τμήμα πρασίνου της διεύθυνσης περιβάλλοντος. Είναι παντρεμένος με τρία παιδιά.

Ερωτήσεις – απαντήσεις - απόψεις επί των εισηγήσεων της 6ης Συνεδρίασης

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Πράγματι ήταν μια ενδιαφέρουσα εργασία και ενδιαφέρουσα πρόταση αυτή του κ. Κυροδήμου. Εκεί όμως που δυσκολευόμαστε, απ' ότι γνωρίζετε όλοι σας, είναι η υλοποίηση. Αν και η πρόταση αυτή δεν απαιτεί πολλά χρήματα, ας λάβουν υπόψη τους οι υπεύθυνοι από την Νομαρχία, Δήμο κλπ, τις προτάσεις, οι οποίες έγιναν από τον αγαπητό Ηλία Κυροδήμο.

Φτάσαμε στο τέλος και μπαίνουμε στο στάδιο των ερωτήσεων. Αν δεν υπάρχουν ερωτήσεις, να συνεχίσουμε με την παρουσίαση των πρακτικών.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ: Υπάρχει κάποια ερώτηση για την ανακοίνωση του κυρίου Δελόπουλου, όσον αφορά το τοπωνύμιο Ζητούνι, από τον κύριο Καραχρήστο Γιάννη.

ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΣ: Θα ήθελα μια ερώτηση, κυρίως σχόλιο, για το πώς προέκυψε όλη αυτή η αίσθηση ότι το Ζητούνι, σημαίνει ελαιότοπος. Εσείς αναφερθήκατε στο σιτάρι και σε όλες τις πιθανές παρανοήσεις από εκεί. Υπάρχει πολύ έντονη και η αντίληψη ότι πρόκειται για τις ελιές.

ΔΕΛΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν ξέρω αν κατανοήθηκε αρκετά αυτό που εξήγησα, ότι άρχισα με το τελευταίο μέρος της ανακοίνωσης και όλα τα άλλα παραλείφθηκαν, τα οποία βέβαια θα διαβαστούν στα πρακτικά. Είναι σαφές ότι περιορίστηκα μόνο στο θέμα «το Ζητούνι και η ερμηνεία του».

Πριν απ' αυτό, ασφαλώς έχω πράγματα να πω και για τη βυζαντινή εποχή και κυρίως πολλά, αλλά όχι σημαντικά για την εποχή της φραγκοκρατίας και βέβαια και για την τουρκοκρατία. Ευχαριστώ που με την ερώτησή σας, μου δίνετε την ευκαιρία να πω δυο λόγια και γι' αυτό το πράγμα.

Στην τουρκοκρατία έχει εμφανιστεί αφενός το «Ζεϊτούν», υπάρχει η τουρκική λέξη *ζεϊτούν* που σημαίνει "ελιά" και βέβαια, σατανική η σύμπτωση, μοιάζουν πάρα πολύ οι λέξεις, γι' αυτό και ήταν μοιραία η παρεξήγηση. Οι Τούρκοι λοιπόν, θεώρησαν ότι η πόλη λέγεται «Ζεϊτούν». Ζητούνι άκουγαν, «Ζεϊτούν» το έλεγαν.

Κυρίως βέβαια οι άνθρωποι της διοίκησης υποθέτω και οι λόγιοι, γιατί οι άλλοι, αυτοί που φυσιολογικά έπαιρναν τη λέξη, ο λαός, ο κοσμάκης, έλεγαν «Ιζντίν», ένα πράγμα παράξενο, που μας δίνει την εντύπωση του άλλα αντί άλλων.

Εξηγώ αναλυτικά πώς αυτό το «Ιζντίν», είναι η πραγματική εξέλιξη του ελληνικού Ζητούνι. Παράδοξο, έτσι; Το ελληνικό Ζητούνι, λοιπόν, έδωσε κανονικά «Ιζντίν» και όχι «Ζεϊτούν», που είναι προϊόν παρετυμολογίας. Το «Ιζντίν», είναι η πραγματική εξέλιξη του «Ζητούνι».

Τα πράγματα έγιναν ως εξής. Στην αρχή, αυτό που άκουγαν οι Τούρκοι ήταν «ζ'τουν», με την προφορά τη ρουμελιώτικη, τη βορειοελλαδική.

Όταν μια λέξη αρχίζει με σύμπλεγμα συμφώνων, στα τούρκικα, πρέπει οπωσδήποτε να μπει ένα «ι» μπροστά (ή σε άλλες περιπτώσεις, ένα «ου»), αλλιώς το σύμπλεγμα δε μπορεί να προφερθεί. Επομένως, έτσι έχουμε το αρχικό «ι», όπως το «στην Πόλη» έγινε «Ισταμπούλ», όπως το «Σμύρνη» έγινε «Ισμίρ» και άλλα τέτοια.

Δεύτερον, στο «Ιζντίν», το «τ» μετά το «ζ» προφανώς έγινε «ντ», ηχηροποιήθηκε. Και τέλος, το «ου», εξελίχθηκε στα τούρκικα σε έναν φθόγγο «υ», ενδιάμεσο ανάμεσα στο «ου» και στο «ι», όπως λ.χ. στην λέξη «μπαλούκ», που είναι το "ψάρι" και από κει έχουμε και την λίμνη Μπαλουκλή. Έτσι, λοιπόν, και το «ι» έφυγε, γιατί όπως είπαμε στην τοπική μας προφορά, λέμε «Ζ'τουν'». Αυτό το «Ιζντίν», είναι η κανονική απόδοση και εξέλιξη στα τούρκικα, του ελληνικού Ζητούνι.

Με την ευκαιρία αυτή θα ήθελα να προσθέσω κάτι για το τωρινό όνομα της *Πλατείας Πάρκου*. Είναι πολλαπλά άστοχο για μια πόλη που οι άλλες της πλατείες έχουν τα περήφανα ονόματα *Πλατεία Διάκου*, *Πλατεία Ελευθερίας* και *Πλατεία Λαού*. Πολύ θα ταίριαζε, νομίζω, και ένα *Πλατεία Σπερχειού* με έναν βυζαντινό μπρούντζινο καβαλάρη στη μέση να εφορμάει με το κοντάρι του. Περισσότερα, με άλλη ίσως ευκαιρία.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Αν είναι δυνατόν, να είναι σύντομες οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις. Ο κύριος Οικονομόπουλος έχει τον λόγο.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριοι σύνεδροι, θέλω να ευχαριστήσω, διότι μου δίνεται η ευκαιρία για ερωτήσεις. Θέλω να συγχαρώ τον κύριο Δελόπουλο, διότι νομίζω ότι δίνει μια πολύ πειστική ονοματολογική απάντηση. Οτιδήποτε βέβαια γίνεται για το Ζητούνι, αξίζει τον κόπο, διότι είναι το κέντρο της εύανδρης Στερεάς Ελλάδος.

Ήθελα επίσης να συγχαρώ την κυρία Κουτουξιάδου, για το θέμα των ευεργετών. Έχει μεγάλη σημασία, διότι εγώ επί 3,5 χρόνια αγωνίστηκα, για να καθιερωθεί η ημέρα των μεγάλων του γένους ευεργετών και επιτέλους έγινε τον Φεβρουάριο του 2008 και πέρασε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, για να εορτάζεται κάθε 30 Σεπτεμβρίου, από τις Νομαρχίες, με λειτουργία, κατάθεση στεφάνου και σχετική ομιλία.

Και επρόκειτο να γίνει μια μεγάλη τελετή στο Ζάππειο, όπου θα ήταν και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, για να μιλήσω εγώ με θέμα «Τα παρωνύμια των μεγάλων του έθνους ευεργετών, από την εποχή του Κλεισθένους μέχρι σήμερα», αλλά ανεβλήθη από τον Νομάρχη Αττικής, λόγω οικονομίας, είπε, για να μη γίνουν δεξιώσεις και τέτοια.

Ήθελα, λοιπόν, να αναβιώσει αυτό το θέμα, έχω δε κάνει και πρόταση για τους μικρούς ευεργέτες του έθνους μας, για να καταγραφούν. Αλλά ο κύριος Παυλόπουλος δεν επιτρέπει στην εταιρεία μας να καταγράψει τους μικρούς του γένους ευεργέτες, που έφτιαξαν κωδωνοστάσια, έφτιαξαν βρύσες, οι φτωχοί αυτοί μετανάστες.

Θα πρέπει να καταγραφούν, λοιπόν, αυτά. και αυτό το λέω, διότι πρέπει επιτέλους να γίνει κάτι για τον πολιτισμό μας. Έχω κάνει επίσης πρόταση, για να καθιερωθεί η 14η Απριλίου, ημέρα του Ιπποκράτους, επειδή υπάρχουν 10 εκατομμύρια γιατροί, σε όλο τον κόσμο και τώρα θέλουν οι Αμερικανοί καθολικοί, να καταργήσουν τον όρκο του Ιπποκράτους, διότι, λένε, «ορκίζομαι εις τον θεόν Απόλλωνα». Μα αυτό είναι σύμβολο και σου λένε, μα τώρα είμαστε χριστιανοί. Βρίσκονται, λοιπόν, οι Εβραίοι με τους Αμερικάνους για να καταλύσουν τον όρκο αυτό και αγωνίζομαι να καθιερώσω την παγκόσμια ημέρα του Ιπποκράτους και δεν γίνεται τίποτα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε κύριε Οικονομόπουλε. Πάντως το θέμα των ευεργετών και πρόσφατα έχει γίνει πολύ επίκαιρο και έχουν συνέδρια και στην Αθήνα και στα Κύθηρα, όπως θυμάμαι ένα συνέδριο, πριν 4-5 χρόνια, είναι δηλαδή ένα θέμα, το οποίο η ιστορική έρευνα αναδεικνύει, τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα.

Όσον αφορά την επόμενη ανακοίνωση του κυρίου Οικονομόπουλου, αν υπάρχει κάποια ερώτηση, να υποβληθεί, διαφορετικά να προχωρήσουμε.

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Δυσκολεύομαι, λέω εγώ, ο αμαθής, να πάρω το μικρόφωνο και να ρωτήσω κάτι, αλλά με αφορμή την παρουσίαση του τελευταίου ομιλητή και την πρότασή του για μικροπαρεμβάσεις που πρέπει να γίνουν στον έξω χώρο, που δεν είναι δα και τόσο δαπανηρές, μπροστά στους προϋπολογισμούς και του Δήμου και της Νομαρχίας, για να γίνει επιτέλους αυτό.

Θα σας πω όμως, μια προσωπική μου εμπειρία την οποία έζησα σ' αυτό τον χώρο εδώ. Το 1953, 11 ετών που ήρθα από το χωριό μου, ψάχνοντας να βρω κάποια δουλειά και να πάω να μάθω κάποια τέχνη εδώ στη Λαμία, δεν έβρισκα δουλειά πουθενά. Και το βράδυ, δεν μπορούσα να μείνω στην πόλη, είχα έναν μπάρμπα, αλλά πώς να πάω που τα τσουράπια μου βρώμαγαν, γιατί ήταν Αύγουστος μήνας.

Και ντράπηκα να πάω και λέω, πού να μείνω, και πηγαίνοντας προς τα επάνω έτυχε να έρθω εδώ. Τότε ο στρατώνας αυτός, στο κτίριο εδώ, είχε και την στέγη του πεσμένη κι εδώ μέσα ήταν ο χώρος γεμάτος πέτρες, κεραμίδια, πάτερα κλπ. Μπήκα μέσα και ήταν απόβραδο. Εκεί στην πόρτα μόλις μπήκα, ένα φίδι τεράστιο μου έκοψε την φόρα, γιατί σκεπτόμουν να ξημερώσω εδώ μέσα. Και μετά, βγήκα πάλι έξω και γυρνούσα γύρω-γύρω.

Εδώ στο κάτω μέρος, υπάρχει ένα υπόγειο. Εκεί σ' αυτό το υπόγειο, με το φεγγάρι, που είχε βγει εν τω μεταξύ, είχε ένα κενό μέσα, απ' όπου περνούσε λίγο φως και είδα ότι υπήρχε μέσα μια τεράστια κολόνα.

Κάθισα εκεί πάνω και ξημέρωσα εκεί. Το πρωί, λοιπόν, όταν ξημέρωσε και σηκώθηκα, βλέπω στην γωνία, ένα τεράστιο φίδι, δεν ξέρω αν ήταν

το ίδιο με το προηγούμενο. Δεν ξέρω αν σας κούρασα, αλλά τα είπα αυτά, γιατί αυτό το κτίριο το είδαμε ερειπωμένο. Η Μελίνα Μερκούρη, τότε και εγώ, ως Αντιδήμαρχος, που κάναμε παρεμβάσεις στην τότε κυβέρνηση, παραχώρησε δυο Κάστρα στην χώρα μας. Το Κάστρο της Λαμίας, στον Δήμο Λαμέων, από το Υπουργείο Πολιτισμού και το Κάστρο του Ηρακλείου της Κρήτης.

Τώρα, πρέπει αυτό και να το διατηρήσουμε και να το διαφυλάξουμε και να το προσέξουμε, όσο μπορούμε καλύτερα όλοι, για να είναι αυτό καλό, εις όφελος της κοινωνίας μας. Ευχαριστώ πολύ.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Ευχαριστούμε τον κύριο Παπαδημητρίου. Υπάρχει κάποιος που θέλει να ρωτήσει κάτι τον κύριο Οικονομόπουλο; Και εγώ τελευταία, θέλω να ρωτήσω κάτι για τους αβδελλάδες και τα πανηγύρια που αναφέρατε. Όταν λέτε «πανηγύρια», εννοείτε τα εμπορικά, ή τα θρησκευτικά;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ: Εννοούμε τις ζωοπανηγύρεις, διότι ξέχασα να σας πω ότι οι αβδελλάδες αγόραζαν και γέρικα άλογα, πάρα πολύ φτηνά και αντί για βδελλοκαλλιέργεια, τα έβαζαν μέσα στους βάλτους και τα καημένα ψοφούσαν, διότι τους ρούφαγαν το αίμα οι βδέλλες και αυτοί βέβαια, είχαν πολλά κέρδη. Επομένως, όσο και να αγόραζαν το γέρικο άλογο, ή το γέρικο γαϊδούρι, τα έβγαζαν τα λεφτά από εκεί. Αυτό δεν πρόφτασα να το πω, αλλά επρόκειτο για τις ζωοπανηγύρεις.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ: Θα ήθελα να μας εξηγήσετε πώς χρησιμοποιούσαν τις βδέλλες, για όσους είχαν πίεση. Πώς γινόταν αυτό;

ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτή είναι σπουδαία ερώτηση. απορεί κανείς, πώς ο λαός, σαν να ήξερε ανατομία, είχε βρει πίσω στα ριζάφτια, όπως λέει ο λαός, δυο φλέβες, τις σαντορίνιες φλέβες, που επικοινωνούν με τον οπίσθιο, φλεβώδη κόλπο του εγκεφάλου.

Η δε φύση έχει προνοήσει να υπάρχουν και δυο λεμφαδένες εδώ, ούτως ώστε να μη παθαίνουν μηνιγγίτιδα. Έτσι, λοιπόν, ενώ βάζανε βδέλλες στα κασιδιάρικα παιδιά, δεν παθαίνανε ποτέ μηνιγγίτιδα, διότι υπήρχαν αυτοί οι λεμφαδένες.

Και για τους υπερτασικούς, που είχαν ζαλάδες, οι σκοτούρες, όπως έλεγαν, γινόταν μια πτώση της πίεσης και έτσι ανακουφίζονταν. Μάλιστα ένας χειρουργός, στο Παρίσι του 1850 και νωρίτερα, είχε τόσο πολύ φανατίσει όλη την Ευρώπη, ώστε σε ένα χρόνο, στα νοσοκομεία της Γαλλίας, χρησιμοποιήθηκαν 800.000 βδέλλες.

Γι' αυτό και ο Όθωνας παλιότερα, για να προστατεύσει την βδελλοκαλλιέργεια, έβγαλε τον νόμο που έλεγε ότι όποιος καλλιεργεί βδέλλες παρανόμως, θα πληρώνει 8 λεπτά, αντί για 1 λεπτό, ως πρόστιμο.

Ο λαός, λοιπόν, έχει βρει πάρα πολλά πράγματα, τα οποία η επιστήμη σήμερα παραδέχεται ως ορθά. Επίσης δε, όπως είδατε και στις φωτογραφίες που σας έδειξα, οι περισσότεροι άνθρωποι, κυρίως δε οι έγκυες,

πάθαιναν θρομβοφλεβίτιδες και εμβολές του πνεύμονα. Όταν βάλεις, λοιπόν, βδέλλες, αυτές βγάζουν την ιρουδίνη, ένα είδος αντιπηκτικού, για να μη πήζει το αίμα και έτσι, προστάτευαν από θρομβώσεις και δεν πέθαιναν οι έγκυες, αυτό που το έλεγαν κουτσοδαιμονάκι.

Δηλαδή, όταν πάθει θρόμβωση η έγκυος, κούτσαινε και αυτό το απέδιδαν σε δαιμόνιο, που το έλεγαν «κουτσοδαιμονάκι». Για να αντιμετωπίσουν λοιπόν οι αβδελλάδες το «κουτσοδαιμονάκι», έβαζαν βδέλλες, κάτι που ήταν σωστό, χωρίς όμως να ξέρουν γιατί.

Και αυτό γινόταν, όχι επειδή έβγαινε το αίμα, αλλά επειδή παραγόταν η ιρουδίνη και έτσι δεν κατόρθωνε ο θρόμβος να φύγει και να πάει στον πνεύμονα και να προκληθεί αιφνίδιος θάνατος, η «αρπάχτρα», όπως το έλεγαν. Είναι μεγάλο το θέμα, θα τα πούμε άλλη φορά.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Υπάρχει κάποια ερώτηση για την κυρία Κουτουξιάδου, ή για την κυρία Παντίδου; Ο κύριος Δημάκης.

ΔΗΜΑΚΗΣ: Θα ήθελα να κάνω μια ερώτηση στον εξαίρετη ερευνητή, κύριο Δελόπουλο, σχετικά με το θέμα της ονομασίας του Ζητουνίου. Στα σλάβικα υπάρχει το όνομα "zitomir". Μας ανέφερε ο κύριος Δελόπουλος ότι υπήρχε και ο σιτομέτρης, ρωτώ αν έχει σχέση το «zitomir» με τον «σιτομέτρη», αν είναι εύκολο να απαντηθεί αυτό.

Επίσης, για τον αγαπητό κύριο Οικονομόπουλο, στην ενότητα την σπονδυλωτή των θεμάτων που παρουσίασα χθες, υπάρχει και η βδέλλα, την οποία δεν μπόρεσα να σας την παρουσιάσω, λόγω πίεσης του χρόνου. Η ιρουδίνη πράγματι, είναι μια ουσία, την οποία εκκρίνει η ιατρική βδέλλα, η οποία με τα πριονωτά δόντια, όταν κόβει το δέρμα, αμέσως εκκρίνει την ουσία αυτή, την οποία η λαϊκή ιατρική την εγνώριζε πολύ καλά, η οποία κάνει το αίμα ελαφρύτερο, πιο διαλυτό, και διευκολύνει την αποφυγή των εμφραγμάτων και των εμβολών κλπ, που γίνονται με την πηκτικότητα του αίματος.

Η ουσία αυτή έχει απομονωθεί τώρα και χρησιμοποιείται σε χάπια, εκείνοι όμως, ήξεραν πολύ καλά την χρήση της.

ΔΕΛΟΠΟΥΛΟΣ: Και βέβαια το "zitomir", έχει πρώτο συνθετικό το "zito", το ίδιο που ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις που είπαμε και βέβαια και στο Ζητούνι. Αν θυμάμαι καλά πάντως, το "Zitomir", είναι και όνομα πόλης.

Η λέξη «σιτομέτρης», είναι "zitomernic" και φυσικά μετρητής χύμα σιτηρών, πάντα μιλάμε για σπόρους. Έτσι έχουν τα πράγματα.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Αν υπάρχουν κάποιες ερωτήσεις για τις επόμενες ανακοινώσεις, γιατί έχουμε να προχωρήσουμε και στα συμπεράσματα.

ΣΥΝΕΔΡΟΣ: Για την κυρία Κουτουξιάδου Κατερίνα, όσον αφορά την όντως υψηλού επιπέδου ομιλία της. Μας είπε κάπου ότι στόχος την εποχή εκείνη για την ίδρυση και την δημιουργία σχολικών κτιρίων, ήταν η ιδιωτική πρωτοβουλία. Η απουσία του κράτους, της κεντρικής διοίκη-

σης, ή των Δήμων, ήταν ανύπαρκτη;

Γιατί, όπως γνωρίζουμε από μερικούς ιστορικούς της εκπαίδευσης, ονομάστηκαν δημοτικά, διότι ιδρύονταν και διοικούνταν από τους Δήμους.

ΚΟΥΤΟΥΞΙΑΔΟΥ: Δεν ήταν ανύπαρκτη, απλά είπαμε ότι ήταν συμπληρωματική η ευεργεσία, αλλά ήταν σε μεγάλο ποσοστό. Αδυνατούσε το ελληνικό κράτος να ανταποκριθεί σε όλες τις ανάγκες και εδώ, ας πούμε, το Γυμνάσιο, πέρασαν χρόνια για να γίνει. Μπορούμε να φέρουμε πολλά παραδείγματα απ' όλη την Ελλάδα. Καλυφθήκατε; Εντάξει. Υπάρχει κάτι άλλο;

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Προχωράμε στα συμπεράσματα. Τον λόγο έχουν ο κύριος Καραναστάσης και μετά η κυρία Παναγιώτου-Κανινή.

ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ: Κύριε Μακρή ελάτε κι εσείς, για να ξεκινήσουμε. Εισερχόμαστε όπως προβλέπει το πρόγραμμα στο δεύτερο μέρος της σημερινής συνεδρίας, με την ανακοίνωση των συμπερασμάτων και τις προτάσεις.

Οι προτάσεις σας, πέραν απ' όσες ανακοινωθούν εδώ, μπορούν να μας σταλούν και με e-mail, fax ή ταχυδρομικά, για οικονομία χρόνου. Παρακαλώ την κυρία Πελαγία Κ. Παναγιώτου, Θεολόγο-Φιλόλογο, Δ/ντρια του Γυμνασίου Μαρτίνου, να μας κάνει μια σύνοψη των εισηγήσεων για τα συμπεράσματα του Συνεδρίου. Ευχαριστώ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: Κυρίες και Κύριοι,

Με την τελευταία εισήγηση που μόλις ακούσαμε ολοκληρώθηκε το φετινό 5ο Επιστημονικό Συνέδριό μας, κατά το τριήμερο 16, 17 και 18 Απριλίου, που διοργανώθηκε από το Πνευματικό κέντρο Σταυρού του Δήμου Λαμιέων σε συνεργασία με την 14η Εφορεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων, την 24η Εφορεία Βυζαντινών αρχαιοτήτων, το Σύνδεσμο Φιλολόγων Φθιώτιδας, την Περιφερειακή Δ/νση Α/θμιας και Β/θμιας Εκπ/σης Στερεάς Ελλάδας και τα Γεν. Αρχεία του Κράτους, Αρχεία Ν. Φθιώτιδας, και που είχε ως κεντρικό θέμα «Φθιωτική ιστορία (Αρχαιολογία, Ιστορία, Λαογραφία) μέσα στο χρόνο».

Το θέμα αυτό όμως, όπως είναι ευνόητο, είναι απέραντο και σχεδόν ανεξάντλητο. Επομένως δεν ήταν δυνατόν μέσα σε τρεις μέρες, και παρά τις τις 31 συνολικά ανακοινώσεις και εισηγήσεις που αναπτύχθηκαν, να εξαντληθεί, ώστε να αποκτήσουμε γνώση των επί μέρους πτυχών και στιγμών της τρισχιλιόχρονης και πλέον ιστορίας μας.

Παρ΄ όλα αυτά μέσα σ΄ αυτές τις τρεις μέρες της πνευματικής πανδαισίας καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια να εκδιπλωθούν έστω κάποιες πτυχές και σελίδες από το ιστορικό χθες της ιδιαίτερης μας πατρίδας, από το απώτατο παρελθόν μέχρι σήμερα.

Η όλη προσπάθεια διαιρέθηκε σε 6 συνολικά συνεδρίες και με αντίστοιχες περίπου ενότητες δηλαδή την αρχαιολογία, την ιστορία, την ιστορία της τέχνης, το περιβάλλον, τη φιλολογία, τη θεολογία, τη λαογραφία, την παιδεία και την εκπαίδευση.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στην προϊστορική και κλασική αρχαιολογία και ιστορία έγιναν έξι συνολικά εισηγήσεις με αναφορά στη παλαιογεωγραφική μορφολογία του εδάφους της κοιλάδας του Σπερχειού και ειδικότερα του χώρου των Θερμοπυλών, με ιδιαίτερα αξιόλογες και αξιοπρόσεκτες παρατηρήσεις, αλλά και με τη δυνατότητα μεγαλύτερης προβολής και αξιοποίησης του εν λόγω αρχαιολογικού και ιστορικού χώρου

κατά το μέλλον.

Σύμφωνα δε με άλλες ανακοινώσεις από την αρχαιολογική σκαπάνη ήρθαν στο φως ιδιαίτερα αξιόλογα στοιχεία που μαρτυρούν για τη διαχρονική χρήση του νεκροταφείου στον Προφήτη Ηλία Κομποτάδων από τους μυκηναϊκούς χρόνους μέχρι τουλάχιστον τον 4ο π.Χ. αι., την καλλιέργεια της γης στον Αχινό καθώς και θραύσμα μαρμάρινης ασπίδας από το Θαυμακό με δείγματα μακεδονικής παρουσίας στον χώρο αυτό.

Τέλος, πάντα από τις αρχαιολογικές έρευνες, προέκυψαν ενδιαφέρουσες ειδήσεις για την ανακάλυψη σκύφων με ανάγλυφη διακόσμηση από τη Μελιταία, καθώς και προσπάθειες αναζήτησης των εργαστηρίων προέλευσής τους αλλά και αποσπάσματα επιγραφών από τους Δελφούς με ενδείξεις μισθώσεως οικημάτων σ' αυτούς από τους κατοίκους του Αχινού Φθιώτιδας.

Όσον αφορά στη βυζαντινή αρχαιολογία και στη χριστιανική τέχνη εκδιπλώθηκαν ειδήσεις για ένα υστεροβυζαντινό ανάγλυφο επιστηλίου του 13ου αι. στο Δομοκό.

Επίσης παρουσιάσθηκαν εισηγήσεις για το ιδιαίτερα αξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Παλαιόκαστρο Φθιώτιδας καθώς και για ένα επιτάφγιο νεοκλασικό μνημείο στα νεκροταφεία των κοινοτήτων Μεγαλης Βρύσης και Αγίας Παρασκευής.

Διεύρυνση της ιστορικής γνώσης όσον αφορά στην αρχαιότητα επιχειρήθηκε με την εισήγηση για τους δρόμους από την Ελάτεια και την Υάμπολη μέχρι τον Δαφνούντα (το σημερινό Αγ. Κων/ νο),

Στην ίδια ομάδα νομίζω ότι θα πρέπει να ενταχθεί και η εισήγηση για την μάχη των Θερμοπυλών, όπως αυτή παρουσιάζεται σε κείμενα του νεοελληνικού διαφωτισμού, Δανιήλ Φιλιππίδη, Γρηγόριου Κωνσταντά, Ρήγα Βελεστινλή, «Ελληνική Νομαρχία».

Για την ίδια περίοδο της τουρκοκρατίας, κάνει λόγο και η εισήγηση για την σπηλιά του Αθανασάκη στον Προφήτη Ηλία του Μαρτίνου και τους θρύλους της.

Σχετικά με τους μετεπαναστατικούς χρόνους, οι ιστορικές γνώσεις μας εμπλουτίστηκαν: 1) με τις εισηγήσεις για την Φθιώτιδα, κατά το 1838, όπου διεκτραγωδείται η πολύ κακή κατάσταση της γης και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων, 2) με τις πληροφορίες για τον τρόπο εκλογής των επτά πληρεξουσίων των 4 επαρχιών της Φθιώτιδας, για την υπογραφή του συντάγματος το 1844, 3) με τα στοιχεία για τις μεταναστεύσεις βλαχόφωνων Ηπειρωτών στην Φθιώτιδα, σύμφωνα με ένα περιηγητικό κείμενο του Μετσοβίτη Αναστασίου Καραμίχου, κατά το 1834, σε συνδυασμό με ένα περιηγητικό κείμενο του Γάλλου Γουσταύου Εϊχτάλ και 4) με την εισήγηση για το ιεραποστολικό έργο του λησμονημένου αρχιμανδρίτη Αγαθάγγελου Λεκόπουλου, στην Φθιώτιδα, κατά το 1858.

Για τους νεότερους χρόνους η ιστορία της Φθιώτιδας εμπλουτίσθηκε

σημαντικά με τις εισηγήσεις σχετικές α) με τις περιγραφές ξένων γεωγράφων και περιηγητών κατά τη μεταβυζαντινή και νεώτερη ιστορική περίοδο από το 1393 μέχρι το 1923 καθώς και β) για μερικές πτυχές της περιόδου 1940-1950 όπως για το στρατιωτικό νοσοκομείο των Καμμένων Βούρλων κατά τη διάρκεια του ελληνοιταλικού πολέμου, το ιστορικό της αποτροπής της εκτέλεσης των κατοίκων της Μοσχοκαρυάς Φθιώτιδας από τους Γερμανούς κατακτητές τον Απρίλιο του 1943, την εκπαίδευση των ελληνοπαίδων της Λαμίας κατά την περίοδο της γερμανικής κατοχής αλλά και τις δημόσιες τελετές και εκτελέσεις αγωνιστών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.

Λαογραφικού περιεχομένου ήταν οι εισηγήσεις για τα μυστικά και τη σημασία των επαγγελμάτων στην περιοχή μας διαχρονικά καθώς και η αναζήτηση της έννοιας τους τοπωνύμιου « Ζητούνι» μέσα στο χρόνο.

Ιδιαίτερα χρήσιμες από πλευράς γνώσεως του πνευματικού παρελθόντος της περιοχής μας υπήρξαν οι εισηγήσεις για τους ευεργέτες της παιδείας στην περιοχή της Φθιώτιδας κατά τον 19ο και 20ο αιώνα αλλά και η προβολή των πνευματικών αναστημάτων της Λαμίας Γιάννη Μαρή και Μάρκου Τσιριμώκου, που τίμησαν την γενέτειρά τους πανελλήνια.

΄Οσον αφορά στο περιβάλλον εκδιπλώθηκαν ιδιαίτερα αξιοσημείωτα στοιχεία για το οικοσύστημα του Σπερχειού κατά το παρελθόν όπως αυτά καταγράφονται σε περιηγητικά κείμενα προγενέστερων χρόνων, καθώς και την αξιολόγηση και αποκατάσταση, προστασία και διαχείριση του πράσινου στο Κάστρο της Λαμίας.

Εξ ίσου ενδιαφέρουσες ήταν και οι εισηγήσεις για τη χλωρίδα και πανίδα στην Ελάτεια και την περιοχή της από τους κλασικούς μέχρι τους σημερινούς χρόνους αλλά και τους Αβδελάδες της κοιλάδας του Σπερχειού από τα χρόνια της μυθολογίας μέχρι το πρόσφατο χθες.

Τέλος, χωρίς να θεωρούνται όμως ως ήσσονος σημασίας, ήταν και οι εισηγήσεις για τη χρησιμότητα των μουσειοπαιδαγωγικών προγραμμάτων στα Γυμνάσια.

Ενδιαφέρον παρουσίασαν και οι εισηγήσεις για τις βιβλιοθήκες της ευρύτερης περιοχής της Φθιώτιδας, κατά τα τελευταία 60 χρόνια και μάλιστα για την ψηφιακή βιβλιοθήκη της Αιαντείου δημόσιας βιβλιοθήκης Αταλάντης, όπου γίνεται λόγος για το πλήθος των βιβλίων και δυνατοτήτων της.

Γενικά κάθε ένας από τις κυρίες και τους κυρίους εισηγητές προσπάθησε με ιδιαίτερο ζήλο μετά από επίμοχθες μελέτες και διατριβές του και πραγματικά μας έδωσε σ΄όλους εκπληκτικές και πολύ ενδιαφέρουσες μέχρι πρωτοφανέρωτες πληροφορίες και ειδήσεις, οι οποίες δεν φωτίζουν απλά το ιστορικό παρελθόν αυτής της μικρής γωνιάς, ή μάλλον ομφάλιας εστίας του ελλαδικού χώρου, αλλά συμβάλλουν αποφασιστικά ως μικρές

μεν αλλά καίριες ψηφίδες στο να συμπληρωθούν πολλά κενά του πανελλήνιου ιστορικού ψηφιδωτού και να απαντηθούν αναπάντητα μέχρι τώρα ερωτηματικά πού καταυγάζουν την τοπική και συλλήβδην την πανελλήνια εθνική μας ιστορία.

Όλες αυτές οι εισηγήσεις,παρουσιάσεις και ανακοινώσεις νομίζω ότι μπορούν να χαρακτηρισθούν ως απαστράπτοντα διαμαντάκια ενός διαδήματος ή ως μυρίπνοα αμάραντα άνθη που απαρτίζουν μια ευώδη ανθοδέσμη την οποία, όπως θα έλεγε ο Ισοκράτης «ουδ΄ αν ο πας αιών εξαλείψειεν»[1] καί ταυτόχρονα αποτελούν αξιοζήλευτους καρπούς-πνευματικό αμητό που θα ζήλευαν πολλές όμορες αλλά και απόμακρες από εμάς περιοχές της πατρίδας μας.

Σ΄ όλους ανεξαίρετα τους οτρηρούς, ακαταπόνητους και φίλεργους εισηγητές οφείλονται θερμότατες και ειλικρινείς ευχαριστίες για τους κόπους και μόχθους που κατέβαλαν ώστε να μας εκδιπλώσουν και προβάλουν άγνωστες πτυχές της ιστορίας της Φθιωτικής και Λοκρικής γης, γιατί οι σκαπανείς αυτοί του πνεύματος εργάσθηκαν αφειδώλευτα και ανιδιοτελώς με μόνο ελατήριο κίνητρο την αγάπη τους προς την πατρώα γη και την παιδαγωγική μέριμνα, αγωνία και φιλοδοξία για τις επερχόμενες γενεές, ώστε να γνωρίσουν και αυτοί την ιστορία μας και έτσι κατά τον Ευριπίδη να καταστούν « όλβιοι».[2]

Δε φείσθηκαν χρόνου και κόπωσης προκειμένου να εγκύψουν και μελετήσουν αρχαιολογικά ευρήματα ή ακόμη και τάφους, να αποχαθούν μέσα σε βιβλιοθήκες, ερμάρια με σκόνες και σκόρους ή τέλος να αναζητήσουν και να ανασκαλίσουν μνήμες παλαιότερων, ώστε να μας φανερώσουν το τι κρύβει το παρελθόν αυτής της πολύγονης, πολύφερνης αλλά και πολύαθλης όσο και πολύφθονης γης μας.

Ευχαριστίες πολλές και ειλικρινείς οφείλονται και στους διοργανωτές και τους κάθε είδους συνεργάτες αυτού τού επιστημονικού συνεδρίου ή ορθότερο Συμποσίου διότι μέσα σε δίσεκτους χρόνους και παρά τις εν γένει αντίξοες οικονομικές συνθήκες τις οποίες βιώνει η πατρίδα μας, επωμίσθηκαν αυτό το δύσκολο έργο να αναλάβουν τη διοργάνωση ενός τριημέρου συνεδρίου, που συνεπάγεται υπέρογκα οικονομικά έξοδα.

Ευνόητο είναι ότι πολλαπλάσιες χάριτες και ευχαριστίες οφείλονται σ΄ όλους όσους συνέδραμαν και έγιναν χορηγοί, μικρών ή μεγαλυτέρων ποσών, για την οικονομική στήριξη αυτής της προσπάθειας, γιατί χωρίς την οικονομική συναντίληψη και στήριξη όλων αυτών, όπως αντιλαμβάνεσθε δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αυτή η πνευματική μυσταγωγία και πανδαισία. Ιδιαίτερα όμως θα πρέπει να εξάρουμε τη συμβολή του. Δημάρχου, Λαμιέων και Προέδρου του Πνευματικού Κέντρου Σταυ-

---

1. **'Ισοκράτης,** προς Δημόνικον,

2. **Ευριπιδης,** Fragment 910. «ὄλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν».

ρού, κυρίου Γεωργίου Κοτρονιά, του Αντιδημάρχου και Αντιπροέδρου, κυρίου Γεωργίου Σαγιά, αλλά και του υπόλοιπου Διοικητικού Συμβουλίου του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, που επωμίστηκαν και είχαν το κύριο βάρος της διεξαγωγής του όλου Συνεδρίου.

Χωρίς την συναντίληψη και στήριξη όλων αυτών, όπως αντιλαμβάνεστε, δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αυτή η πνευματική μυσταγωγία και πανδαισία. Κοντά όμως σε όλους αυτούς, θα πρέπει να μνημονευθούν, έστω επί τροχάδην και ο Σύλλογος Καλλιτεχνών Εικαστικών Τεχνών Κεντρικής Ελλάδας, ο Εξωραϊστικός και Πολιτιστικός Σύλλογος Γυναικών Λαμίας, η Ένωση Ποντίων Φθιώτιδας και οι Πολιτιστικοί Σύλλογοι Σταυρού, Νέας Βράχας και Σιδηροδρομικού Σταθμού Λιανοκλαδίου, που στήριξαν και ενίσχυσαν το Συνέδριο αυτό.

Ευχαριστίες οφείλονται και σ΄ όλα τα μέλη των προεδρείων κάθε συνεδρίας για την προσπάθεια που κατέβαλαν να υπάρξει τήρηση του προγράμματος και η επιβεβλημένη κατά περίπτωση ευπρέπεια, τάξη και υψηλή πνευματική ανάταση και προσήλωση των πάντων στα όσα λάμβαναν χώρα σε κάθε συνεδρίαση.

Ευχαριστίες οφείλονται και σ'όσους συνεργάσθηκαν γι'αυτό το 5ο Συνέδριο της Φθιωτικής ιστορίας, των οποίων τα ονόματα πέραν του ότι ευρίσκονται στο πρόγραμμα, όπως και όλων των λοιπών, θα αναγραφούν στα πρακτικά του Συνεδρίου.

Τέλος οφείλουμε να ευχαριστήσουμε και να συγχαρούμε και όλους εσάς τους αγαπητούς κ. συνέδρους που με ιδιαίτερη προσοχή, ζηλευτή ζωντάνια και φιλομάθεια νεανική παρακολουθήσατε όλες αυτές τις μέρες τις επί μέρους ανακοινώσεις και εισηγήσεις αλλά και συμμετείχατε σε γόνιμους διαλόγους.

Οι τυχόν ατέλειες ή παραλείψεις, που μερικοί από σας τελειομανείς ενδεχομένως να επισημάνατε, θα πρέπει να αποδοθούν όχι σε αμέλεια ή πρόθεση της οργανωτικής επιτροπής άλλά στη φορά των πραγμάτων και ως εκ τούτου θα πρέπει να υπάρχει σχετική επιείκεια στις κρίσεις και τις απαιτήσεις.

Ας μη λησμονείτε ότι και η Οργανωτική Επιτροπή αποτελείται από ανθρώπους και ως ανθρώπινη προσπάθεια δεν θα μπορούσε να αποφύγει τις τυχόν ατέλειες ή παραλείψεις πού ενδεχομένως επισημάνθηκαν. Αυτό όμως δε σημαίνει ότι όλα αυτά μπορούν να επισκιάσουν το καθαυτό πνευματικό έργο πού παρήγαγε τό συνέδριό μας.

Αλλά και αυτές τις τυχόν παραλείψεις πιστεύω ότι η Οργανωτική Επιτροπή θα λάβει υπόψη της ώστε στο προσεχές Συνέδριο, διδασκόμενοι από τα λάθη μας όχι απλά θα καταβληθεί προσπάθεια να αποφευχθούν παρόμοιες τυχόν παραλείψεις αλλά και να παρουσιασθεί ακόμη αρτιότερο.

Κλείνοντας θα ήθελα να ευχαριστήσω και εγώ με τη σειρά μου την

οργανωτική επιτροπή για τις πολυποίκιλες προσπάθειες προκειμένου να ανταποκριθεί το συνέδριο αυτό στους στόχους και στους ορματισμούς του.

Στον καθένα ξεχωριστά, απ' όποιο μετερίζι και αν προσέφερε τη πολύτιμη συνδρομή του, αξίζουν πραγματικά πολλά και ειλικρινή συγχαρητήρια. Κοντά σ'αυτά όμως θα ήθελα να υποβάλω και την παράκληση να φροντίσει η Οργανωτική Επιτροπή, ώστε τα πρακτικά του παρόντος συνεδρίου να τυπωθούν πολύ σύντομα και να δουν το φως της δημοσιότητας, προκειμένου όλα όσα εξόχως ενδιαφέροντα εδώ ακούσθηκαν εδώ να γίνουν κτήμα ευρύτερο και μάλιστα των επερχόμενων γενεών προκειμένου να γνωρίσουν και αυτοί το ιστορικό παρελθόν της ιδιαίτερης πατρίδας τους και ταυτόχρονα να συνειδητοποιήσουν το τι τους πρέπει.

Τέλος, θα παρακαλούσα από αύριο κιόλας μετά από έναν υπεύθυνο και ειλικρινή απολογισμό για το «πή παρέβην, τί δ'έρεξα», αλλά και το «τι μοι δέον ουκ ετελέσθη» των Πυθαγορείων[3] να ανασκουμπωθούμε όλοι και να αρχίσουμε να εργαζόμαστε πυρετωδώς με τον αυτό ζήλο και τη θέρμη για το επόμενο 6ο συνέδριό μας, γιατί αφ΄ ενός μεν πολλά ακόμη περιμένουν να έρθουν στο φως της δημοσιότητας για την πολύχρονη και πολύτροπη ιστορία της πατρίδας μας, αλλά και αφ΄ετέρου κατά τον ποιητή «για να γυρίσει ο ήλιος θέλει δουλειά πολύ» έχοντας πάντα ως σύνθημα και αρχή μας την ολυμπιακή ρήση «Citius, Altius, Fortius»[4]

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή , καθώς και για την υπομονή σας.

ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ: Ευχαριστούμε κι εμείς την κυρία Παναγιώτου για την καλοσύνη που είχε να ανακοινώσει συμπεράσματα του Συνεδρίου και παρακαλώ να προχωρήσουμε στις προτάσεις των Συνέδρων, αν φυσικά υπάρχουν. Όπως είπα, μπορούν να σταλούν με fax, e-mail, ή ταχυδρομικά, στο Πνευματικό Κέντρο, για να συμπεριληφθούν στα πρακτικά. Ο κύριος Παναγιωτόπουλος.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Καλύτερα να στείλω κάποιο e-mail.

ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ: Κάντε μια περιληπτική τοποθέτηση και αν θέλετε στείλτε και e-mail ή fax..

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να προσπαθήσω, με επικεφαλίδες σχεδόν. Ήθελα να πω για την παρουσία των Μακεδόνων στην Φθιώτιδα. Από το χωριό που κατάγομαι, το Τρίλοφο, υπάρχουν ενδείξεις και αποδείξεις από την διέλευση του Μεγάλου Αλεξάνδρου, διότι, από την ιστορία, όπως διαβάζουμε, ο Μέγας Αλέξανδρος, δεν κατέβηκε προς την Φθιώτιδα, από το ανατολικό μέρος, αλλά από κάποιο πέρασμα δυτικά. Αυτά τα λέω στους

---

3. Πυθαγορικά χρυσά ἔπη, 43, «Μή δ΄ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι, πρίν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρίς ἕκαστον ἐπελθεῖν: «*πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα ;τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;*»

4. Πιέρ ντε Κουμπερντέν (1863-1937) Γάλλος αναβιωτής ολυμπιακών αγώνων : μετάφρ. «πάντα πιο μπροστά, πάντα πιο ψηλά πάντα πιο δυνατά ».

αρμοδίους, προκειμένου, αν θέλουν, να πάρουν τα πρακτικά και να το διερευνήσουν.

Επίσης, αν έχει ανασκαφεί η «τούμπα» που λένε, που είναι κοντά στο άγαλμα του Λεωνίδα. Αν δεν έχει ανασκαφεί, κατά την πρόταση και την άποψή μου, πρέπει να ανασκαφεί για να δούμε τι υπάρχει μέσα.

Επίσης, εκεί στο Τρίλοφο, πρέπει να δούμε ότι υπάρχουν σε δυο σημεία καστράκια, ότι υπάρχουν νομίσματα βυζαντινές εποχής, που έχουν ευρεθεί… καθώς και διάφορα άλλα αντικείμενα, τα οποία καταδεικνύουν ότι κάτι συνέβη με την διέλευση των Μακεδόνων.

Επίσης, θα έλεγα προς τους καθ' ύλην αρμοδίους, φιλολόγους, ή ιστορικούς ότι κατά τη γνώμη μου, πρέπει να συγγραφεί αυτόνομη και ολοκληρωμένη μελέτη για την παρουσία του Νικηφόρου Ουρανού, στην περιοχή της Λαμίας και της Φθιώτιδας.

Πρέπει, κατά την ταπεινή μου γνώμη πάλι, να ασχοληθούμε σοβαρά με το τεράστιο θέμα της βιβλιοθήκης. Ενώ προχωράει η ηλεκτρονική εποχή και οι ψηφιακές βιβλιοθήκες, δεν πρέπει να καταστραφεί το πολύτιμο υλικό των βιβλίων.

Πρέπει κατά τη γνώμη μου, να γίνει έστω και μια απλή κατασκευή, προκειμένου να παίρνονται τα βιβλία, από το Δημοτικό μέχρι και την ανωτάτη εκπαίδευση, από εκείνους οι οποίοι επιθυμούν να τα έχουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Συντομεύετε, είπαμε, με τίτλους. Στείλτε μας εγγράφως τις προτάσεις σας. Ευχαριστώ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Για την απορία που εκφράστηκε, για τις Θερμοπύλες, ότι μπορούν να παρθούν στοιχεία από τις εφημερίδες της εποχής, αν θα θέλατε τώρα και κάτι γύρω από (δεν ακούγεται ευκρινώς) οι λάκκοι και τα αμπέλια, όπως εμφυτεύονταν τότε, σε βάθος ενός μέτρου, σε κάποια τάφρο δηλαδή, εξακολουθούσαν να φυτεύονται μέχρι πρόσφατα.

Όσον αφορά τις καστανιές, δεν έχουμε μόνο αποψίνανση καστανιών, αλλά και ελάτης και διαφόρων άλλων. Πού οφείλεται αυτό; Πιθανώς στην κατακράτηση νερών από το έδαφος.

Όσον αφορά για τον εμφύλιο πόλεμο, επειδή τον έζησα πολύ, στο πετσί μου και υπέφερα… (*εκτός μικροφώνου*).. Ορθώς το λέτε, αλλά προκειμένου να μη παίρνω τον χρόνο κατόπιν, δίδω ορισμένες προτάσεις τηλεγραφικά τώρα.

Επί παραδείγματι, θα ήθελα να πω ότι ελέχθη για την αξιολόγηση από τους υπευθύνους της Μέσης Εκπαίδευσης. Αυτό το πράγμα το αρνήθηκαν επιμόνως, συνταξιοδοτήθηκαν γενιές και γενιές εκπαιδευτικών, χωρίς αξιολόγηση. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Με ενδιαφέρον θα περιμένουμε τις έγγραφες προτάσεις σας. Άλλος σύνεδρος; Ο κύριος Καμηλάκης.

ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ: Ως προς τον χρόνο διεξαγωγής των Συνεδρίων και

της περιοδικότητας που πρέπει να έχουν, νομίζω ότι τα δυο χρόνια είναι μικρά, έως ασφυκτικά, είναι μικρός ο χρόνος, δηλαδή, και για την καλύτερη οργάνωση του Συνεδρίου, αλλά και για την αρτιότερη έκδοση των πρακτικών.

Θα έλεγα ότι 3, ακόμα και 4 χρόνια θα ήταν καλύτερα για να γίνεται το Συνέδριο, ή ακόμα ότι θα μπορούσε να αλλάξει και μορφή, από την άποψη τού να μην είναι αποκλειστικά ο χώρος διεξαγωγής του Συνεδρίου, αυτό βέβαια έγκειται στο αν το θέλει ο Δήμος και οι φορείς του νομού, θα μπορούσε δηλαδή περιοδικά να γίνεται, το επόμενο στην Στυλίδα, ή στην Αταλάντη, ή στην Αμφίκλεια, ή και στην Υπάτη, ούτως ώστε να υπάρχει και μια πνευματική και περιφερειακή αποκέντρωση και να ανακουφίζονται οι διοργανωτές, ακόμη και από οικονομική άποψη και να βοηθούν και οι άλλοι Δήμοι την οργάνωση των Συνεδρίων.

Ακόμη, θα μπορούσε να έχει και άλλη μορφή, όπως γίνεται στην Κορινθία, κάθε συνέδριο δηλαδή να έχει την μορφή ημερήσιων ημερίδων, που να γίνεται περιοδικά στις επόμενες πόλεις και μετά, περιοδικά, να βγαίνει ένας τόμος πρακτικών, για όλες τις επιμέρους συνεδρίες, που γίνονται σε κάθε κωμόπολη και πόλη του νομού.

Υπάρχουν δηλαδή πολλοί τρόποι, ούτως ώστε να μπορεί κανείς να έχει την οικονομική άνεση αλλά και τον χρόνο, ώστε να είναι καλύτερα τα αποτελέσματα. Αλλά 3 ή 4 χρόνια, θα ήταν ακόμα καλύτερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Ευχαριστούμε τον κύριο Καμηλάκη. Ενδιαφέρουσες οι προτάσεις σας, πιθανόν να έρθουμε σε επαφή για αναλυτικότερη παρουσίαση αυτών και οπωσδήποτε θα εξεταστούν από το Πνευματικό Κέντρο και το Διοικητικό του Συμβούλιο. Ευχαριστούμε.

Υπάρχει άλλη παρατήρηση; Να προχωρήσουμε την διαδικασία λήξης.

Το 5ο Συνέδριο Φθιωτικής Ιστορίας, που διοργανώνεται από το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού, περατώνει τις εργασίες του και θα ανήκει πλέον στο παρελθόν. Δίνει την θέση του στις ενέργειες που πρέπει να γίνουν, προκειμένου να εκδοθούν τα πρακτικά και αυτού του Συνεδρίου.

Έτσι, με τους ήδη εκδοθέντες 4 τόμους, συμπληρώνονται πλέον των 2.500 σελίδων, μέσα στις οποίες είναι συγκεντρωμένο πολύτιμο υλικό και αποτελούν δεξαμενή γνώσεων, απ' όπου μπορούν να αντληθούν χρήσιμες πληροφορίες, απ' όσους επιθυμούν να μελετήσουν την φθιωτική ιστορία.

Θα έλεγα ότι αποτελούν μια πηγή πατριδογνωσίας για την Φθιώτιδα, αυτή η λέξη μου αρέσει, «η πατριδογνωσία».

Σήμερα, μέσα στην παγκοσμιοποίηση, ιδεολογική, οικονομική, πολιτιστική, η ιστορία του τόπου μας και του λαϊκού πολιτισμού μας, είναι απαραίτητο να γίνει κτήμα μας, διότι μια κοινωνία, πηγάζει από το παρελθόν που εξακολουθεί να ζει ενεργά στο παρόν και να διαμορφώνει το μέλλον.

Λίγες ακόμα σκέψεις, τις οποίες επαναλαμβάνω συνεχώς και στα προηγούμενα συνέδρια, με άλλη μορφή. Έχουν εκδοθεί τέσσερις τόμοι και

ελπίζουμε σύντομα να εκδοθεί και ο πέμπτος, με πλέον των 160 θεμάτων, όπως ακούσατε, 2.500 σελίδων.

Και για να έρθω στα ερωτήματα, δεν πρέπει αυτό το υλικό να γίνει κτήμα όσο το δυνατόν περισσοτέρων; Δεν πρέπει οι τόμοι αυτοί, να πλουτίσουν όλες τις βιβλιοθήκες, σχολικές, δημοτικές κλπ; Δεν πρέπει το υλικό αυτό να είναι προσβάσιμο στους εκπαιδευτικούς μας και σε όποιον άλλο το επιθυμεί;

Δεν υπάρχει κάποιος φορέας, σε επίπεδο νομού, Νομαρχία, ΤΕΔΚ, Δήμοι, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια διεύθυνση, σχολικές επιτροπές, τα σχολεία δηλαδή, ή κάποιοι άλλοι, έναντι μιας μικρής χορηγίας, ώστε να μπορούμε τα έξοδα της εκτύπωσης να τα μειώνουμε και να ενδιαφερθεί να αναλάβει και να προμηθεύσει την βιβλιοθήκη των σχολείων;

Ερωτήματα θέτω. Ας γίνουν οι απαραίτητες διαβουλεύσεις και συναντήσεις και δεν μπορεί, πρέπει να υπάρχει λύση.

Χτες, σε σχετική συζήτηση για την βιβλιοθήκη, είχα παρέμβει, αναφέροντας, ότι κατά την έκδοση των πρακτικών του Συνεδρίου αυτού, θα προσθέσουμε μια εισήγηση-παράρτημα, με έναν πίνακα βιβλιογραφίας, που αναφέρεται στην Φθιωτική Ιστορία. Ελπίζουμε οι βιβλιοθήκες να μας βοηθήσουν, ώστε να υπάρξει μια βάση τίτλων, που να μπορεί ο καθένας να προστρέξει με ευκολία. Κάτι παρόμοιο μπορεί να γίνει και με διάφορες ιστοσελίδες στο διαδίκτυο.

Εκπροσωπώντας το Πνευματικό Κέντρο Σταυρού στη συνεδρίαση αυτή, θέλω να ευχαριστήσω τους συνεργαζόμενους φορείς για την διοργάνωση του Συνεδρίου, τους κυρίους εισηγητές για τις άρτιες, αξιόλογες και εμπεριστατωμένες ανακοινώσεις τους, τα Προεδρεία, για την άψογη διεύθυνση των εργασιών κάθε συνεδρίας, την προϊσταμένη και το προσωπικό της ΙΔ΄ Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, που μας φιλοξένησε και πρόσφερε τις υπηρεσίες της, καθώς και τους υπαλλήλους του Δήμου, που για τρεις ημέρες βοήθησαν για την καλύτερη διοργάνωση και την επιτυχία του Συνεδρίου.

Και τέλος, τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής και την γραμματεία του Συνεδρίου και όλους συνεργάστηκαν και δεν συμπεριλαμβάνονται στους ανωτέρω αναφερθέντες.

Τελειώνοντας, θα ήθελα και με την εμπειρία των προηγούμενων Συνεδρίων, να κάνω την εκτίμηση ότι φέτος η συμμετοχή των Συνέδρων ήταν ικανοποιητική, θα έλεγα καλύτερη από άλλες φορές, αν και η απουσία και το λέω με λύπη μου, εκπροσώπων κάποιων θεσμικών φορέων, ήταν όντως …ηχηρή. Και ο νοών νοείτω.

Πριν δώσω τον λόγο στον κύριο Σαγιά, Αντιδήμαρχο και Αντιπρόεδρο του Πνευματικού Κέντρου για να κηρύξει την λήξη του Συνεδρίου, μια ανακοίνωση στους κυρίους εισηγητές, όσους είναι εδώ και θα ακολουθήσει και επιστολή στις επόμενες ημέρες, μέσα σε εύλογο χρόνο,

εγώ θα έλεγα να τους δώσουμε ένα περιθώριο μέχρι τον Σεπτέμβριο, να ετοιμάσουν τις εισηγήσεις τους, όπως θέλουν να δημοσιευθούν στα πρακτικά, ώστε, μαζί με την απομαγνητοφώνηση, να μπορέσουμε, αν ήταν δυνατόν και μέσα στο 2010, γιατί «Καλλικράτης έρχεται» και δεν ξέρουμε τι μορφή θα έχει το Πνευματικό Κέντρο, να μπορέσουμε να εκδώσουμε και τον 5ο τόμο των πρακτικών.

Είναι υποχρέωσή μας, γιατί έτσι ολοκληρώνεται ο κύκλος του Συνεδρίου. Κύριε Σαγιά, απουσιάζοντος του κυρίου Δημάρχου, ο οποίος βρίσκεται σε ειλημμένη υποχρέωση, παρακαλώ να προσέλθετε, με όποιες σκέψεις θέλετε, να κηρύξετε την λήξη του 5ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας.

ΣΑΓΙΑΣ: Εκπροσωπώντας τον Δήμαρχο Λαμιέων, κύριο Γεώργιο Κοτρωνιά, ο οποίος βρίσκεται στα εγκαίνια του Ιερού Ναού του Ευαγγελιστού Λουκά, το οποίο συμβαίνει άπαξ στην ιστορία ενός ναού και είναι υποχρεωμένος να βρίσκεται εκεί, επιθυμώ να συγχαρώ, όλους όσους συνέβαλαν, με οιονδήποτε τρόπο για την επιτυχία των εργασιών του 5ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Έθνος με ρίζες, είναι έθνος με μέλλον, παρά το σημερινή χαλεπό παρόν. Ο Δήμος Λαμιέων, θέλει και είναι υποστηρικτής ενεργειών πολιτισμού, πνεύματος και τέχνης. Ο Δήμος Λαμιέων, με μεγάλη χαρά και παρά τις δυσκολίες των εποχών, υποστηρίζει τις δραστηριότητες ενός δικού του παιδιού, του Πνευματικού Κέντρου Σταυρού, στο οποίο αόκνως εργάζονται εθελοντές, αφιερώνοντας χρόνο και προσπάθεια και πραγματικά θα θέλαμε να δηλώσουμε ότι πέραν των δυσκολιών, επιθυμούμε να συνεχίζονται τα καλά έργα.

Ευχαριστούμε όλους όσους είχαν την καλοσύνη να εισηγηθούν και όσους δεν κατάφεραν αυτή την φορά να είναι εισηγητές και με χαρά θα τους υποδεχτούμε στο μέλλον.

Σε όσα ακούστηκαν, υπάρχουν συμφωνίες, υπάρχουν και διαφωνίες, πράγμα θεμιτό και ζητούμενο, στην επιστημονική κοινότητα. Όλα όσα καταθέτετε, μπαίνουν σε συζήτηση, γιατί σκοπός όλων είναι η προώθηση της τοπικής ιστορίας και της ιστορίας των Πανελλήνων, με απλά λόγια, ενδεχομένως και της ιστορίας της Ευρώπης και όλου του κόσμου.

Στους δύσκολους καιρούς μας, όπου η παγκοσμιοποίηση επελαύνει κι η πανθρησκεία επίσης, Συνέδρια σαν αυτό είναι, ας μου επιτραπεί ο όρος, εφαλτήρια εθνικής αντίστασης.

Ο πολιτισμός ήταν το παρελθόν, είναι το παρόν και θα είναι το μέλλον. Με αυτό θέλω να κλείσω λέγοντας «εν καιροίς χαλεποίς, μέμνησο τον πολιτισμόν».

Κηρύσσω την λήξη του 5ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας, δηλώνοντας ότι ο Δήμος Λαμιέων, επιθυμεί να ανακοινώσει και την προκήρυξη και του 6ου Συνεδρίου Φθιωτικής Ιστορίας. Σας ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Και εμείς ευχαριστούμε και είμαστε ελεύθεροι. Οι ενδιαφερόμενοι για την Υπάτη, με τον κύριο Γαλάνη.

Επειδή δεν υπήρχε αρκετός χρόνος κατά την τελευταία φάση της υποβολής προτάσεων από τους συνέδρους, ο κ. Νίκος Παναγιωτόπουλος, ύστερα από προτροπή του προεδρείου, κατέθεσε τις εξής προτάσεις-παρατηρήσεις - απόψεις:

Α.

α) Ο βόρειος λόφος του χωρίου Τριλόφου Φθιώτιδος ονομάζεται «ΚΑΣΤΡΑΚΙ» (Ι). Η κορυφή του είναι επίπεδη, μάλλον από ανθρώπινη επέμβαση–δραστηριότητα. Περιμετρικά μπορεί κανείς να εντοπίσει ακόμη υπολείμματα τείχους. Κατά πληροφορίες οι πέτρες των τειχών εχρησιμοποιήθησαν για την κατασκευή των οικιών του χωριού.

β) Στο δυτικό μέρος της επιπέδου επιφάνειας του λόφου υπάρχει ανάχωμα που ομοιάζει με (Μακεδονική) «Τούμπα»

γ) Πέριξ του λόφου, κατά πληροφορίες, εξευρίσκοντο παλαιότερα νομίσματα (10ετία 1950) και πιθάρια. Τώρα σε διάφορες θέσεις εντοπίζοντας υλικά κεραμικής (απομεινάρια).

δ) Στο βάθος ανατολικά του λόφου η ρεματιά-χαράδρα ονομάζεται «ΜΠΟΚ» (=ανθρώπινα απορρίμματα κατά την ερμηνεία Βουλγάρων). Κατά πληροφορίες εκεί κατέληγε αγωγός (;)

ε) Στη νότια πλευρά το λόφου περιοχής «ΣΤΑΥΡΟΣ» υπήρχαν θεμέλια κτισμάτων από πέτρες, οι οποίες εχρησίμευσαν για την κατασκευή οικιών.

στ) Νότια της θέσεως «ΣΤΑΥΡΟΣ» υπάρχει μεγάλος συμπαγής πέτρινος όγκος ονομαζόμενος «ΠΕΤΡΑ». Στην ανατολική πλευρά της «ΠΕΤΡΑΣ» υπάρχουν σκαλοπάτια σκαλισμένα επ'αυτής που οδηγούν στην κορυφή της. Το δυτικό (πίσω) μέρος είναι απότομο και υπήρχε «ΚΑΜΙΝΙ».

ζ) Η κορυφή του λόφου περιοχής «Γαυροσυκιά» ονομάζεται «ΚΑΣΤΡΑΚΙ» (ΙΙ)

η) Κάτοικοι του χωριού αναφέρουν ότι βρήκαν τάφους (τα ανωτέρω για τους ιχνηλατικούς παλαιοτέρων πολιτισμών, πορείας του Μ. Αλεξάνδρου νότια κ.λ.π.)

Β. Θερμοπύλες: Ο λόφος απέναντι από το άγαλμα του Λεωνίδα στην κορυφή του οποίου ήταν τοποθετημένη η Επιτύμβιος πλάκα είναι σκόπιμο να ανασκαφεί , αν αυτό δεν έχει ήδη γίνει.

Πληροφορίες για την αξίωση των Περσών να τους επιτρέψουν να αναγράψουν σε πλάκα περσικά ονόματα, ίσως υπάρχουν στις εφημερίδες της εποχής.

Γ) Στοιχεία από την χρονική περίοδο που τα σύνορα Ελλάδας – Τουρκίας περνούσαν και από την κορυφογραμμή της Όρθρυος:

Στο χωριό Μοσχοκαρυά Φθιώτιδας υπάρχουν δύο κατασκευές «ΚΑΖΑΡΜΕΣ» (=στρατιωτικά φυλάκια), συνέχεια υπήρχε καζάρμα

στην περιοχή του Τριλόφου Φθ/δος, στη συνέχεια επί του υψώματος «ΣΗΜΑΙΑ»(;). Στη θέση «ΜΕΓΑ ΙΣΙΩΜΑ» υπήρχε πηγάδι , το οποίο εξυπηρετούσε τους Τούρκους στρατιώτες. Τώρα υπάρχει ένας σωρός πέτρες. Απέναντι, δυτικά, διακρίνεται η θέση του Ελληνικού φυλακίου. Το πηγάδι δεν ήταν βαθύ, μπορεί να καθαρισθεί. Έχει ενδιαφέρον.

Δ) ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ

Ο καθηγητής της Υδραυλικής της Γεωπονικής Σχολής του Α.Π.Θ έφερε ως παράδειγμα ύδρευσης με την «αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων» , την ύδρευση του Κάστρου της Λαμίας από πηγές της περιοχής «ΤΑΡΑΤΣΑΣ» (1963). Την ως άνω περίοδο κατά θέσεις υπήρχε αποκαλυμμένος ο πήλινος αγωγός.

Ε) ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΟΥΡΑΝΟΣ

Προτείνεται να συγγραφεί ολοκληρωμένη, αυτόνομη εργασία με στοιχεία γεωπολιτικής, γεωοικονομίας κτλ. της τότε εποχής, όπου θα αναλύονται οι λόγοι που επέβαλαν την αποστολή τοι Νικηφόρου Ουρανού στις Νότιες περιχές και στη Φθιώτιδα.

ΣΤ) ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Προτείνεται η συγκέντρωση όλων των παλαιών βιβλίων να φυλάσσονται σε βιβλιοθήκες, αντί να οδηγούνται στην πυρά ή την ανακύκλωση, ενώ η ηλεκτρονική εποχή και η ψηφιακή βιβλιοθήκη προοδεύουν με επαναστατική ταχύτητα. (εθελούσιες προσφορές κατόχων).

Ζ) ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (στην εκπαίδευση κτλ.)

Επί δεκαετίες οι εκπαιδευτικοί αρνήθηκαν την αξιολόγηση, πολέμησαν την εφαρμογή της, συνταξιοδοτήθησαν χωρίς ποτέ να αξιολογηθούν, κατ' εξαίρεση από τους άλλους υπαλλήλους δεν είχαν φύλλο ποιότητας εργαζομένου. Τώρα μπορεί να αποτιμηθούν οι συνέπειες – επιπτώσεις και η τεράστια ζημία που προκλήθηκε μαζί με το νόμο περί παιδείας (1982).

Η) ΕΥΕΡΓΕΤΙΣΜΟΣ (σχόλιο από το προεδρείο).

Το Μετσόβιο Πολυτεχνείο νομίζω είναι από δωρεά. Πώς κατάντησε; Πώς χρησιμοποιούνται οι εσωτερικοί του χώροι;

Επίσης, ας αποτολμηθεί η αποτίμηση της ζημιάς που προκλήθηκε από τις λεηλασίες στην υποδομή της περιουσίας των σχολείων. Πλείστα όσα τέτοια παραδείγματα βοηθούν τον ευεργετισμό;

Θ) ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Είναι θέμα μεγάλο. Ορθώς ο πρόεδρος του ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ανέφερε ότι δουλεύουν ειδικοί πάνω στο θέμα αυτό. (Αναμονή)

Οι ωμότητες πρέπει να καταδικάζονται από οποιονδήποτε διαπραττόμενες. Να μην ξανακάνουμε το «χατίρι» των επιβουλευομένων τη Χώρα μας και μας βυθίσουν πάλι σε τέτοιες φοβερές περιπέτειες (Ξένα κέντρα: προσοχή τι μας στήνουν ακόμη και σήμερα, ημέρα του Συνεδρίου).